

Johanna Kohl

Sosiaalinen ulottuvuus

---

tulevaisuuden voimavarana

Avauksia rajapintakeskusteluille

ISSN 1236-2050

ISBN 952-00-2216-3 (nid.)

ISBN 952-00-2217-1 (PDF)

Taitto: AT-Julkaisutoimisto Oy

2 Paino: Yliopistopaino, Helsinki 2006

Tiivistelmä ja suosituksia

Johanna Kohl. Sosiaalinen ulottuvuus tulevaisuuden voimavarana. Avauksia rajapintakeskusteluille. Helsinki 2006. 82 s. (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu; ISSN 1236-2050; 2006:26.) ISBN 952-00-2216-3 (nid.), ISBN 952-00-2217-1 (PDF).

Sosiaalinen ulottuvuus tulevaisuuden voimavarana -hanke on Sosiaali- ja terveysministeriön ja Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen yhteistoimintahanke, joka on toteutettu vuosina 2005 – 2006. Hankkeen pääkysymyksinä ovat olleet:

1. kuinka sosiaalinen ulottuvuus nähdään osana kansallisia ja kansainvälisiä strategioita;
2. mitä on sosiaalinen ulottuvuus ja kenen asiantuntijuutta se on;
3. miten sosiaalisen asiantuntemus saadaan integroitua entistä vahvemmin poikkihallinnolliseen yhteistyöhön.

Materiaaleina on käytetty sekä kansallisia ja kansainvälisiä strategioita, joissa edellä mainittuja kysymyksiä on tarkasteltu kvalitatiivisia menetelmiä käyttäen.

Aineistona on käytetty:

1. Osaava, avautuva ja uudistuva Suomi. Suomi maailmantaloudessa -selvityksen loppuraportti;
2. Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategiat 2010;
3. Suomi innovaatiotoiminnan kärkimaaksi;
4. A fair globalization: creating opportunities for all. The World Commission on the Social Dimension on Globalization;
5. Working together for growth and jobs. A new start for the Lisbon Strategy;
6. Hallituksen strategia-asiakirja 2004. Hallituksen poikkihallinnolliset politiikkaohjelmat ja politiikat;
7. Kauppa- ja teollisuusministeriön strategia 2004.
8. Hallituksen kestävä kehityksen ohjelma. Valtioneuvoston periaatepäätös ekologisen kestävyuden edistämisestä;
9. Hallituksen asuntopoliittinen ohjelma vuosille 2004 – 2006.

Tammikuussa pidetty tulevaisuusverstaas kokosi yhteen eri toimijoita pohtimaan sosiaalista ulottuvuutta voimavarana, ja tätä materiaalia on käytetty tässä hyväksi mm. konkreettisen poikkihallinnollisen yhteistyön kehittämiseksi.

Raportissa esitetään tiivistetysti seuraavanlaiset päätelmät ja suositukset, jotka pohjautuvat analysoituihin raportteihin, tulevaisuusverstaaseistoon sekä myös ohjausryhmässä käytyihin keskusteluihin hankkeen aikana:

1. Eri osapuolien tulee voida osallistua omista lähtökohdistaan käsin ja tulla kuunnelluiksi. Tarvitaan ymmärrystä ja suvaitsevuutta sekä vuoropuhelua yli sektorirajojen. Tästä esimerkkinä Suomen kestävän kehityksen toimikunta, jonka puheenjohtajana on toiminut pääministeri. Nykyisessä toimikunnassa on pääministerin lisäksi jäsenenä kuusi muuta hallituksen ministeriä. Muita jäseniä on 37, ja he edustavat mm. eduskuntaa, eri ministeriöitä, Suomen kuntahallintoa, tuottaja-, kuluttaja- ja elinkeinojärjestöjä, ammattijärjestöjä, ympäristö- ja muita kansalaisjärjestöjä, toimittajia ja kahta virallista kirkkokuntaa. (www.ymparisto.fi)
2. Sosiaalinen ja kulttuurinen ulottuvuus ovat voimavaroja. Ne tulee löytää voimavaroina eri areenoilla. Esimerkkinä Kulttuuri maaseudun voimavarana (Kulma) -hanke. (www.tukkk.fi)
3. Poikkihallinnollinen suunnittelu koetaan usein hitaana ja aikaa vievänä, mutta se on lopulta resursseja säästävää ja tehokkuutta lisäävää, kun yhteistyökanava on saatu auki. Olisi päästävä joko-tai -ajattelusta sekä-että -ajatteluun. Hyvä esimerkki on Salon kaupungin hyvinvointikertomuksen laatiminen, jossa sosiaali-, terveys-, sivistys- ja tekninen toimi ovat yhdessä tarkastelleet salolaisten hyvinvointia ja pahoinvointia ja ratkaisuja erilaisiin ongelmiin. Hyvinvointi on siis eri sektorit läpäisevä. (<http://ixos.turkuamk.fi>)
4. Osaamisen ennakointia ja tieteiden välistä synergiaa tarvitaan myös sosiaalisektorilla. Siis strategista tulevaisuus suunnittelua, jossa panostetaan syvälliseen osaamiseen - esimerkiksi heikkojen signaalien tunnistamista eri tieteiden rajojen yli. Korjauksesta on päästävä ehkäisevään toimintaan ja ennakointiin – ei vain ennakointitilanteissa ja -osastoilla.
5. Turvallisuuden, tasa-arvon, oikeudenmukaisuuden ja hyväksyttävyyden asiantuntemus tulee saada eri rajapinnoilla tapahtuviin keskusteluihin. Tulevaisuudessa tätä tietoa pitäisi integroida mm. tutkimuksen ja kehityksen kautta esimerkiksi ekologiseen turvallisuuteen. EU:n Urban II -yhteisöaloiteohjelman tavoitteena on taantuvien kaupunkialueiden taloudellinen ja sosiaalinen elvyttäminen sekä kestävän kehityksen edistäminen. (www.urbanfinland.info/)
6. Kestävästä kehityksestä tai ympäristöasioista puhutaan myös vastuuna, velvollisuutena tai esimerkiksi liitettynä nk. elinympäristön tai palveluiden laatuun, turvallisuuteen, imagoon ja terveyteen. Yrityksissä puhutaan ekotehokkuudesta. Sosiaalisesti kestävän kehityksen mukaisen

- ajattelun jalkauttaminen vaatii erilaisia rinnakkaisia käsitteitä. Näiden aktiivisesta kehittämisestä uupuu kuitenkin sosiaalisen sektorin panos. Esimerkiksi mitä voi olla sosiaalinen ulottuvuus osana ekotehokkuutta (www.ymparisto.fi) tai kulutuksen ympäristövaikutusten arviointia mitattikun avulla (www.ymparisto.fi)
7. Tarvitaan innovatiivisia menetelmiä poikkihallinnollisten prosessien eteenpäin viemiseksi. Tarvitaan laskeutumista tavallisen kansalaisen arkeen. Esimerkiksi OPUS- hanke (Oppiva kaupunkisuunnittelu ja asumisen arki) on monitieteinen tutkimushanke, jonka tavoitteena on kehittää ja tutkia kaupunkisuunnitteluprosesseja eri osapuolten vuorovaikutusta ja oppimista tukevien menetelmien avulla. (<http://opus.tkk.fi/>)
  8. Kumppanuutta tarvitaan. Erilaiset ympäristöjärjestöt ovat aktiivisia myös sosiaalisen ulottuvuuden korostamisessa voimavarana. Nyt on aika saada sosiaalisen sektorin – kuten järjestöjen – asiantuntijat itse pitämään omaa osaamistaan voimavarana muiden toimijoiden kentillä. Sosiaalisen asiantuntijuus ja osaaminen ovat voimavara niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin. Tarvitaan myös liiketoimintaosaamista tällä saralla. Suomen Akatemian Liiketoimintaosaamisen tutkimusohjelman avulla pyritään vastaamaan kysymykseen siitä, miten liiketoimintaosaaminen toimii teknologisten ja sosiaalisten innovaatioiden ohella suomalaisen yhteiskunnan peruspilarina (www.aka.fi).
  9. Koulutusta tarvitaan kestävästä kehityksestä. Erityisesti johtavassa asemassa olevien henkilöiden koulutusta kestävästä kehityksestä ja poikkisektorisesta ajattelusta. Tarvitaan tietotaitoa, mikä milläkin alalla on kestävä toimintaa ja miten strategiat implementoidaan käytännössä. Mitä on sosiaalisesti kestävä kaavoittajan toimissa ja mitä taas on esimerkiksi ekologisesti kestävä toimintaa sairaanhoitajan toimissa – tarvitaan johdon ymmärrys puitteiden luomiselle ensin. Eikä tämä riitä, vaan koko kestävä kehitys pitäisi tulla rutiiniksi niin, ettei sitä pidetä muista toiminnoista eroavana toimintana.
  10. Hyvässä suunnittelussa on huomioitu myös tunteet, näkemykset ja kokemukset. Paikallistieto on saatava myös suunnittelukäyttöön. Tarvitaan erilaisia tiedon keräämistapoja. Internetin hyödyntäminen on yksi mahdollisuus, joka ei kuitenkaan voi korvata perinteisiä muotoja, kuten tapaamisia. Edustavuutta ei pidä sivuuttaa, muttei siihen vedoten myöskään pidä estää erilaisten menetelmien kehittämistä kansalaisten osallistumisen aktivoimiseksi. Esimerkkinä kokeiluista kansalaispalautteen saamisesta elinympäristöön liittyvistä asioista on mm. (www.puistot.turku.fi)

11. Erilaisista ympäristöä muuttavista hankkeista ja suunnitelmista tehdään ympäristövaikutusten arviointi (esimerkiksi laki suunnitelmien ja arviointien vaikutusten arvioinnista tai laki ympäristövaikutusten arvioinnista). Arvioinneissa pitää tunnistaa ja arvioida myös sosiaali- ja terveysvaikutukset. Tämä edellyttää vaikutusten arviointiosaamista ja erilaisten lausuntojen kirjoittamista näistä vaikutuksista myös sosiaali- ja terveyspuolella. Näin edellytetään myös sosiaali- ja terveystoimikunnat ja muut sen alan toimijat ottamaan mm. elinympäristöön vaikuttavat hankkeet oman asiantuntemuksensa piiriin.

Asiasanat:

asiantuntijajärjestelmät, ennaltaehkäisy, hallinnon kehittäminen, kestävä kehitys, sosiaalinen ulottuvuus, strategiat, toimintaohjelmat, tulevaisuus, ympäristö

Sammandrag och rekommendationer

Johanna Kohl. Den sociala dimensionen som en resurs i framtiden. Helsingfors 2006. 82 s. (Social- och hälsovårdsministeriets publikationer; ISSN 1236-2050; 2006:26.) ISBN 952-00-2216-3 (inh.), ISBN 952-00-2217-1 (PDF).

Den sociala dimensionen som en resurs i framtiden -projektet är ett gemensamt projekt av social- och hälsovårdsministeriet och Framtidens forskningscentral som genomfördes 2005–2006. Projektets huvudfrågor var:

1. hur den sociala dimensionen ses som en del av nationella och internationella strategier;
2. vad är den sociala dimensionen och vem är experter i den;
3. hur kan expertisen på den sociala dimensionen ännu starkare integreras i det tväradministrativa samarbetet.

Materialen omfattade såväl nationella och internationella strategier som granskar de ovannämnda frågorna med hjälp av kvalitativa metoder.

Materialen omfattade:

1. Kompetens, öppenhet och förnyelse i Finland. Slutrapporten av utredningen Finland i världsekonomin;
2. Strategier för social- och hälsovårdspolitiken 2015;
3. Finland ett ledande land inom innovationsverksamhet;
4. A fair globalization: creating opportunities for all. The World Commission on the Social Dimension on Globalization;
5. Working together for growth and jobs. A new start for the Lisbon Strategy;
6. Regeringens strategidokument 2004. Regeringens tväradministrativa politikprogram och politik;
7. Handels- och industriministeriets strategi 2004;
8. Regeringens program för hållbar utveckling. Statsrådets principbeslut om främjande av ekologisk hållbarhet;
9. Regeringens bostadspolitiska program för åren 2004–2006.

I januari ordnades en framtidsverkstad som samlade ihop olika aktörer för att diskutera den sociala dimensionen som en resurs. Detta material har utnyttjats i denna rapport när det gäller bl.a. utveckling av konkret tväradministrativt samarbete.

Rapporten presenterar kortfattat de följande slutsatser och rekommendationer som baserar sig på de analyserade rapporterna, materialet från fram-

tidsverkstaden samt även på diskussioner i styrningsgruppen under projektets gång:

1. Olika aktörer skall kunna delta utifrån sina egna utgångspunkter och de skall bli hörda. Det behövs förstånd och tolerans samt dialog över sektorsgränserna. Ett exempel på detta är Finlands kommission för hållbar utveckling som har statsministern som ordförande. Den nuvarande kommissionen har förutom statsministern sex andra regeringens ministrar som medlemmar. Det finns 37 övriga medlemmar som representerar bl.a. riksdagen, olika ministerier, den finländska kommunala förvaltningen, producent-, konsument- och näringsorganisationer, miljö- och andra medborgarorganisationer, journalister och de två officiella kyrkosamfundet. (www.ymparisto.fi)
2. De sociala och kulturella dimensionerna är resurser. Olika arenor skall hitta dem som resurser. Ett exempel är Kultur som resurs för landsbygden (Kulmen) -projektet. (www.tukkk.fi/tutu/Kulma/)
3. Tväradministrativ planering upplevs ofta som trög och långvarig men i slutändan sparar den resurser och ökar effektiviteten efter att man har öppnat samarbetskanalen. Man måste överge antingen–eller-tänkandet för både–och-tänkandet. Ett gott exempel är utarbetningen av Salo stads rapport om välbefinnande då social-, hälso- och kulturförvaltningen samt den tekniska förvaltningen tillsammans granskade välbefinnande och illabefinnande bland invånarna i Salo samt lösningar till olika slags problem. Välbefinnande är alltså sektoröverskridande. (<http://ixos.turkuamk.fi>)
4. Antecipering av kunnande och synergi mellan vetenskaper behövs även på den sociala sektorn. Det vill säga strategisk framtidsplanering som investerar i djupgående kunnande – som till exempel igenkännande av svaga signaler över vetenskapsgränserna. Man skall överge sanering för preventiv verksamhet och antecipering – inte bara i anteciperingssteam och -avdelningar.
5. Expertis på säkerhet, jämställdhet, rättvisa och godkännbarhet skall införas i diskussioner på olika kontaktytor. I framtiden borde denna information integreras genom bl.a. forskning och utveckling i t.ex. den ekologiska säkerheten. EU:s gemenskapsinitiativ Urban II syftar till att stimulera stadsområden ekonomiskt och socialt och att främja en hållbar utveckling. (<http://www.urbanfinland.info/>)
6. Hållbar utveckling och miljöfrågor diskuteras även som ett ansvar, en plikt eller till exempel som en del av livsmiljön eller kvaliteten, framtiden, imagen och hälsan på tjänsterna. I företag pratas det om ekologisk

- effektivitet. Integrering av synpunkter i enlighet med socialt hållbar utveckling kräver olika slags parallella begrepp. Den aktiva utvecklingen av dessa saknar emellertid den sociala sektorns insats. Till exempel den sociala dimensionen som en del av den ekologiska effektiviteten (www.ymparisto.fi) eller bedömning av konsumtionens miljökonsekvenser med hjälp av en måttsticka (www.ymparisto.fi)
7. Det behövs innovativa metoder för att tväradministrativa processer kan tas framåt. Det behövs en vanlig medborgares perspektiv. Till exempel OPUS-projektet om stadsplanering och vardagens boende är ett tvärvetenskapligt forskningsprojekt som syftar till att utveckla och undersöka stadsplaneringsprocesser med hjälp av metoder som stöder interaktion och inlärning av olika parter. (<http://opus.tkk.fi/>)
  8. Partnerskap behövs. Olika miljöorganisationer framhäver aktivt även den sociala dimensionen som en resurs. Nu är det dags att experter inom den sociala sektorn – såsom organisationerna – anser sitt eget kunnande som en resurs även på andra aktörers fält. Den sociala expertisen och det sociala kunnandet är resurser såväl på det nationella och det internationella planet. På detta område behövs också affärskunnande. Finlands akademis forskningsprogram i affärskunnande syftar till att svara på frågan om hur affärskunnande är en av det finska samhällets grundpelare vid sidan om teknologiska och sociala innovationer. (www.aka.fi)
  9. Utbildning om hållbar utveckling behövs. Speciellt personer i chefpositioner behöver utbildning om hållbar utveckling och tvärspektoriella tänkande. Det behövs kunskap om vad hållbar verksamhet på olika branscher är och hur strategierna skall implementeras i praktiken. Vad är socialt hållbart i en planläggares arbete och vad är till exempel ekologiskt hållbart i en sjuksköterskas arbete: först skall ledningen förstå hur ramverken kan skapas. Dessutom räcker detta inte utan den hållbara utvecklingen borde bli en rutin som inte uppfattas vara separat från annan verksamhet.
  10. Bra planering tar hänsyn även till känslor, uppfattningar och erfarenheter. Lokalkunskaper skall också utnyttjas i planeringen. Det behövs olika slags sätt att insamla data. En möjlighet är att utnyttja Internet men den kan inte ersätta mer traditionella sätt såsom möten. Representativitet skall inte förbigås men inte heller skall man åberopa den för att hindra utvecklande av olika slags metoder för att aktivera medborgarnas deltagande. Ett exempel på ett experiment för att få feedback från medborgare avseende frågor om livsmiljön är Grönområdesprogrammet i Åbo. (www.puistot.turku.fi)

11. En miljökonsekvensbedömning skall genomföras om olika projekt och planer som påverkar miljön (t.ex. lagen om bedömning av miljökonsekvenserna av myndigheters planer och program eller lagen om miljökonsekvensbedömning). När miljökonsekvenserna bedöms skall man också identifiera och bedöma social- och hälsovårdskonsekvenser. Detta förutsätter att även social- och hälsovårdssektorn har kunnande om konsekvensbedömning och utarbetar olika slags utlåtanden om dessa verkningar. På så sätt förutsätter man att expertisen av social- och hälsovårdsmyndigheterna och övriga aktörer på området även skall omfatta bl.a. projekt som påverkar livsmiljön.

Nyckelord:

expertis, framtid, förebyggande verksamhet, hållbar utveckling, miljö, social dimension, strategier, verksamhetsprogram

Summary and recommendations

Johanna Kohl. Social Dimension as a Future Resource.
Helsinki 2006. 82pp. (Publications of the Ministry of Social Affairs
and Health; ISSN 1236-2050; 2006:26.)
ISBN 952-00-2216-3 (paperback), ISBN 952-00-2217-1 (PDF).

The project Social Dimension as a Future Resource was carried out in collaboration with the Ministry of Social Affairs and Health and Finland Future Research Centre in 2005–2006. The main issues of the project were:

1. How the social dimension is seen as a part of national and international strategies;
2. What is the social dimension and who are the experts;
3. How social expertise can be better integrated into cross-sectoral co-operation.

The material consisted of national and international strategies that studied the aforementioned issues with qualitative methods.

The material included:

1. Finland's Competence, Openness, and Renewability.
The final report of Finland in the Global Economy project.
2. Strategies for Social Protection 2010;
3. Making Finland a leading country in innovation;
4. A fair globalization: creating opportunities for all.
The World Commission on the Social Dimension on Globalization;
5. Working together for growth and jobs.
A new start for the Lisbon Strategy;
6. Government Strategy Document 2004.
The Government's cross-sectoral policy programmes and policies.
7. Strategy of the Ministry of Trade and Industry 2004;
8. Government Programme on Sustainable Development.
Government Resolution for Promoting Ecological Sustainability;
9. Government Programme on Housing for 2004–2006.

A future workshop held in January gathered together various actors to contemplate the social dimension as a resource. This material has been utilised here for example in developing concrete cross-sectoral co-operation.

The report summarises the following conclusions and recommendations based on the analysed reports, the material from the future workshop as well as discussion in the steering group during the project:

1. Different actors must be able to participate from their own premises and they must get their voices heard. Understanding, tolerance, and dialogue across sectors are needed. An example is the Finnish National Commission on Sustainable Development, chaired by the Prime Minister of Finland. The members of the present Commission include, in addition to the Prime Minister, six other ministers of the present Government. There are 37 other members, who represent, inter alia, the Parliament, various ministries, the Finnish municipal administration, producer, consumer and business organisations, trade organisations, environmental and other civic organisations, journalists, and the two state churches. (www.ymparisto.fi)
2. The social and cultural dimensions are resources. They should be discovered as resources in various arenas. An example is the project Culture as a resource of the countryside. (www.tukkk.fi/tutu/Kulma)
3. Cross-sectoral planning is often perceived as slow and time-consuming, but in the end it saves resources and increases efficiency as the cooperation channels have been opened. We should abandon the either-or thinking and instead adopt a both-and thinking. A good example is from the City of Salo, where a report on wellbeing was carried out in cooperation with the social, health, cultural and technical administrations, which together contemplated the inhabitants' wellbeing and ill-being as well as solutions to different kinds of problems. Wellbeing is thus an issue that involves different sectors. (<http://ixos.turkuamk.fi>)
4. Anticipation of know-how and synergy of sciences are needed also in the social sector. That is, strategic planning of future where the focus is on in depth know-how – such as identification of weak signals across science borders. Corrective measures should be abandoned for preventive and anticipatory measures – not just in anticipatory teams or departments.
5. Expertise on security, gender equality, equity, and acceptability must be integrated into cross-sectoral discussions. In future, this information should be integrated for example into ecological safety via research and development. The objective of the EU Urban II Community Initiative Programme is to revive urban areas economically and socially as well as to enhance sustainable development. (www.urbanfinland.info/)
6. Sustainable development and environmental issues are also talked of as a responsibility, an obligation or for example in connection with the living environment or the quality, safety, image and health of services. Enterprises talk of ecological efficiency. Integrating views of socially sustainable development requires different kinds of parallel concepts. The

active development of these is, however, lacking the investment of the social sector. For instance, examples of the social dimension as a part of ecological efficiency (www.ymparisto.fi) or environmental impact assessment of consumption by using a measuring stick (www.ymparisto.fi)

7. Innovative methods are needed for the advancement of cross-sectoral processes. We need a grass-roots perspective. For example the OPUS Project on urban planning and everyday life is a interdisciplinary research project which aims at developing and examining urban planning processes with methods that enhance interaction between different actors as well as learning. (<http://opus.tkk.fi/>)
8. Partnership is also needed. Different kinds of environmental organisations are active also in highlighting the social dimension as a resource. Now it is time to get experts in the social sector, including organisations, to consider their expertise a resource also in other actors' fields. Social expertise and know-how are a resource both nationally and internationally. We also need business expertise. The Research Programme on Business Know-how at the Academy of Finland aims to explore how business know-how forms one of the pillars of the Finnish society alongside technological and social innovations. (www.aka.fi/)
9. Training on sustainable development is also needed. In particular, persons in management positions need training on sustainable development and cross-sectoral thinking. Know-how on what is sustainable in each sector and how strategies can be implemented is needed. What is socially sustainable in an urban planning officer's work and what is ecologically sustainable in a nurse's work – the management must first understand how to create frameworks. This alone does not suffice, and sustainable development as a whole should become a routine that is not seen distinct from other activities.
10. Good planning takes into consideration also feelings, views, and experiences. Local knowledge must be utilised in planning. Different kinds of methods for data collection are required. The Internet provides one possibility that should not, however, replace more traditional forms such as meetings. Representativeness should not be ignored but neither should it prevent the development of different kinds of means of activating the citizen participation. An example of an experiment on how to get feed back from inhabitants on issues concerning the living environment is the City of Turku programme on green areas. (www.puistot.turku.fi)

11. Environmental impact assessment will be made of different kinds of projects and plans that change the environment (such as the act on impact assessment of plans and programmes or the act on environmental impact assessment). The assessments must recognise and assess also social welfare and health care impacts. This requires expertise on impact assessment as well as the compilation of different kinds of opinions on these impacts also in the social welfare and health care sector. In this way also social welfare and health care authorities and other relevant actors are required to incorporate for example projects affecting the living environment into their own expertise.

Key words:

cross-sectoral co-operation, environment, expertise, foresight, policy programmes, social dimension, sustainable development, strategic planning

Saatteeksi

Sosiaalisen ulottuvuuden merkitys myönteisen ja sosiaalisesti kestäväen kehityksen turvaamiseksi on vahvistunut globalisaation edetessä. YK:n sosiaalisen kehityksen huippukokous (1995), YK:n vuosituhatjulistus (2000), Kestävän kehityksen huippukokous (2002) sekä YK:n erityisistuntojen poliittiset julistukset ja päätökset (väestö, naiset, lasten oikeudet, ikääntyneet, HIV/AIDS, vammaiset) ja v. 2005 YK:n yleiskokouksessa järjestetty Major Event ovat korostaneet sosiaalisen ulottuvuuden merkitystä ja sen yhteensovittamista talous- ja ympäristöpolitiikan kanssa. Kehityksen perusedellytyksiin kuuluvat perusoikeuksien, työllisyyden ja rauhanomaisen kehityksen turvaaminen maailmanlaajuisella, alueellisella ja kansallisella tasolla.

Tätä taustaa vasten sosiaali- ja terveysministeriö asetti v. 2004 sosiaalisen kehityksen työryhmän, jonka tehtävänä oli kartoittaa sosiaalisen kehityksen nykytilanne sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan hallitusten välisessä kansainvälisessä yhteistyössä, määrittellä yhteisiä Suomen kannalta tärkeitä prioriteettialueita, joita viedään eteenpäin kansainvälisillä foorumeilla sekä tehdä esityksiä toimenpiteiksi, jotka vahvistavat sosiaalisen kehityksen toimeenpanoa ja edistävät sosiaalisen kehityksen koherenssia eri foorumeilla.

Työryhmä kokoontui kaksitoista kertaa. Työryhmässä keskustellut ja käsitellyt asiakokonaisuudet ja linjaukset on esitetty Yhteenveto-asiakirjassa STM095:00/200, Dno 3/29/2003 31.5.2006.

Lisäksi työryhmä käynnisti sosiaali- ja terveysministeriön sekä Turun kaupunkorkeakoulun Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen yhteistoimintahankkeen ”Sosiaalinen ulottuvuus tulevaisuuden voimavarana - avauksia sektorien väliselle rajapintakeskusteluille”. Yhteistoimintahankkeen tarkoituksena oli kartoittaa

- 1) kuinka sosiaalinen ulottuvuus nähdään osana kansallisia ja kansainvälisiä strategioita
- 2) mitä on sosiaalinen ulottuvuus ja kenen asiantuntijuutta se on
- 3) miten sosiaalinen ulottuvuus saadaan integroitua entistä vahvemmin poikkihallinnolliseen yhteistyöhön.

Materiaaleina käytettiin sekä kansallisia että kansainvälisiä strategioita, joissa edellä mainittuja kysymyksiä on tarkasteltu kvalitatiivisia menetelmiä käyttäen.

Raportin tavoitteena on selkiyttää keskustelua siitä, mitä, miten ja miksi sosiaalisektorin asiantuntemusta voidaan hyödyntää paremmin eri sektoreilla ja sektoreiden kanssa sekä ennen muuta selkiyttää sosiaalisen ulottuvuuden merkitystä ja vaikuttavuutta eri toimijoiden välisen vuorovaikutuksen vahvis-

tamisessa. Lisäksi sosiaali- ja terveysministeriö toivoo, että raportti vahvistaa sosiaalisen ulottuvuuden merkitystä kestäväen kehityksen toimeenpanossa ja edistää painopistealueen siirtämistä periaatteellisesta sitoutumisesta konkreettiseksi toiminnaksi; periaatteellinen sitoutuminen tulee näkyä myös käytännössä, tehtyjen esitysten eteenpäinvieminen vaatii tasavertaista vastuunjako ja vastuunottoa sekä asianmukaista resurssointia.

Markku Lehto
kansliapäällikkö

Sisällys

Tiivistelmä ja suosituksia	3
Sammandrag och rekommendationer.....	7
Summary and recommendations	11
Saatteeksi.....	15
1 Johdanto.....	19
1.1 Kestävä kehitys ja sosiaalinen ulottuvuus.....	19
1.2 Aineisto ja menetelmät.....	25
2 Asiantuntijuudesta ja innovaatioista	27
2.1 Asiantuntijat – keitä he ovat?.....	27
2.1 Sosiaalisektori ja asiantuntijat – eli mitä?.....	28
2.1 Sosiaaliset innovaatiot	32
3 Rajapintakeskustelua ja yhteistyötä	35
3.1 Osaava, avautuva ja uudistuva Suomi.....	35
3.2 Suomi innovaatiotoiminnan kärkimaaksi.....	40
3.3 A Fair Globalization: Creating Opportunities for All. The World Commission on the Social Dimension on Globalization	42
3.4 Working Together for Growth and Jobs. A New Start for the Lisbon Strategy	45
3.5 Hallituksen strategia-asiakirja 2004.	47
3.6 Kauppa- ja teollisuusministeriön strategia	50
3.7 Hallituksen kestävän kehityksen ohjelma.	51
Valtioneuvoston periaatepäätös ekologisen	51
kestävyyden edistämisestä.	51
3.8 Hallituksen asuntopoliittinen ohjelma vuosille 2004 – 2006	54
3.9 Yhteenveto ja päätelmiä aineistosta	56
4 Päätelmiä.....	58
Viitteet	63
Liite: Sosiaalinen ulottuvuus tulevaisuuden voimavarana -tulevaisuusverstaas	67

1 Johdanto

1.1 Kestävä kehitys ja sosiaalinen ulottuvuus

Suomi on jo vuosia ollut maailman johtavia tietoyhteiskuntia. Menestys näkyy muun muassa korkeana teknologisena osaamisena ja menestyvänä kansainvälisenä liiketoimintana. Teknologinen ja taloudellinen menestys eivät kuitenkaan ole koko kuva suomalaisesta tietoyhteiskunnasta. Suomen tie on ollut rakentaa tietoyhteiskuntaa kaikkien ehdolla (Hautamäki 1997, Ahokas & Kaivo-oja 2003).

Erilaisten sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävien ohjelmien tekeminen on ollut vahvasti esillä viime vuosina (esimerkiksi Kestävän kehityksen strategia ja sen päivitys 1993 ja 2006, Kestävän kulutuksen ja tuotannon toimikunnan (Kultu) ehdotus kansalliseksi ohjelmaksi 2005). Erityisesti ekologiset ja taloudelliset vaikutukset (Sairinen ja Kohl, 2004) arvioidaan kansallisia ja kansainvälisiä ohjelmia laadittaessa, mutta miten sosiaalinen ulottuvuus nähdään osana kansallisia ja kansainvälisiä strategioita? Tämä on kovinkin ajankohtainen kysymys, kun pohditaan esimerkiksi luonnonkatastrofien aiheuttamien yhteiskunnallisten toimenpiteiden ennakoimista. Sosiaalinen kestävyys nousee entistä tärkeämmäksi kriteeriksi erilaisissa globaalien että lokaalin tason poliittisissa ohjelmissa ja suunnitelmissa (esim. kansallisen kestävä kehityksen strategian päivitys <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=48817&lan=fi>).

Sosiaalinen kestävyys on integroitava kulttuuriseen, ekologiseen ja taloudelliseen kestävyteen. Tarvitaan kestävä lukutaitoa, jolloin eri ulottuvuuksia tarkastellaan samanaikaisesti. Normittaminen ja indikaattorien etsiminen sosiaalisesta kestävydestä ei välttämättä ole aina yksinään oivallisin tapa löytää sosiaalisen kestävyden keskeistä sanomaa, mikäli esimerkiksi kokemuksellinen tieto peittyi keskiarvojen taakse. Eri toimijoiden tarpeet ja tavoitteet tulevat laadullisten menetelmien kautta artikuloitua. Kyse edustavuudesta on turha, jos tietoa osataan hyödyntää kontekstisidonnaisesti. On siis osattava integroida tämä tieto ekologisesti ja taloudellisesti kestävään kehitykseen. Tietoa erilaisten ihmisten tarpeista ja tavoitteista löytyy mm. yhteiskuntatieteilijöiltä, sosiaali- ja terveystoimilta, opetus- ja kulttuuritoimilta sekä eri järjestöiltä. Tätä tietoa ei hyödynnetä etenkin elinympäristön suunnittelussa käytävissä rajapintakeskusteluissa (tekninen kutsuu, mutta vastaako sosiaalinen, Tapaninen ja kumpp., 1998, Päivänen ja kumpp., 2005)

Tässä raportissa kestävä kehityksen eri ulottuvuudet ovat integroituina toinen toisiinsa. Tämän raportin fokus on erityisesti sosiaalisen ulottuvuuden

ja sen asiantuntijuuden tarkastelun eri kulmissa, mutta sitä ei pidä käytännössä irrottaa omaksi sektorikseen, blokikseen tai kapea-alaiseksi käsitteekseen.

Käsitys kestävästä kehityksestä on kontekstisidonnainen: se muuttuu ajassa ja paikassa, eikä voida puhua vain yhdestä ja ainoasta käsitteestä. Se läpäisee ainakin ekologisen, taloudellisen, sosiaalisen, kulttuurisen ja teknisen ulottuvuuden ja asiantuntijuudet. Tämän hanke keskustelee näillä rajapinnoilla.

Kestävä kehitys käsitetään tässä seuraavalla tavalla:

1. ekologisten, teknistaloudellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen systeemi-
en kriittisiä rajoja (sietokykyä) ei ylitetä
2. ekologiset, teknistaloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset tarpeet, tavoit-
teet ja käytännöt sovitetaan harmonisesti yhteen. (mukaillen Heinonen
ja kumpp. 2003)
3. ekologiset, teknistaloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset ulottuvuudet
läpäisevät toinen toisensa niin ajattelussa kuin toiminnassakin.

Suomen kestävä kehityksen toimikunta (1995):

”Kestävä kehitys on maailmanlaajuisesti, alueellisesti ja paikallisesti tapahtuvaa jatkuvaa ja ohjattua yhteiskunnallista muutosta, jonka päämääränä on turvata nykyisille ja tuleville sukupolville hyvät elämisen mahdollisuudet. Kestävä kehitys on ekologisesti kestävä kehitys (ympäristötaloudellinen ulottuvuus), yhteiskunnallisesti oikeudenmukaista kehitystä (yhteiskunnallinen ulottuvuus) ja ihmisen henkisesti uudistuvaa kehitystä (kulttuurinen ulottuvuus).”

2006 valmistuneen päivitetyn kestävä kehityksen strategian visio kuuluu:

*”Hyvinvoinnin turvaaminen luonnon kantokyvyn rajoissa kansallisesti ja globaalisti.
Tavoitteena on luoda kestävää hyvinvointia turvallisessa, osallisuutta edistävässä ja moniarvoisessa yhteiskunnassa, jossa kaikki kantavat vastuuta ympäristöstä.”*

Ympäristön ja kehityksen maailmankomissio (ns. Brundlandin komissio, WCED, 1987):

”Kestävä kehitys on kehitystä, joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa.”

Kansallisilla ohjelmilla pyritään vaikuttamaan ihmisten toimintaan kestävällä tavalla, joten on selvää, että ohjelmilla on lopulta vaikutusta ihmisten terveyteen, hyvinvointiin, elämänlaatuun ja arvostuksiin. Hyvinvointivaikutusten arvioinnista sekä sosiaalisesta kestävyydestä esimerkiksi osana erilaisia ympäristöstrategioita ja -arviointeja vastaavat lähinnä luonnontieteellisen, teknisen

tai kaupallisen koulutuksen saaneet asiantuntijat. Sosiaali- ja terveyssektorin asiantuntemusta ei ole integroitu monipuolisesti eikä kattavasti sosiaali- ja terveyssektorin ulkopuolella tehtäviin ohjelmiin, -arviointeihin tai – suunnitelmiin (Kohl ja Sairinen, 2004).

Kansallista lainsäädäntöä tarkasteltaessa eri sektoreiden rajapinnat ja kestävä kehitys tulevat esille esimerkiksi Maankäyttö- ja rakennuslaissa seuraavasti:

- 1) hyvän ja käyttäjien tarpeita palvelevan, terveellisen, turvallisen ja viihtyisän sekä sosiaalisesti toimivan ja esteettisesti tasapainoisen elinympäristön aikaansaamista;
- 2) rakentamista, joka perustuu elinkaariominaisuuksiltaan kestäviin ja taloudellisiin, sosiaalisesti ja ekologisesti toimiviin sekä kulttuuriarvoja luoviin ja säilyttäviin ratkaisuihin; sekä
- 3) rakennetun ympäristön ja rakennuskannan suunnitelmallista ja jatkuvaa hoitoa ja kunnossapitoa. (MRL 12 §)

Laki ympäristövaikutusten arvioinnista (1994, 2§) puolestaan linkittää sosiaalisen tarkasteluun mukaan seuraavasti:

Ympäristövaikutusten arvioinnissa selvitettävät suorat ja epäsuorat vaikutukset:

- a) Ihmisten terveyteen, elinoloihin ja viihtyvyyteen
- b) Maaperään, vesiin, ilmaan, ilmastoon, kasvillisuuteen, eliöihin ja luonnon monimuotoisuuteen
- c) Yhdyskuntarakenteeseen, rakennuksiin, maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön
- d) Luonnonvarojen hyödyntämiseen
- e) Edellä mainittujen tekijöiden keskinäisiin vuorovaikutussuhteisiin.

Sosiaalisen ulottuvuuden tarkastelu elinympäristössä konkretisoi tarvittavia rajapintakeskusteluita – ja myös yhteiskunnan ja tieteen kohtaamista. Edellä siteeratut pykälät mahdollistaisivat integroidun, poikkisektorisen suunnittelun, jossa myös sosiaalisektorin asiantuntemusta voitaisiin hyödyntää.

Esimerkiksi asuinalueiden, teiden ja energialaitosten rakentaminen muokkaa elinympäristöä. Muutoksilla on vaikutusta ihmisten hyvinvointiin, terveyteen, elämänlaatuun ja arvostuksiin. Yhtä lailla muutoksilla on ekologisia sekä taloudellisia vaikutuksia.

Sosiaalista kestävyttä ja erilaisten hankkeiden vaikutuksia eri ihmisiin voi lähestyä tarkastelemalla myös muutoksia (mukaillen Sairinen ja Kohl, 2004):

- ihmisten elämäntavassa (kuinka he elävät, työskentelevät, leikkivät ja ovat keskenään vuorovaikutuksessa);
- heidän kulttuurissaan (jaetut uskomukset, tavat, arvot, kieli ja murre);

- heidän yhteisössään (sen yhtenäisyydessä, vakaudessa, luonteenpiirteisessä, palveluissa ja olosuhteissa);
- heidän poliittisessa järjestelmässään (ihmisten osallistumismahdollisuuksien laajuus omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin, käynnissä olevan demokratisoinnin vaihe, ja näihin liittyvät resurssit);
- heidän ympäristössään (ruoan saatavuus ja laatu, riskien taso; sanitation riittävyys, fyysinen turvallisuus; luonnon resurssien käyttö ja kontrolli, käytetyn ilman ja veden laatu);
- heidän terveydessään ja hyvinvoinnissaan;
- heidän henkilökohtaisissa ja varallisuutta koskevissa oikeuksissaan;
- heidän peloissaan ja toiveissaan (käsitykset turvallisuudesta ja yhteisön tulevaisuudesta)

Kuva 1 Kuka on asiantuntija tässä tapauksessa?

Lähde: Kohl, J. (2004): Pesäpuu ehkä säilyy, mutta säilyykö mummon mökki? Dialogi 6/2004.

Sosiaali- ja terveyssektorilla on tietoa elinoloista, viihtyvyydestä ja terveydestä. Linkit ja tulkit kaavoitukseen puuttuvat niin valtakunnan kuin kunnan tasolakin. Tässä on poikkisektorisen yhteistyön haaste. Pelkästään se, että lähetetään jonkin hankkeen suunnitelma lausunnoille eri toimijoille ei riitä, ellei vastaanottavalla ole tietotaitoa sekä resurssija ottaa asiaa haltuunsa. Tässä on poikkisektorisen yhteistyön kompastuskivi, mutta myös mahdollisuus.

Ennakkoluulot ja toisten asiantuntemuksen arvaaminen ennakolta erilaisissa työryhmissä tai komiteoissa tuottavat harhan. Tätä kuvaa seuraava sitaatti osuvasti.

”Tämä on kuin orkesteri, jossa jokaisella on oma fagottinsa tai viulunsa. Kaikki tietävät, mitä argumentteja kukin tuo esille jo valmiiksi ja sitten vaan soitellaan. Jos ei jonkun ääntä kuulu, niin muut jo päässään ajattelevat, että mikäs sen pillissä nyt on vikana.” (Kohlin väitöskirjakäsikirjoituksesta, 2006)

Asiantuntijuus liikkuu ajassa ja paikassa ja eri ihmisten tietotaidot, näkemykset ja kokemukset eivät ole kiinnitettävissä vain institutionaalisiin sidoksiin (Kohl, 2006). Asiantuntijuus on linkki tietämisen ja tekemisen välillä, tieteen ja teknologisesti parhaiden ratkaisujen ja päätöksenteon välillä. Asiantuntijuus on tässä ainakin erilaisia rajoja ylittävää, välittävää ja välittyvää, kollektiivista ja levittyvää. Tarvitaan areenaa käsitellä politiikka, tutkimusta, markkinoita uudella tavalla. Tätä areenaa voi kutsua toriksi (agora – antiikin Kreikassa). Agoralla rajat yksityisen ja yhteisen välillä menevät päällekkäin ja liikkuvat. Tämä tori ja sen toiminta muotoutuu toimijoidensa vuorovaikutuksen kautta. (Nowotny ja kumpp. 2001; Wit 2004)

Tarvitaan siis:

1. yhteiskunnan, tieteen ja politiikan välisen kanssakäymisen edistämistä ja muuttuvan oppimisympäristön muutosmahdollisuuden varmistamista
2. asiantuntijuuden mobilisointia yli rajojen
3. tietämyksen integroimista
4. asiantuntijuuden muodon ja sisällön ymmärtämistä kontekstisidonnaisena;
5. tiedon valideettiin panostamista (www.transdisciplinarity.ch www.interdisciplines.org)

Tiede yhteiskunnallistuu ja yhteiskunta tieteellistyy. Tieteen rajat ovat hämärtyneet. On tapahtumassa jonkinlainen koevoluutio tieteen ja yhteiskunnan välillä. Rajat liikkuvat ja ovat epämääräisiä eri areenoiden välillä. Tällä areenalla interaktiivinen ja ennakoiva tietoisuus voivat kehittyä. Tiede ja tieteen tekijät eivät ole sosiaalisessa tyhjiössä, vaan tutkimus ja tutkimusentekijät ovat kiinni yhteiskunnallisessa, poliittisessa ja taloudellisessa kontekstissa (Felt ja kumpp.,1995,16). Sosiaalisen ulottuvuuden esille nostaminen voimavarana on kiinni yhteiskunnallisesta, poliittisesta ja taloudellisesta kontekstista. Millaisia arvoja, visioita tai minkälainen tahtotila on poliittisesti määrittää myös sosiaalisen ulottuvuuden nousemista voimavaraksi. Asia voidaan toki nostaa yhteiskunnalliseen keskusteluun muita käsitteitä käyttäen – kuten on tapahtunutkin: puhutaan hyväksyttävyydestä, oikeudenmukaisuudesta, tilivelvollisuudesta, yhteisöllisyydestä tai kumppanuudesta. Kaikissa näissä on sosiaalinen ulottuvuus sisällä. Kuinka sosiaalinen on linkitetty muiden sektoreiden asiantuntijuuksiin, ei ole selkeää. Yhteisöllisyys pitää sisällään myös taloutta, teknisyttä, ekologiaa ja kulttuuria.

Tässä hankkeessa selvitetään

1. Kuinka sosiaalinen ulottuvuus nähdään osana kansallisia ja kansainvälisiä strategioita ja miten niitä voidaan hyödyntää sekä kansallisessa että kansainvälisessä yhteistyössä?
2. Keiden asiantuntemusta on käytetty kansallisen ja kansainvälisen tason strategioiden tekemisessä? Onko sosiaalisen asiantuntemus mukana? Millä tavalla sosiaalinen ulottuvuus voi edistää kansainvälistä yhteistyötä ja olla globaalina kilpailutekijänä ja miten sosiaalista ulottuvuutta voidaan edistää kansainvälisessä yhteistyössä?
3. Miten sosiaalisektorin asiantuntijuus integroidaan entistä vahvemmin kestävään kehitykseen. Sosiaalinen ulottuvuus voi olla globaalin kilpailun voimavara, mutta miten?

Tarve tällaisen selvityksen tekemiselle lähti vuosien mittaan tulleista kokemuksista ja havainnoista, joissa sosiaalisektori (järjestöistä julkisiin ja yksityisiin toimijoihin) näyttää puuttuvan elinympäristöä koskevasta keskustelusta. Sosiaalinen ja tekninen tai sosiaalinen ja ekologinen eivät kohtaa. Rajapintakeskustelut eivät ole olleet tapa, käytäntö tai pyrkimys. Ei ole ollut yhteistä areenaa, jossa sosiaali- ja terveyssektori sekä tekninen ja ekologinen olisivat luontevasti kohdanneet ja keskustelleet. Tilaisuudet, joissa on keskusteltu elinympäristöstä, eivät ole vetäneet paikalle juurikaan sosiaali- ja terveyssektorin väkeä, vaikka tämä voisi juuri olla eräs areena kohdata ja käydä rajapintakeskusteluja (esimerkiksi valtakunnalliset ympäristövaikutusten arviointi (YVA)-päivät vuosittain).

Esimerkiksi sosiaalisten vaikutusten arviointi on luonnontieteellis-teknisten toimijoiden käsissä erityisesti elinympäristön suunnitteluhankkeissa – ei suinkaan sosiaali- ja terveyssektorin. STM:n internet- sivuja (www.stm.fi /2005) katsomalla näkyy, ettei elinympäristöjä kokonaisuutena mainita missään muodossa sen hallinnonalaan kuuluvana asiana – osa-alueita toki on, kuten esteettömyys. Osin on varmasti kyse käsitteiden kirjosta, mutta tuskin siinä on koko selitys. Stakesissa 1990- luvulla tehtyä sosiaalisten (tai ihmisiin kohdistuvien) vaikutusten arviointia tai muuta elinympäristöön liittyvää työtä on supistettu minimiin – tai muutettu esimerkiksi terveyspainotteiseksi (www.stakes.fi). Kuitenkaan myöskään ympäristöhallinto ei ole ottanut elinympäristön sosiaalisen asiantuntijuutta haltuunsa kuin joissakin yksittäisissä hankkeissa, kuten kaa-voituksen sosiaalisten vaikutusten arviointi (Päivänen ja kumpp., 2005).

Ennakointi ja ennaltaehkäisy ovat pitkäntähtäimen suunnittelua. Tässä ennakoinnin merkitystä tarkastellaan poikkisektorisesti. Tulevaisuuden tarpeiden ja tavoitteiden ennakointia visioidaan kerätyn materiaalin kautta, mutta myös tulevaisuusverstaassa mukana olleiden ihmisten ajatusten ja tarinoiden myötä.

Nykytilasta tulevaisuuteen visioiminen ja muutamien keskeisten ja mahdollisimman konkreettisten toimien ja esimerkkien nostaminen on tavoite.

Tämä on selvitys sosiaalisesta ulottuvuudesta osana kansallisia ja kansainvälisiä strategioita sekä linjauksia sosiaalisesta ulottuvuudesta tulevaisuuden voimavarana. Tavoitteena on avata keskustelua sosiaalisen asiantuntijuuden tilasta ja tavoista olla keskustelijana, tietovarana, voimavarana erilaisilla areenoilla. Lisäksi tämä raportti avaa toivottavasti tarpeen tutkia lähemminkin, miksi sosiaali- ja terveyssektorin pitää olla mukana keskustelemassa eri sektorien rajapinnoilla – kokonaisvaltaisemmin ja resursoidummin kuin nyt. Esimerkit ovat tarkoituksella elinympäristön suunnittelusta, koska tässä on haluttu nostaa yhdyskuntasuunnittelun poikkisektorisuus esille. Myös paikallisuus korostuu esimerkeissä, mikä taas tuo konkreettisuutta raportin sisältöön.

Seuraavat argumentit on nostettu esille projektin alussa:

- Sosiaalinen ja sen asiantuntemus politiikassa, suunnitelmissa ja ohjelmissa on ja pysyy.
- Kysyntä ja koulutustarve sosiaalisen asiantuntemukselle kasvavat.
- On normaalia ottaa ihmisten erilaiset tarpeet ja tavoitteet huomioon elinympäristön suunnittelussa.
- Sosiaalinen ulottuvuus ei ole uhka tai riski, vaan mahdollisuus.
- Sosiaalinen kestävyys määrittyy yhä uudelleen ja uudelleen: se on politiikkaa, malli, käsite, utopia... se on kontekstista ja asiantuntijuudesta kiinni.

Tässä raportissa käydään ensin yleisellä tasolla läpi sosiaalista kestävyyttä asiantuntijuuden näkökulmasta niin kansainvälisellä kuin kansallisellakin tasolla. Tämän jälkeen tarkastellaan luvussa 3. eri aineistojen valossa sosiaalista kestävyyttä voimavarana ja tämän asiantuntijuuden hyödynnystä. Luvussa 4. tehdään päätelmiä näiden aineistojen pohjalta ja mietitään jatkotoimenpiteitä (ks. myös suositukset osana tiivistelmää).

1.2 Aineisto ja menetelmät

Aineistoon on kerätty ohjausryhmän¹ avustuksella aineisto erilaisista kansallisen ja kansainvälisen tason ohjelmista ja niiden taustaraporteista. Aineistosta on tarkasteltu retoriikkaa, diskursseja sekä muuttuvan asiantuntijuuden konteksteja ja konstruktioita. Tarkemmin sanottuna on tarkasteltu sosiaalista kestävyttä osana ohjelmia, strategioita, asiantuntijoiden keskustelua. Toisin

---

¹ Ohjausryhmään kuuluivat STM:stä Liisa Ollila, Juho Saari ja Ritva Vuorento sekä Tulevaisuuden tutkimuskeskuksesta Markku Wilenius.

sanoen on tarkasteltu sekä 1. sosiaalista ulottuvuutta substanssina: miten ja mikä sekä keiden sosiaalinen ulottuvuus (yksilö, yhteisö ja yhteiskunta) että 2. sosiaalisen asiantuntemusta osana prosesseja: ketkä ovat olleet mukana ja missä roolissa.

Seuraavien esimerkkien avulla on tarkasteltu erilaisten ohjelmien ja strategioiden laatimista sosiaalisen kestävyuden ja sosiaalisen pääoman hyödyntämisen näkökulmasta.

1. Osaava, avautuva ja uudistuva Suomi. Suomi maailmantaloudessa –selvityksen loppuraportti;
2. Sosiaali- ja terveystalouden strategiat 2010;
3. Suomi innovaatiotoiminnan kärkimaaksi;
4. A fair globalization: creating opportunities for all. The World Commission on the Social Dimension on Globalization;
5. Working together for growth and jobs. A new start for the Lisbon Strategy;
6. Hallituksen strategia-asiakirja. Hallituksen poikkihallinnolliset politiikkaohjelmat ja politiikat;
7. Kauppa- ja teollisuusministeriön strategia 2004.
8. Hallituksen kestävä kehityksen ohjelma. Valtioneuvoston periaatepäätös ekologisen kestävyuden edistämisestä;
9. Hallituksen asuntopoliittinen ohjelma vuosille 2004 – 2006.

Tämän lisäksi pidettiin tulevaisuusverstaas² (ks. liite), miten sosiaalisen asiantuntijuus integroidaan entistä vahvemmin kestävässä elinympäristön suunnitteluun. Sosiaalinen ulottuvuus voi olla voimavara, mutta miten?

---

² Tulevaisuusverstaas on menetelmä, jonka avulla ryhmä ihmisiä rakentaa yhdessä tulevaisuutta (Jungk & Mülert, 1987). Tässä hankkeessa tulevaisuusverstaassa sovellettiin tulevaisuusosaamisen lisäksi nk. ajatusten kenttä -menetelmää (ks. esim. Tapaninen ja Kumpu, 1998) ja eläytymismenetelmää (ks. Eskola, 1998).

2 *Asiantuntijuudesta ja innovaatioista*

2.1 *Asiantuntijat – keitä he ovat?*

Vuoden 2004 rauhan Nobel- palkinto Wangari Maathaille³ (BBC, 8.10.2004) on tunnustus kestävän kehityksen periaatteiden mukaiselle työlle, jossa sosiaalinen, taloudellinen, ekologinen ja kulttuurinen ulottuvuus ovat perusta. Kokonaisuuksien hahmottaminen vaatii eri asiantuntijoiden kohtaamista ja heidän välistä vuorovaikutusta. Mitä on kestävä kehitys kansalaisjärjestöjen, tutkijoiden, viranomaisten ja teollisuuden näkökulmasta? Koska kestävä kehitys on kiinnittynyt yhteiskunnalliseen keskusteluun, on tuloksena ollut erilaisia asiantuntijoiden areenoita, joissa asiantuntijat kohtaavat ja tekevät eriasteista yhteistyötä (vrt. Nowotny ja kumpp., 2001). Kuka on sosiaalisen kestävyuden asiantuntija vai olemmeko itse asiassa kaikki sen asiantuntijoita kontekstista riippuen?

Asiantuntijat jonkin kysymyksen ympärillä integroituvat edelleenkin pitkälle tieteenalan, instituution tai jonkin alapolitiikan (Beck 1995) mukaan. Perinteisesti asiantuntijuuden rakentumisen kolme perustaa ovat Saariston (2000, 31) mukaan olleet tiede, professioammatit ja instituutiot. Asiantuntijaksi määritellään useimmiten tiedekoulutuksen saanut henkilö, joka on jonkin tietyn tieteenalan asiantuntija. Saaristo kuitenkin jatkaa väitöskirjassaan, ettei meillä tulisi olla etukäteen lukittuja asiantuntijuuksia, vaan paikallisia, kontekstuaalisia ja kohtaamisissa syntyviä asiantuntijuuksia, jotka eivät sulje pois sektorilähtöistä asiantuntijuutta tai spesialistien tarvetta. Avoin asiantuntijuus on sitä, että esimerkiksi professioammattilaisista tulee kommunikoiivia, tulkitsevia ja kokemuksesta oppivia toimijoita (Saaristo 2000, 155–156). Asiantuntija vaihtaa rooliaan ja asemaansa kontekstin ja omien raamiensa (koulutus, työpaikka, asuinpaikka jne.) mukaan (Kohl 2004). Tähän taas puolestaan vaikuttavat huomattavasti muiden asiantuntijoiden raamit ja roolit, mitä ja miten tietoa käytetään ja konstruoidaan. Juuri tässä piilee myös kestävän kehityksen haaste: segregoituvasta integroivaan osaamiseen, jossa on tilaa sekä erikoisosaajille (spesialisteille) että yleisosaajille (generalisteille). Tarvitaan sosiaalisen substanssiosaajia ja prosessiosaajia ja näiden molempien hallitsijoita - mitä muuta?

---

³ Wangari Maathai (s. 1940) on kenialainen ympäristöaktivisti. Nykyisin hän toimii Kenian apulaisympäristöministerinä. Hän sai vuoden 2004 Nobelin rauhanpalkinnon työstään kestävän kehityksen, demokratian ja rauhan puolesta. Maathai perusti Green belt -liikkeen vuonna 1977 taistelemaan mm. eroosiota vastaan puita istuttamalla. Järjestö on tähän mennessä istuttanut miljoonia puita useissa Afrikan valtioissa. Maathai on ensimmäinen tohtoriksi väitellyt itäafrikkalainen nainen. Hän on opiskellut ja opettanut biologiaa eri yliopistoissa niin Afrikassa kuin länsimaissa. (http://fi.wikipedia.org/wiki/Wangari_Maathai).

Poikkisektorisuus ja poikkitieteellisyys ovat erityisesti tutkimusmaailman rahoituspolitiikkaa (Bruun, Hukkinen, Huutoniemi & Thompson Klein 2005) – mitä muuta ne ovat? Riittääkö monitieteisyys tai tieteidenvälisyys ja mihin niiden pitäisi riittää? Julkishallinnon osalta kysymys kuuluu, minkä asteista yhteistyötä sosiaalisektorin tulisi käydä, kun otetaan esimerkiksi alue- tai valtakunnan tasolla elinympäristön suunnittelu (vrt. esimerkiksi ”Sosiaalinen kohtaa teknisen” –raportti, Tapaninen ja kumpp., 1998). Miksei sosiaalisektori vastaa, kun tekninen huutaa apuun ja yhteistyöhön? Vai pitäisikö kysyä, miksei sosiaalisektorin tuottama tieto tule osaksi elinympäristön suunnittelua?

Tietoa esimerkiksi elinympäristöstä on kaikilla ihmisillä. Voidaan sanoa, että me kaikki olemme elinympäristön asiantuntijoita, kunhan asiantuntijuus ja konteksti määritellään.

Asiantuntijuutta voi määrittää seuraavasti (Kohl, 2006):

1. substanssiasiantuntijuus
2. instituutioasiantuntijuus – hallinta, keinot
3. politiikka- ja päätöksentekiasiantuntijuus
4. menetelmäasiantuntijuus
5. tunneasiantuntijuus - kokemuksellisuus
6. verkostoasiantuntijuus - linkittäjä
7. tila-asiantuntijuus - kokoaja
8. välitysasiantuntijuus – tulkki
9. prosessi- ja järjestelmäasiantuntijuus
10. aikajana-asiantuntijuus: historia, nykytila, ennakointi, seuranta
11. ongelma- tai ilmiökeskeinen asiantuntijuus

Nämä asiantuntijuudet eivät sulje pois toisiaan ja ne esiintyvät yhtäaikaaisesti. Meillä kaikilla on useita rooleja ja erilaista tietoa ja tietämystä, jota käytämme eri konteksteissa eri tavoin.

Asiantuntijuus muuttuu tilassa, jolla voi olla epäjatkuvaikin ajan ja paikan raami. Asiantuntijatieto ja asiantuntijakäsitteet ovat tapahtumia (Eräsaari, 2003, 150). Ne konstruoidaan ja konstruoidaan. On kyse sanoista eri sijainneissaan (Hacking, 1999).

2.2 Sosiaalisektori ja asiantuntijat – eli mitä?

Sosiaalisektorin oma asenne sosiaalista kestävyttä ja sen kehittämistä kohtaan on ristiriitainen: toisaalta sosiaalisesta kestävydestä puhutaan (Rönnerberg & Simpura 2003), mutta käytännön työssä ei panosteta ennakoivan sosiaalisen asiantuntijuustiedon antamiseen muille sektoreille. Muut sektorit, kuten rakentaminen, tekninen toimi ja ympäristönsuojelu koetaan vieraina, vaikka

kestävän kehityksen periaatteet olisikin kirjattu erilaisiin suunnitelmiin ja ohjelmiin. Vuorovaikutus eri sektoreiden välillä on puutteellista (Kohl, 2004). Kestävän kehityksen mukainen toiminta vaatii kokonaisuuksien hallintaa, jossa eri sektoreiden välinen vuorovaikutus koetaan voimavarana.

Toisaalta Risto Eräsaari kirjoitti (1995), että sosiaalipolitiikka ei enää tapahdu sosiaalipolitiikassa, vaan siitä on tullut ideologis-poliittisia kysymyksiä, globaaleja riippuvuuksia, kansalaisliikkeitä, yksilöllisiä projekteja sekä hallinnointia ja arviointia koskevien keskustelujen osa. Sosiaalipolitiikan asiantuntijoita ei Eräsaaren mukaan enää kuunnella samoin kuin aikaisemmin. (Eräsaari, 1995, 169). Miksei ja pitäisikö kuunnella? Missä on mahdollinen pullonkaula?

Toisaalta epäilen, etteikö sosiaalipolitiikka tapahtuisi sekä sosiaalipolitiikassa että sen ulkopuolella ... ” Sosiaali- ja terveysalalta vaaditaan Paavo Voutilaisen mielestä tiettyä nöyryyttä ” *ettei aina vain höpötettäisi sosiaalipolitiikkaa*”. Moni muu ala vaikuttaa ihmisten hyvinvointiin jopa voimakkaammin. ”*Vaikuttavin terveydenhuollon toimenpide, joka on 200 vuoden aikana tehty, ei löydy terveydenhuollon piiristä, vaan se on ollut viemärijärjestelmän luominen, joka vähensi tappavia tauteja rankasti*”. (Tuusa, 2006.)

Otan esimerkin järjestöpuolelta. Harri Vertio (2003) kirjoittaa sosiaali- ja terveyspuolen järjestöjen asiantuntijuudesta. On erilaisia ja erikokoisia järjestöjä ja näin myös erilasta asiantuntemusta on tarjolla. Merkille pantavaa on, että järjestöt, kuten Lastensuojelun keskusliitto tai Vanhustyön keskusliitto, ovat laajan ja syvällisen asiantuntijuuden lähteitä, joissa asiantuntemus perustuu sekä tutkimukseen että kokemukseen (Vertio, 2003, 57). Samalla Vertio toteaa, että terveydenhuollon alueella monen järjestön toiminnan edellytys on jonkinasteinen professionalisoituminen, jotta siitä tulisi riittävän tasavertainen keskustelija julkisilla areenoilla (ks. ed.) Tämä asiantuntijuus on kohdennettu sosiaali- ja terveyspuolen ongelmien ratkaisemiseksi, joihin eri järjestöt tarjoavat asiantuntijuuttaan – näin Vertio – mutta miten on yli sektorirajojen menevä asiantuntijuuden käyttö? Mikseivät elinympäristöt kuulu hyvinvointiin tai toisinpäin? Mikä kuulu hyvinvoinnin alle ja mikä kaavoituksen alle esimerkiksi kunnan viranomaistoiminnassa ja onko kaavoittaja hyvinvoinnin asiantuntija? Järjestöjen asiantuntemus tulee saada entistä paremmin mukaan esimerkiksi elinympäristön suunnitteluun jo ennakoitavaiheessa. Tämä edellyttää koulutusta, resursseja ja halua nostaa sosiaalisen asiantuntemus ennakoinnin voimavaraksi.

Michel Callon (1999) on pohtinut asiantuntija- ja maallikkotiedon välistä vaikeaa suhdetta mielenkiintoisella tavalla. Soveltamalla Callonin käsitteistöjä voimme luoda neljä eri ajatusmallia tiedon ja osallistumisen suhteelle. Mallit eivät sulje toisiaan pois, vaan ovat toisiaan täydentäviä (ks. myös Yli-Pelkonen ja Kohl, 2005). Tähän malliin palataan analysoitaessa tulevaisuusverstaan aineistoa (liite).

- 1) Kouluttamismallissa asiantuntija- ja maallikotietoa pidetään toisilleen vastakkaisina, eivätkä tutkijoiden ja maallikoiden tietämyksen maailmat kohtaa. Tämän ajattelutavan mukaan maallikotietous pohjautuu uskomuksiin ja subjektiivisiin näkemyksiin ja tieteellinen tieto puolestaan on universaalista, normatiivista ja objektiivista. Tässä mallissa tiedottaminen on avainsana. Vuorovaikutusta tiedottajan ja tiedon saajan välillä ei ole.
- 2) Kuulemismallissa asiantuntija- ja maallikotieto kohtaavat kuulemisen kautta. Maallikon käsityksiä ja tietoja kuullaan aidosti ja osallistuminen voi näin vaikuttaa käynnissä olevaan vaikutustiedon tuottamiseen. Eri toimijoiden keskinäinen vuorovaikutus luo ko. prosessiin kiinnittynyttä konkreettista tietoa. Tämä tieto voidaan puolestaan yhdistää vuorovaikutusprosessin ulkopuolella tuotettuun tutkimustietoon ilman, että ensin on pitänyt häivyttää uskomusten tuoma epävarmuus rationaalisen päätöksenteon tieltä.
- 3) Edustamismallissa asiantuntija- ja maallikotieto kohtaavat kuulemisen kautta, mutta maallikko ei ole paikalla itse, vaan maallikotietoa vietään eteenpäin edustajan välityksellä (Kohl ja Sairinen 2004). Tässä mallissa esimerkiksi sosiaalisista vaikutuksista hankitaan tietoa haastatteleamalla paikallisia sosiaalityöntekijöitä siitä, miten vanhukset tai vammaiset mahdollisesti reagoivat jonkin elinympäristöä muuttavan hankkeen tuomiin muutoksiin. Tällaista tietoa käytettäessä on osattava ottaa huomioon se, että kyse on ”edushenkilön” tulkinnasta. Toisaalta on niin, että ulkopuolinen edustaja saattaa nähdä jopa selkeämmin muutoksen tuomat vaikutukset ja löytää myös ongelmakohtiin käytännön työn kautta ratkaisuja.
- 4) Yhteistyömallissa asiantuntija- ja maallikotieto integroituvat toisiinsa vahvasti. Olennaista on se, että maallikot ovat keskeisesti mukana heitä itseään koskevan tiedon tuotannossa – mikä erottaa heidät asiantuntijoista? Tietoa tuotetaan sosiaalisessa prosessissa, joka on tiivistä yhteistyötä eri osallisten ja arvioijan välillä. Tämä ei tarkoita sitä, ettei osallisilla olisi erilaisia tehtäväkuvia, mutta merkittävää on, että ”laboratorio, potilaat ja lääkärit ovat yhdessä” (Callon 1999). Callon kirjoittaa kollektiivisesta oppimisesta, jossa eri osapuolet kontrolloivat ja hallinnoivat tiedontuotantoa sekä voivat osallistua sen sisällön tuottamiseen. Myös tässä mallissa nk. hiljaiset äänet ja heikot ryhmät saattavat edelleen jäädä kuulumattomiin, ellei niitä erityisesti huomioida tiedontuotantoprosessissa.

Taulukko 1. Asiantuntijuus ja tiedon muodostuminen.

Malli	Osallisuus	Luonne	Käytäntö
A) osallisten kouluttamis-malli	osallinen on objektina	ulkopuolinen, ei kontaktia, yleistieto, ei tapauskohtaista kontekstia	vanhuksista kerätään tutkimustietoa, esim. tilastoja (tutkija kerää)
B) osallisten kuulemismalli	osallinen on subjektina	sisäpuolinen, kuuleminen, suora vuorovaikutus, tapauskohtainen konteksti: kuultu tulkitaan	vanhuksia haastatellaan (tutkija haastattelee) ja vanhuksia kuullaan
C) osallisten edustamis-malli	osallinen on objektina	ulkopuolinen, tulkki, toiseus, tapauskohtainen konteksti: tulkitaan tietoa, jota välitetään edelleen kuultavaksi	vanhusta edustaa joku kuulemistilaisuudessa tai haastattelussa (sosiaalityöntekijä)
D) tiedontuoton yhteistyömalliksi	osallinen on subjektina	sisäpuolinen, prosessitieto, ei yleistietokontekstia, tiedon jatkuva uudelleen konstruointi, interaktiivinen tiedonrakentaminen	vanhus osallistuu itse koko prosessin ajan

Prosessiosaaminen on avainsana kaikkien mallien osalta niiden käytännön toteutuksessa. Esimerkiksi yhteistyömallissa kumppanuuden takeita ovat läpinäkyvä prosessi, vilpittömyys, rehellisyys, avoimuus ja kuunteleminen sekä jaettu vastuu. Kenelle ja kenellä on esimerkiksi tilivelvollisuus (accountability) erilaisissa prosesseissa? Miten tähän vastaa sosiaalisektori?

Aivan oma asiansa on sitten Callonin viitaten se, miten järjestöjen asiantuntijuuteen – tai minkä tahansa ei-julkisen instituution, jossa on useita eri henkilöitä – suhtaudutaan. Kenen suulla puhutaan ja tulevatko myös hiljaiset äänet kuuluville. Kenen äänellä järjestö kulloinkin puhuu? Vertion (2003, 58) mukaan järjestöt voivat tuottaa kollektiivista asiantuntijuutta, mutta se edellyttää ymmärrystä koko kentästä ja sen toiminnan mahdollisuuksista sekä kunkin järjestön toiminnasta. Empowerment tarkoittaa tässä juuri sitä, että järjestöt tuovat asiantuntemuksensa käyttöön – edustavat esimerkiksi lapsia ja vammaisia, mutta järjestöjen rooli on toki olla asiantuntijoita omille jäsenilleen. Siis välittää asiantuntemustaan, mutta myös olla käytettävänä järjestöläisille (Vertio, 2003, 59).

Kun Callon kirjoittaa laboratorion, lääkärin ja potilaan kohtaamisesta, kirjoittaa Vertio puolestaan seuraavasti: ”ihmisten osaaminen on saatava yhteiseen käyttöön terveyttä edistettäessä ja sairauksia hoidettaessa. Valtava määrä energiaa ja työtä, ehkä rahaakin säästyisi, jos kommunikaatio ihmisten ja heidän hoitoonsa osallistuvien ammattilaisten välillä kohentuisi ja kanava ihmisten asiantuntemukselle paranisi.” Näin varmastikin, mutta kommunikaation ja eri sektoreiden osaamisen pitäisi ylettyä rajapinnoille saakka, kuten Turun apulaiskaupunginjohtaja totesi ”Hyvinvoinnin tulevaisuus- keskustelutilaisuudessa 25.10.2005: ”Hyvinvointi rakentuu Turussa poikkisektoriselle osaamiselle: ei ole tehty erillistä hyvinvointistrategiaa, vaan on nähty hyvinvointi osana kaikkien sektoreiden työtä. Jokainen päätös koskee hyvinvointia. Kaikissa palveluissa on hyvinvoinnin elementtejä. Pitää nähdä koko ketju: esim. katujen hiekoituksesta, vanhusten voimaharjoituksiin ja vaikutuksiin lonkkaleikkajoina.” Tärkeätä on nähdä päätösten pitkäaikaisvaikutukset esimerkiksi taloudellisten resurssien säästymisenä. Poikkisektorisen suunnittelun aloittaminen vie ensin resursseja, mutta onnistuessaan siinä yhdistyvät kestävänn suunnittelun elementit – kuten edellinen esimerkki osoittaa.

2.3 Sosiaaliset innovaatiot

Sosiaalinen ulottuvuus voimavarana pitää sisällään innovatiivisuuden. Innovaatioilla tarkoitetaan tässä asioiden uudella, erilaisella tavalla tekemistä, jolloin tavoitteena on suhteellisesti ja kontekstisidonnaisesti parempi lopputulos tai lisäarvon saavuttaminen. Innovaatiot eivät ole pelkästään teknologiaan tai talouteen liittyviä. Ne voivat käytännössä olla uudenlaisia tuotteita, palveluita, toimintamalleja organisointitapoja tai strategisia lähestymistapoja. Innovaatioita voi syntyä milloin ja missä vain ja millä tahansa toiminnan alueella (vrt. Suomi innovaatiotoiminnan... 2005, 14). Yhteiskunnallisessa ajattelussa pitäisi tasapainottaa toisaalta yhteiskunnan resurssipohjan turvaaminen talouden tehokkuuden ja kilpailukyvyn määrätietoisella kehittämisellä ja toisaalta tavallisen ihmisen arkipäivän ja elämänlaadun parantaminen. Tämä vaatii sosiaalisia innovaatioita, joilla ihmisten arkielämän sekä yksityisen ja julkisen sektorin uusien toimintamallien ja rakenteiden välille saadaan parempi tasapaino (Hämäläinen & Heiskala, 2004, 118-120). Innovaatiot ovat sosiaalisia prosesseja ja itse sosiaaliset prosessit voivat olla innovaatioita.

Valtion tiede- ja teknologianeuvoston raportissa ”Osaaminen, innovaatiot ja kansainvälistyminen” sosiaaliset innovaatiot nostettiin teknologisten innovaatioiden rinnalle innovaatiopolitiikan painopisteeksi (VTTN 2003). Raportissa sosiaaliset innovaatiot nähdään ”sosiaalisen ja kulttuurisen kehityksen vauhdittajina” sekä ”yhteiskunnallisesti kielteisten kehitystekijöiden torjujina”.

Kattavasti innovaatio voidaan määritellä 1) uudeksi tai uutena pidetyksi malliksi, joka 2) muuttaa vallitsevia käytäntöjä siten, että 3) seurauksena on kohonnut (teknologinen, taloudellinen tai sosiaalinen) suoritus- ja toimintakyky. (Hämäläinen & Heiskala, 2004, s.46). Sitran vuonna 2002 käynnistämä tutkimushanke ”Sosiaaliset innovaatiot, yhteiskunnan uusiutumiskyky ja taloudellinen menestys: kohti oppivaa yhteiskuntaa” tarkoittaa sosiaalisilla innovaatioilla ”sellaisia regulaatioon (lainsäädäntöön, viranomaissääntelyyn), politiikkaan sekä organisatorisiin rakenteisiin ja toimintamalleihin liittyviä uudistuksia, jotka parantavat yhteiskunnan suorituskykyä”. (Hämäläinen & Heiskala, 2004, s.10). Sosiaalisilla innovaatioilla voi olla työllisyyttä edistävä vaikutus – siis voimavara esimerkiksi yrityksissä.

Yhteiskunnan rakenteiden erittely on haasteellista. Karkeasti ne voidaan jakaa pysyvyytensä ja muutosvauhtinsa mukaan 1) luonnonympäristön rakenteeseen 2) väestön biologiseen rakenteeseen 3) kulttuuriseen rakenteeseen 4) regulatiiviseen rakenteeseen (lait, asetukset, viranomaissääntely, sektorien itsesääntely) 5) poliittiseen rakenteeseen (julkisen sektorin tehtävät, varainkäyttö, hallinto) 6) organisatoriseen rakenteeseen (organisaatioiden rakenteet, toimintamallit, suhteet) 7) teknologiseen rakenteeseen ja 8) fyysiseen rakenteeseen (rakennettu infrastruktuuri). Mitä myöhemmin tietty rakenne esiintyy listassa, sitä helpompi siihen on tietoisilla toimilla vaikuttaa. Jähmeytensä takia ”korkeamman tason” (listan alkupäähän sijoittuvat) rakenteet asettavat yleensä rajoituksia alemman tason rakenteellisille ratkaisuille. (Hämäläinen & Heiskala, 2004, s.46-47). Listan yhdeksäs ulottuvuus voisi olla vuorovaikutteinen, läpäisevä rakenne, joka tosin voisi olla sisäänkirjattuna kaikkiin kahdeksaan kohtaan. Koska näin ei kuitenkaan tiedollisella tasolla suinkaan aina ole, on se syytä nostaa omaksi kohdakseen, jossa nimenomaisesti rajapintakeskustelut käydään. Juuri näistä rakenteista ja etenkin tästä läpäisevyydestä on sosiaalisen ulottuvuuden osalta kyse tässä hankkeessa.

Pyrkimys uudistaa yhteiskunnallisia rakenteita vaatii aktiivisia toimenpiteitä, joilla tuetaan yhteiskunnan kollektiivisia oppimisprosesseja. Ilman näitä toimenpiteitä voivat toivotut prosessit pysähtyä yhteiskunnan rakenteellisiin jäykkyyksiin. Toimenpiteitä, jotka parantavat yhteiskunnan rakenteellista uudistumiskykyä kutsutaan sosiaalisiksi innovaatiopolitiikaksi. (Hämäläinen & Heiskala, 2004, s.121).

Sosiaalisen innovaatiopolitiikan keinoin on mahdollista puuttua sekä perinteisen politiikan alle sijoittuviin lohkoihin (esim. tutkimus, media, koulutus, kulttuuri, julkishallinto, sosiaali-, alue-, kehitys- ja työvoimapolitiikka) että uusien, voimakkaan kehittämisen aloihin, kuten strateginen ennakointi- ja arviointityö, kokeiluhankkeet, yhteiset visiointi- ja strategiaprosessit. (Hämäläinen & Heiskala, 2004, s.121).

Innovaatiot onnistuvat vain, jos ne toteuttavat ainakin seuraavia kriteereitä (Prigogine, 1989, ks. myös Stähle ja Grönroos, 1999, 110):

1. innovaatioiden perustana toimii kaaos
2. innovaation tuottamiseen tarvitaan paljon informaatiota
3. innovaatio vaatii herkkyyttä havaita heikot signaalit
4. innovaatiolla on oma ajoituksensa.

Kun näitä ajatuksia yhdistää edellä kuvattuun sosiaaliseen ulottuvuuteen, yhteiskunnan rakentumiseen ja sosiaalisen asiantuntijuuden käyttöön, voi tehdä seuraavanlaisia oivalluksia:

1. sosiaalisen asiantuntemuksen käyttö muiden kuin sosiaalisektorin itsensä sisällä on jäsentymätöntä, epäsäännöllistä – kaoottista, jos niin halutaan sanoa.
2. informaatiota kyllä on, mutta sitä ei ole muovattu ja jalostettu muiden asiantuntijoiden käyttöön.
3. Monet heikot signaalit jäävät huomaamatta. Sosiaalinen ulottuvuus on tuloillaan – se on otettu jo moneen poikkisektoriseen ohjelmaan fraasiksi, mutta sisällöllisesti ja toimijoiden kohtaamisessa se antaa odottaa itseään.
4. Tarvitaan kohtauspaikkoja. Tarvitaan rajapintakeskusteluita, joissa mm. tiede ja yhteiskunta kohtaavat. Tarvitaan esimerkiksi foorumi, jossa sosiaalisectori kutsuu eri toimijoita pohtimaan ”sosiaalisesti kestäväan Suomen voimavarojen hyödyntämistä kansallisesti ja kansainvälisestääkin”.

3 Rajapintakeskustelua ja yhteistyötä

Seuraavassa tarkastellaan kirjallisen materiaalin perusteella sosiaalisen ulottuvuuden asiantuntijuutta. *Sitaatit ovat suoraan aineistosta ja kommentit tutkijan.*

3.1 Osaava, avautuva ja uudistuva Suomi⁴

Globalisaatio

”Globalisaatiolla on vahvat kulttuuriset ja poliittiset ulottuvuudet, jotka myös vaikuttavat käyttäytymiseen. Niitä ei kuitenkaan tarkastella tässä raportissa, joka keskittyy tarkastelemaan kysymystä, miten suomalainen tuotanto ja työ menestyvät muuttuneissa ja edelleen muuttuvissa oloissa.”

Käsittääkseni nämä jos mitkä ovat linkittyneinä vahvasti toisiinsa eli jos tarkastelee työtä, niin on syytä tarkastella sekä kulttuuria että politiikkaakin.

Kehittyvien maiden nopea kasvu muuttaa verraten nopeasti maailmantalouden painopistettä siten, että yhä merkittävämpi osa tuotannosta syntyy Aasiassa. Tämän seurauksena tuotannon jakauma muuttuu lähemmäksi väestön maantieteellistä jakaumaa. Tällä tulee olemaan paitsi välittömiä taloudellisia vaikutuksia myös poliittisia seurauksia.

Mitä ovat näiden muutosten sosiaaliset seuraukset? Mitä ovat sosiaaliset sopeutumispaineet, jotka raportissa mainitaan?

Kehittyvien maiden kilpailuetu on halpa työvoima. Yhdistyneenä moderniin teknologiaan, nousevaan koulutustasoon ja osaamiseen sekä parantuvaan infrastruktuuriin alhaiset työvoimakustannukset tekevät kehittyvien maiden tuotannon hyvin kilpailukykyiseksi.

Entäpä haittapuolet? Korruptio, tasa-arvo, ihmisoikeudet tai demokratia eivät tule tässä mainituiksi. Pitkántähtäimen toiminta, joka on vastuullista ja oikeudenmukaista sivuutetaan.

Raportissa kirjoitetaan globaalin tuotannon uudentilaisesta organisoitumisesta, jolloin tuotantoprosessin eri vaiheet voidaan toteuttaa eri puolilla maailmaa. *Suunnittelu, markkinointi, tuotantoprosessin ”orkesterointi” voi tapahtua muualla kuin varsinaisen tuotanto ja sen eri osat sekä jakelu.* Raportissa tästä kirjoitetaan

⁴ Osaava, avautuva ja uudistuva Suomi. Suomi maailmantaloudessa –selvityksen loppuraportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 19/2004

suhteellisina etuina: *”alhaisten palkkakustannusten maissa ja alueilla tehdään se osa tuotantoa, jossa työvoimakustannuksilla on suuri merkitys, hyvän koulutustason alueilla vaativimmat tehtävät, markkinointi lähellä markkinoita.”*

Kysymys hyväksyttävyydestä tai riskeistä tai oikeudenmukaisuudesta ei ole tässä esillä, vaikka lienee oikeutettua kysyä, mitä ovat nk. ”vaativimmat” tehtävät? Ilmeisesti tällä tarkoitetaan koulutusastetta, muttei suinkaan esimerkiksi fyysistä vaativuutta.

”Globalisaatio ei ole nollasummapeliä, jossa joidenkin maiden hyvinvoinnin lisääntyminen olisi muilta pois.”

Miten niin? Eikö globalisaatio voi olla myös nollasummapeliä, vaikkei se toivottava visio olekaan. Miten muutoin on ymmärrettävissä Kiina-ilmiö tai esimerkiksi koneellisten tuotantovaiheiden siirtäminen kehitysmaiden ihmistyövoiman tehtäväksi. Toki globalisaatiolla on myös positiivisia hyvinvointivaikutuksia eri ihmisten, yhteisöjen tai yhteiskuntien kannalta, muttei välttämättä näin yksioikoisesti. Asiaa ei voi tarkastella kattavasti vain taloushistoriaan katsoen, kuten raportissa tehdään, vaan tarkastelu pitäisi tapahtua yhteiskunnallisten ilmiöiden, ongelmien tai alue-esimerkkien kautta ja yhdistää tämä tieto laajalaiseen tarkasteluun. Globalisaation kumulatiivisia sekä sekundäärivaikutuksia voisi tarkastella yhteiskunta- ja ympäristövastuun kautta, jolloin perspektiivi laajenisi taloudellisesta tarkastelusta.

Väestökehitys

”Ikääntyneiden työntekijöiden edellytykset ja kannustimet sopeutua tuotannon muutoksiin ovat nuoria ikäluokkia heikommat”...”huomattava välillinen ongelma liittyy siihen, että väestön ikääntyminen aiheuttaa eläke-, terveys- ja hoivamenojen kasvun takia painetta verotuksen tason nousuun. Tämä voi muodostua merkittäväksi häirtatekijäksi tuotannontekijöiden suuren kansainvälisen liikkuvuuden oloissa”.

Ulkomaalaisten työskentelyä ja koulutusta Suomessa koskevassa osuudessa puolestaan sanotaan: ”monien epämiellyttämänä pitämä ilmasto, vaikea kieli sekä korkea verotus ovat selviä häirtatekijöitä. Samoin lähtökohtaisesti vähäinen ulkomaalaisperäinen väestö ja sen seurauksena tutun sosiaalisen verkoston ohuus sekä osin varsin nuiva suhtautuminen maahanmuuttajiin ovat haittoja. Toisaalta turvallisuus, yhteiskunnan ja organisaatioiden hyvä toimivuus ja vähäinen hierarkkisuus sekä monien julkisten palveluiden hyvä taso ovat vahvuuksia.”

Mitä muuta sosiaalinen ulottuvuus on? Ikääntyminen nähdään vain sosiaalisena ongelmana – mutta voisihan se olla myös voimavara. Hyvinvointivaltion

väestön ikääntyminen on haaste, mutta se voidaan myös kääntää kilpailueduksi sekä vientituotteeksi entistä paremmin. Tarvittaneen liiketoimintaosaamista ja markkinointikykyä – sekä uskoa omaan osaamiseemme. Raportti antaa melko mustavalkoisen käsityksen (ei viitteitä) ulkomaalaisista ja heidän suhteistaan Suomessa. Viitteet olisivat olleet aiheen. On syytä eritellä tietoa ja miettiä heikkouksia ja vahvuuksia sekä uhkia että mahdollisuuksia. Raportti antaa ristiriitaisia tulkintamahdollisuuksia ja kovin kapean kuvan sosiaalisesta ulottuvuudesta.

Innovaatioista

”Innovaatiojärjestelmien kehittämisestä näyttäisikin muodostuneen kehittyneiden maiden yksi keskeinen kilpailukeino. Sopeutuminen koko ajan muuttuvaan kilpailutilanteeseen edellyttää kehittyneiltä mailta joustavuutta monella tasolla.”

Tässä ei oteta kantaa kehittyvien maiden tilanteeseen, vaikka se varmasti globalisaation, kilpailukeinojen ja innovaatioiden osalta on keskeistä. Innovatiivisuuteen otetaan kantaa koulutuksen ja taloudellisen tilanteen kautta. Paikallinen asiantuntemus saattaisi kehittyvissä maissa olla juuri avain, jota tässä ei pohdita. Innovaatiot nähdään vain rahallisesti arvioitavissa olevina kilpailukykytekijöinä, mutta luovuutta ja innovatiivisuutta on muuallakin kuin vain isoilla rahoilla toimivissa yrityksissä. Se näkökulma uupuu kokonaan – myös Suomen kohdalla: missä ovat innovatiiviset marjanjalostajat tai rehuleiväntekijät!

Koulutus ja kulttuuri

”Oppilasmääriin nähden liian tiheä kouluverkko on kallis ylläpitää, koska resurssi kuluu ”turhaan” koulurakennusten ja küniteistöjen ylläpitämiseen”.

Raportissa ei tehdä kuitenkaan arvioita siitä, mitä hyvinvointivaikutuksia suurilla koululaitoksilla on, miten paljon maksavat koulukuljetukset, mitkä ovat yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan etujen ristiriidat. Voisi kuvitella, että pienellä, lähellä sijaitsevalla koululla on erilaisia vaikutuksia yksilön kehitykseen kuin suurella, pitkän matkan päässä olevalla koululla. Tarkastelu on raportissa tehty vain taloudellisesta näkökulmasta huomioimatta sosiaalisia vaikutuksia.

Maahanmuuttajia koskevassa kohdassa todetaan, että heidän integroitumisensa suomalaiseen yhteiskuntaan tulee sujua vaikeuksista. Tämä on mitä suurimmassa määrin sekä globaalia että lokaalia kulttuuria ja politiikka koskeva kohta. Raportissa todetaan vain, että kieli- ja kulttuurikoulutusta on laa-

jennettava ja että asenneilmastoa on parannettava tuomalla esille työperäisen maahanmuuttajapolitiikan kokonaisuhyödyt yhteiskunnalle. Mitä ovat nämä kokonaisuhyödyt? Maahanmuuttajien oman kulttuurin säilyttämisen edellytykset ja tasapuolinen kohtelu taannee heidän hyvinvointiaan.

”Yliopistoista ja ammattikorkeakouluista koostuva korkeakoulujärjestelmämme on kansainvälisesti verrattuna poikkeuksellisen laaja ja käsittää paljon pieniä ja alueellisesti hajautettuja yksiköjä. Tämä on osaltaan johtanut voimavaroja haaskaavien päällekkäisyyksien syntymiseen ja resurssien epätarkoituksenmukaiseen käyttöön. Tilanteeseen on jouduttu pitkälti sen vuoksi, että yliopistolaitosta ja ammattikorkeakoulujärjestelmää on kehitetty toisistaan erillään. Hajanaisella rakenteella ei pystytä muodostamaan huipputason osaamista ja tutkimusta. Pieni maa ei myöskään kykene pääsemään huipputasolle kuin muutamalla tutkimuksen alueella.”

” Maksullisten korkealaatuisten koulutuspalveluiden markkinoilla maksuttomuus saattaa olla myös opiskelijoille merkki huonompilaatuisista koulutuspalveluista.”

”...Kilpailustrategian ydinvaatimus on kyky rekrytoida parhaat osaajat niin tutkijoiksi, opettajiksi kuin opiskelijoiksin”.

Tähän kohtaan on konkreettisesti tartuttu. Asia käy ilmi esimerkiksi Suomen Akatemian tiedotteesta, jossa on päätetty panostaa ulkomaalaisten huippututkijoiden palkkaamiseen (Suomen Akatemian tiedote 21.9.2005, www.aka.fi):

”Vierailevien tieteen ja teknologian huippututkijoiden rahoitusohjelmalla palkataan suomalaisiin yliopistoihin ja tutkimuslaitoksiin ulkomaisia tai jo pidempään ulkomailla työskennelleitä suomalaisia huippututkijoita. Ohjelma on yksi keino vahvistaa Suomen tieteellistä ja teknologista osaamista sekä kansainvälistää maamme tutkimusjärjestelmää. Suomessa on erinomaisesti toimiva innovaatiojärjestelmä ja meillä satsataan tutkimukseen ja tuotekehitykseen. Meillä on myös kansainvälisesti mitattuna korkeatasoisia tutkimusympäristöjä. Uskomme, että suomalainen tutkimusyhteisö on houkutteleva myös ulkomaisille huippututkijoille”, pääjohtajat toteavat.”

Tästä seuraa kysymys, miten käy perustutkimuksen ja ylipäänsä yliopistojen perustehtävien täyttämisen? Nämä ratkaisut eivät saisi olla pois yleissivistävästä koulutuksesta, perustutkimuksesta. Tai huonontaa edelleen suomalaisten tutkijoiden jo muutenkin epävarmojen työolosuhteisiin ja rahoitukseen. Miten taataan, ettei resurssein säästäminen eri alueilla vie kohti elitististä korkeakoulumallia? Suomen vahvuus on ollut toisaalta juuri vahva yleissivistys ja alueellinen sekä väestöllinen tasa-arvoisuus oppimisympäristöissä. Pitkänäköinen ja kokonaisuksia hallitseva suunnitelmallinen toiminta antaa joustomahdol-

lisuuksia erimuotoisten tutkimuksellisten päämäärien saavuttamiseksi. Kovin mustavalkoinen tai jäykkä tai pelkästään taloudelliseen tehokkuuteen pohjautava malli ei kuitenkaan ole kestävä. Eikä suurien opiskelevien massojen peräänkuuluttaminen varmastikaan ole ainoa tapa saada laadukasta tutkimusta. On aika paneutua sisältöön, laatuun ja suomalaiseen osaamiseen, joka menee yli sektorirajojen. On hyvä katsoa mallia muualta, mutta nyt jos koska on uskallettava luottaa omaankin osaamiseen ja lähdettävä kehittämään sitä eteenpäin.

Tätä voi perustella katsomalla pelkästään jo Hämmäläisen ja Heiskalan tekemiin malleihin hyvinvointivaltiorakenteista. Huippututkimus on vain yksi osa koulutuksen ja tutkimuksen kehittämistä, muttei se saa olla nollasummapelejä, niin että nykyiset pätkätyösuhteissa olevat nuoret tutkijat jäävät entistä epävarmempien ja huonosti palkattujen työsuhteiden varaan. Mitä tulee maksullisuudelle maineen parantamiseen, herättää se kysymyksen, onko kirjoittajilla ollut laaja-alaista asiantuntemusta suomalaisen koulutusjärjestelmän historiasta, kehittymisestä ja yhteiskunnallisesta tilauksesta. Opetushallitus ja opetusministeriö eivät ole olleet raportin laadinnassa mukana raportissa olevien tietojen mukaan. Mihin tämä asiantuntijuus näiltä osin perustuu, ei käy ilmi.

Yleistä

Huomio kiinnittyy siihen, ettei mukana ole lainkaan sosiaali- ja terveysministeriön, työministeriön eikä opetusministeriön edustajaa. Kuitenkin raportissa otetaan vahvasti kantaa koulutusjärjestelmään sekä työelämän uudistukseen että väestörakenteen muutoksista aiheutuviin muutoksiin. Mukana sen sijaan ovat talouden ja teknologian edustajia niin hallinnosta kuin yrityksistäkin. Raportti on talouden ja teknologian puheenvuoro, jossa ei ole käytetty sosiaalista, ekologista tai kulttuurista asiantuntemusta.

Esimerkiksi elinkeino- ja innovaatiopolitiikkaa sanotaan raportissa käsiteltävän KTM:ssä, TM:ssä, OPM:ssä ja SM:ssä. Joukossa ei ole STM, vaikka sosiaaliset innovaatiot ovat esillä. Kuitenkin raportissa jatketaan, että tarvitaan laajaa ja tehokasta hallinnonalojen välistä koordinaatiota, mikä tarkoittaa yhteisen strategian luomista ja toteuttamista. Esimerkiksi julkisten palvelujen kehittämiseksi on raportin mukaan käynnistetty useita kehittämishankkeita yhteistyönä eri ministeriöiden ja tutkimuslaitosten kanssa – STM ei ole mainittuna. Raportissa todetaan, että ”palvelualan, erityisesti *sosiaali- ja terveysalan yrityshautomotoiminta on kehittynyt puutteellisesti*”.

Raportissa korostuvat järjeistämisen, tehokkuus ja taloudelliset vaikutukset. Sinällään tärkeät mittarit, mutta mihin jäävät luovuus ja sosiaaliset ja kulttuuriset vaikutukset? Jos peräänkuulutetaan innovaatioita, huippuosaamista ja maa-hanmuuttajien oloja, on väistämätöntä, että tulisi tällöin ottaa käsittelyyn myös muita kuin eksplisiittisiä, kvantitatiivisia ja rahassa mitattavia mittareita.

”Yrittäjyyttä on tuettu monin julkisin tukitoimin ja -ohjelmin, mutta niiden vaikuttavuus on ollut pientä. Ennen uusien ohjelmien aloittamista on nykyisten yrittäjyyttä edistävien politiikkatoimien tehokkuutta ja vaikuttavuutta arvioitava huolella”.

Näiden arviointien takana soisi olevan muitakin kuin rahassa mitattavia indikaattoreita. Yrittäjyyden tarkastelun kokonaisvaltainen ote tulisi olla poikkihallinnollinen – niin että sosiaali- ja terveyssektorikin on mukana.

Raportissa ehdotetaan, että

elinkeinopolitiikan keskeiseksi tavoitteeksi asetetaan erityisesti innovatiivisten yritysten ja kasvuyritysten lukumäärän merkittävä lisääminen ja huolehdittava siitä, että näiden yritysten tarpeet otetaan politiikassa johdonmukaisesti huomioon, Tavoitteen saavuttaminen edellyttää resurssien käytön voimakasta priorisointia ja yhdenmukaistamista koko valtionhallinnossa. Nykyisestä poikkihallinnollisesta politiikkaohjelmasta, kuten yrittäjyyspoliittinen ohjelma, nämä elementit puuttuvat.

Miten yhdistää kilpailuttaminen, taloudellisuus, järjeistäminen, tehokkuus, innovaatiot, luovuus ja huippuosaaminen? Raportti antaa kuvan tästä, mutta jättää kulttuurin, oikeudenmukaisuuden, hyväksyttävyyden, tasa-arvon kysymykset taakseen. Näkemyksiä ei ole puitu sosiaalisen ja kulttuurisen rajapinnoilla – eikä juuri ekologisenkaan. Keskustelu on talouden ja teknologian rajapinnoilla ja sisällä. Työstä, hyvinvoinnista, koulutuksesta, luovuudesta kirjoitetaan, mutta mukana ei ole näiden alojen asiantuntijoita.

3.2 Suomi innovaatiotoiminnan kärkimaaksi⁵

Sitran raportissa (2005) ”Suomi innovaatiotoiminnan kärkimaaksi” nähdään Euroopan lähitulevaisuuden haasteina väestön ikääntyminen, päätöksenteon hankaluus ja talouksien hidas uudistuminen. Ongelman ratkaisuna Sitran raportissa nähdään maahanmuuton lisääminen ja työlupien pidentäminen:

”Useimmat kansantaloudet on rakennettu jatkuvasti lisääntyvän väestön oletuksen varaan. Jos väestön ikääntymisen ja vähenemisen takia sekä kysyntä pienenee että työvoiman tarjonta vähenee, talous ajautuu suuriin rakenteellisiin vaikeuksiin. Ikääntyminen ei kuitenkaan ole varsinaisen ongelma, vaan syntyvyyden alentuminen. Nuorten ikäpolven määrällä on vaikutusta yhteiskunnan uudistumiskykyyn ja innovatiivisuuteen.”

⁵ Sitra (2005): Suomi innovaatiotoiminnan kärkimaaksi. Kilpailukykyinen innovaatioympäristö -kehittämishjelman loppuraportti. Helsinki: Sitra.

”Globalisaatio on väijäämätöntä. Sen vaikutukset sosiaaliseen, kulttuuriseen, taloudelliseen ja ekologiseen kestävyys- ja kehitykseen ovat arvaamattomia. Ennustettavuus on korvautunut epäjatkuvuuksilla ja pyörteisyydellä. Samalla kun globalisaatio on nostanut satojen miljoonien ihmisten elintasoja, elää merkittävä osa maailman väestöstä sotien, pakolaisuuden ja köyhyyden runtelemissa olosuhteissa. Tarvitaan globaalia hallintaa ja yhteisesti hyväksytyjä pelisääntöjä.”

”Selvä trendi on ympäristötietoisuuden lisääntyminen ja ekologisten näkökulmien painoarvon nouseminen. Myös ilmakehän lämpeneminen... on käännettävä eduksi ja huolehdittava siitä, että meillä on 20 - 30 vuoden kuluttua kilpailukykyistä, ilmastonmuutokseen sopeutuvaa toimintaa.”

Tässä kohdin olisi mielenkiintoista saada vasta-asiantuntijuus näkyviin eli ilmastotutkijan tai ympäristöviranomaisten näkemykset asiasta. Samoin kuin seuraavan sitaatin osalta – tässä tosin myös sosiaali- ja terveystieteiden viranomaisten näkemykset olisivat olleet mielenkiintoista lukea:

”Vahvana opastimena on kestävän kehityksen ajatus, joka yhdistää tasapainoisella tavalla taloudellisen, sosiaalisen ja ekologisen kehityksen vaatimukset. Mikään näistä tekijöistä ei saa pitkällä aikavälillä jättää muita jälkeensä. Lähiajan painopisteissä korostuvat selvästi taloudelliset tekijät.”

Tätä perustellaan kovenevassa kilpailussa pärjäämisen ensiarvoisella merkityksellä hyvinvointivaltion säilyttämisen kannalta. Tämän jälkeen todetaan, että *”tämä raportti keskittyy taloudellisen menestyksen kulmakiveen eli innovaatiotoimintaan”*. Toivottava ja todennäköinen tulevaisuus lienevät tässä yksi ja sama.

Raportissa korostetaan yritysten ja korkeakoulujen vuorovaikutusta ja innovaatiomyönteisen ympäristön merkitystä. Niin ikään tuodaan esille yhteistyö yhteiskunnan eri sektoreiden välillä – erityisesti yrityksen ja julkisen sektorin välillä.

”Puhuessamme yhteistyön syventämisestä ja koko yhteiskunnan uudistamisesta puhumme ennen kaikkea sosiaalisista innovaatioista. Ne ovat rakenteellisia uudistuksia ja uusia toimintamalleja, jotka parantavat elämänlaatua ja yhteiskunnan suorituskykyä.”

Tätäkin raporttia katsottaessa huomio kiinnittyy osanottajien kokoonpanoon. Mukana ei ole hallinnonaloista STM, YM eikä MMM esimerkiksi. Mukana sen sijaan on teknis-taloudellisen puolen toimijoita. Kun kuitenkin otetaan kantaa niin ekologisiin kuin sosiaaliinkin reunaehtoihin sekä puhutaan sosiaalisista innovaatioista juuri yhteiskunnan uudistumisen kannalta, voi kysyä, miksei sen hallinnonalan osaamista ole nähty voimavarana raportin asiantuntija-kaartissa?

3.3 *A Fair Globalization: Creating Opportunities for All. The World Commission on the Social Dimension on Globalization*⁶

Suomen presidentti Tarja Halonen ja Tansanian presidentti Benjamin William Mkapa ovat toimineet puheenjohtajina YK:n pääsihteeri Kofi Annanin asettamassa komissiossa. Sen tehtävänä on ollut luoda globalisaation sosiaalista ulottuvuutta ja mahdollisuuksia eri puolilla maailmaa, erilaisten ihmisten, yhteisöjen ja yhteiskuntien kannalta. Alkusanoinaan presidentit korostavat globalisaation merkitysten laaja-alaista tarkastelua: ei vain talouden, vaan ihmillisestä, paikallisesta perspektiivistä niin ikään. On muutoksen aika, jolloin siirrytään steriilistä keskustelusta positiiviseen toimintaan myös johtajuudessa.

Komission laatiman raportin synopsiksessa korostetaan heti alkajaisiksi tekijöiden yhteistä päämäärää, jonka saavuttaminen ei ole ollut helppoa, mutta kuuntelemisen ja kunnioittamisen taidoilla erilaiset näkökulmat ja kiinnostuksen kohteet ovat muuttuneet yhteiseksi perustaksi.

Vahva sosiaalinen ulottuvuus tarkoittaa komission työssä universaalisti hyväksytyjä arvoja, ihmisoikeuksien ja ihmisarvon kunnioittamista. Komission muutoksen vision lähtökohtana on seuraavia haasteita:

1. Fokus ihmisiin. On nähtävä ihmisten erilaiset tarpeet: kunnioitettava oikeuksia, kulttuurista identiteettiä ja autonomiaa, soveltuvaa työtä, yhteisöjen empowerment, sukupuolten välinen tasa-arvo.
2. Demokraattinen valtio. Valtion mahdollisuudet hallita integroituminen globaaliin maailmantalouteen sekä taata taloudellisia ja sosiaalisia mahdollisuuksia ja turvallisuutta.
3. Kestävä kehitys. Oikeudenmukaisuus.
4. Tuottavat ja oikeudenmukaiset markkinat.
5. Oikeudenmukaiset säännöt. Täytyy taata kaikille yhtäläiset mahdollisuudet
6. Solidaarinen globalisaatio.
7. Vastuullisuuden tason nostaminen.
8. Kumppanuuksien syventäminen. Vuoropuhelu ja kumppanuus kansainvälisten organisaatioiden, hallitusten yritysten, työvoiman ja yhteiskuntien välillä on demokratian työkalu.
9. Vahva YK. Tehokas ja vahva multilateraalinen järjestelmä on mahdollisuus luoda demokraattinen, oikeudenmukainen ja yhtenäinen globalisaation runko.

---

⁶ ILO (2004): *A fair globalization: Creating opportunities for all. The World Commission on the Social Dimension on Globalization.*

Yhdistämällä nämä kohdat, voidaan jokainen edellä mainittu kohta lukea ”kestävää lukutaitoa” käyttäen ja sovellettavissa myös näin:

1. On osattava antaa arvo erilaisuudelle ja otettava erilaisuus rikkautena. Sosiaalinen kestävyys on juuri erilaisten ihmisten tarpeiden ja tavoitteiden pitkäjänteistä ymmärtämistä, toteuttamista. Se on oikeudenmukaisuuden toteuttamista.
2. Hallinnon tasolla tulisi taata oikeudenmukainen ja tasavertainen ja turvallinen elämä paikalliselta, alueelliselta tasolta globaaliin maailmanyhteisöön saakka riippumatta yksilöiden vaihtuvasta elinympäristöstä.
3. Vastuuta ei saa paeta. Kestävän kehityksen turvaaminen tarkoittaa myös vastuun jakamista. Siihen voi jokainen vaikuttaa henkilökohtaisilla valinnoillaan.
4. Kumppanuus on ollut kadoksissa ja jäänyt erilaisten kilpailevien haasteiden peittoon. Yhteistyö paikallisessa toiminnassa eri instituutioiden välillä, mutta myös erilaisten globaalien ja lokaalien asiantuntijoiden kesken luovat yhteisöllisyyttä, joka parhaimmillaan on myös kestävän kehityksen mukaista toimintaa. Yhteisöllisyys ei kuitenkaan ole sama asia kuin kestävä kehitys, mutta se voi sitä olla.

Taloudellinen ja sosiaalinen kulkevat sanapareina: avoin talous ja avoin yhteiskunta, talous- ja sosiaalipolitiikka, taloudelliset ja yhteiskunnalliset instituutiot.

Sosiaalisen ulottuvuuden olennaisimpina osatekijöinä mainitaan:

- Globalisaatioprosessi, joka perustuu maailmanlaajuisesti yhteisiksi koettuihin arvoihin ja joka vaatii kaikilta toimijoilta (valtiot, kansainväliset järjestöt, liike-elämä, työelämä, kansalaisyhteiskunta ja tiedotusvälineet) oman vastuun kantamista. Se vaatii kansainvälisen oikeuden velvoitusten noudattamista ja ihmisoikeuksien kunnioittamiselle perustuvaa taloudellista kehitystä.
- Yleismaailmallisen ihmisoikeuksien julistuksen mukainen kansainvälinen sitoutuminen kaikkien ihmisten inhimillisen arvokkuuden aineellisten ja muiden edellytysten varmistamiseen. Köyhyyden poistaminen ja vuosituhannen kehitystavoitteiden saavuttaminen pitäisi nähdä ensimmäisinä askelina kohti maailmantalouden sosioekonomista perustaa.
- Kestävä kehityssuunta, joka tarjoaa mahdollisuuksia kaikille, laajentaa kestävää toimeentuloa ja työllisyyttä, edistää sukupuolten tasa-arvoa ja vähentää maiden ja kansojen välisiä eroja. Se vaatii suurempaa yhdenmukaisuutta talous-, sosiaali- ja ympäristöpolitiikassa.

- Demokraattisempi globalisaation hallinta, joka sallii suuremman vaikutusvallan ja osallistumisen ja takaa vastuullisuuden, mutta kunnioittaa edustuksellisen demokratian instituutioiden arvovaltaa ja laillista järjestystä.

Taloudellisen kehityksen peräänkuuluttaminen herättää kysymyksen, eikö oikeus, vastuu ja velvollisuus sekä arvot vaadi taakseen myös muuta kuin taloudellista kehitystä? Toisaalta sitten mainitaan toki, että kestävä toimeentulo, työllisyys ja tasa-arvo vaativat yhdenmukaisuutta talous-, sosiaali- ja ympäristöpolitiikassa. Joukkoon olisi varmasti voinut lisätä kulttuuri-, koulutus-, terveyspolitiikan ainakin.

Raportin näkökulmana on lähestyä sosiaalista ulottuvuutta talouden raamin sisällä ja talouden ehdoilla pitkälle. Esimerkiksi globalisaation hallinnassa korostuu voimakkaasti usko talouden voimaan tai toinen esimerkki maiden luokittelu tulojen mukaan – korkeatuloisten maiden paikallisyhteisöllisyys. Toinen silmiinpistävä lähestymistapa on ylhäältä alas (top-down) –lähtöinen ajattelu toimijoiden osallistamisesta – ei osallistumisesta. Paikallisuuden merkitystä korostetaan, sen roolia pidetään tärkeänä sosiaalisen, taloudellisen kuin ympäristöäkin koskevien asioiden hoidon kannalta. Toiminta tapahtuu paikallisella tasolla, ei globaalisti. Kuitenkaan raportissa ei luoda selkeää linkitystä esimerkiksi sosiaalisen ja ekologisen tietämyksen, asiantuntijuuden ja käytännön toimien välille. Raportissa viitataan esimerkiksi kyläyhteisöjen ekologiseen haavoittuvuuteen, mutta missään ei ole tarkemmin selvitetty tai määritelty, mitä tällä haavoittuvuudella tarkoitetaan ja miten se linkittyy ja läpäisee käytännössä sosiaalisen ulottuvuuden. Ekologisella haavoittuvuudella on varmasti muitakin kuin työllisyyteen, toimeentuloon ja varallisuuteen vaikuttavia yhteyksiä.

”Vahvan sosiaalisen ulottuvuuden on oltava keskeisellä sijalla, jotta alueellinen yhdentymisen voisi olla välietappi tiellä kohti tasapuolisempaa globalisaatiota”.

Raportissa peräänkuulutetaan myös sosiaalisten tavoitteiden asettamista ja niiden mittaamista alueellisen yhdentymisen osalta. Mittaamista pidetään erityisen hyödyllisenä alueellisen tasolla: puutteita ja edistystä voidaan käyttää poliittisena painostuskeinona. Mitä ovat nämä mittarit, ei käy selville – onko mukana laadullisia mittareita, jolloin myös näkemyksellisiä, kokemuksellisia ja tietotaidollisia eroavaisuuksia saadaan havainnollistettua kvantitatiivisten mittareiden rinnalla?

Vuoropuhelussa otetaan kantaa sosiaalisen asiantuntijuuteen instituutioiden kautta. Alueellinen yhdentymisen takana ovat *instituutiot, jotka käyvät yhteiskunnallista vuoropuhelua. Tähän vuoropuheluun osallistuvat työntekijä- ja työnantajaajärjestöt sekä ”muutkin sosiaaliset toimijat”* – eli ketkä?

Mitä puolestaan tarkoittaa, että *kansallisen politiikan paineet saavuttaa kompromissi pelaamalla taloudellisia, sosiaalisia ja ympäristötavoitteita toisiaan vastaan*

eivät päde maailmanlaajuisella tasolla - onko tämä kansallisen tason toimintatapa lainkaan ja jos on niin, millaiset ovat tällaisen politiikan onnistumismahdollisuudet?

3.4 Working Together for Growth and Jobs. A New Start for the Lisbon Strategy⁷

Tässä on otettu esimerkinomaisesti esille muutama kohta EU:n komission puheenjohtaja Barroson johdolla laaditusta nk. Lissabonin strategiasta (2005). Se alkaa sillä, että Eurooppa voisi olla *taloudellisen, sosiaalisen ja ympäristöön kohdistuvan edistyksen majakka muulle maailmalle*. Tätä perustellaan Euroopan maiden ainutlaatuisella unionilla. Menestyksen takana nähdään erityisesti *taloudellinen vakaus, joka on mahdollistanut myös niin ikään ainutlaatuisen osallistavan sosiaalisen mallin luomisen: peruskoulutus on korkea, tiede on historiallisestikin katsottuna kehittynyttä*. Eurooppa on raportin mukaan *kilpailukykyisen voimansa ansiosta dynaamisten ja innovatiivisten yritysten koti, joka on myös uudistumiskykyinen*. Raportin mukaan *Eurooppa on kestävä kehityksen tiellä edistysellisempänä kuin mikään muu alue maapallolla*.

Raportti on tehty yhteistyössä (kumppanuus) Euroopan eri instituutioiden, hallitusten ja hallintojen kanssa niin kansallisella, alueellisella kuin paikallisellakin tasolla. Kumppaneina mainitaan *sosiaaliset partnerit ja kansalaisyhteiskunta, jotka kaikki tavoittelevat samaa yhteistä päämäärää kohden*.

Kestävä kehityksen keskeinen tae on tasapainoinen taloudellinen kasvu, hintojen vakaus, kilpailukykyinen social market economy, joka tähtää täystyöllisyyteen ja yhteiskunnalliseen edistysellisyteen ympäristön laatua ja suojelua unohtamatta.

EU on muutoksen tilassa. Dynaamisuus, kilpailukyky ja tietoon perustuva talous (knowledge-based) ovat ne elementit, joiden avulla kestävä taloudellinen kasvu saavutetaan ja sen myötä parempia työpaikkoja, suurempaa sosiaalista koheesiota ja ympäristön kunnioittamista.

Ajattelu lähtee kuluttamisesta, jotta talous on turvattu ja jotta sitten voidaan alkaa toimia sosiaalisesti ja ekologisesti kestävästi. Kulttuurisesta kestävydestä ei kirjoiteta tässä kontekstissa mitään. Ajattelu on oravanpyörä, jonka näyttöä ekologisesta tai sosiaalisesta kestävydestä ei ole mitattavissa muutoin kuin talouden kautta. Tasa-arvoisuus, oikeudenmukaisuus ja tyytyväisyys eivät ole kiinni vain taloudellisesta kasvusta.

Raportti kuvaa *muutosta, jota nyt tarvitaan, jottei ikääntyvä väestö, eläkkeet, elämän laatu joudu kyseenalaisiksi*. Täytyy vastata haasteisiin, jotka Lissabonin

---

⁷ Working Together for Growth and Jobs. A New Start for the Lisbon Strategy. Commission of The European Communities. Communication to the Spring European Council. Brussels, 02.02.2005. COM (2005)24. Communication from President Barroso in the agreement with Vice-President Verheugen.

strategiassa esitettiin jo 2000, muutoin *Euroopan yhteiskuntamalli* on kyseenalaistettavissa.

Mikä on tämä malli? Euroopassa ei ole yhtä yhteiskuntamallia tai hyvinvointivaltiomallia, kuten hyvin tiedämme. Päämäärinä ikääntyneiden parempi huomioiminen ja elämän laatuun huomion kiinnittäminen ovat varmasti yhteisiä, mutta toimenpiteet erilaisten ongelmien, tavoitteiden ratkaisemiseksi ovat kovin erilaisia pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa verrattuna esimerkiksi saksalaiseen yhteiskuntamalliin. Tarkastelun lähtökohtana on jälleen talous ja taloudellisten toimien ja toimijoiden kautta tehtävät parannukset, uudistukset.

Kilpailu Pohjois-Amerikan ja Aasian markkinoiden kanssa nähdään haasteellisena: niiden tuottavuus ja panostus tutkimukseen ja kehitykseen ovat kasvaneet toisin kuin Euroopassa. Uudistetussa Lissabonin strategiassa ovat siis pääfokus kasvussa ja työpaikoissa. Keskeisimpinä sanoina näiden saavuttamiseksi käytetään houkuttelevuutta investoida, tieto ja innovaatiot, uusien ja parempien työpaikkojen luominen politiikkaohjelmien avustuksella.

Tähän heti perään jatketaan, että *kasvu ja työpaikat kulkevat käsi kädessä sosiaalisten ja ekologisten tavoitteiden kanssa. Kestävän kehityksen strategia (Sustainable Development Strategy) ja Lissabonin strategia ovat tavoitteiltaan yhteneväiset: hyvinvoinnin ja elinolosuhteiden parantaminen kestävästi nykyiset ja tulevat sukupolvet huomioiden ovat molemmissa strategioissa tavoitteina.*

Erotuksena voi kyllä mainita ainakin lähtökohtaiset erot fokuksessa. Kestävän kehityksen strategia ei ole yhtä voimakkaan talouspainotteinen, eikä se myöskään tähtää ensisijaisesti sosiaaliseen kestävyYTEEN. Sen juuret ovat ekologisessa kestävyTYDESSÄ. Näiden strategioiden kohtauspiste on löytynyt tavoitetasolla, muttei toimenpidetasolla. Sosiaalinen kestävyTYYS jää sisällöltään epämääräiseksi. Se antaa tulkinnan mahdollisuuden, joka on sekä etu että haitta. Se antaa tulkinnalle tilaa ja vapautta, mutta myös jättää sen irralliseksi, vahvasti kontekstisidonnaiseksi ja haitallisimmillaan määritetty kovin kapea-alaisesti, kuten esim. vain työllisyydeksi ja sen mittaamiseksi kvantitatiivisin indikaattorein.

Lähtökohtaisesti Lissabonin strategia tukeutuu Kestävän kehityksen strategiaan, johon komissio on sitoutunut. Kun katsoo, mitä ehdotuksia tehdään tavoitteiden saavuttamiseksi – siis kasvun ja työn osalta – kiinnittyy huomio ennen kaikkea jälleen taloudellisten toimenpiteiden monipuolisuuteen. Esimerkiksi poikkialhallinnollisuutta käsitellään kilpailukyvyn kannalta, muttei muuten. Toisekseen teknologiausko on vahvasti esillä. Mielenkiintoinen ulottuvuus on sen sijaan kohta, jossa:

...pyydetään ulkopuolisia asiantuntijoita neuvomaan laadun ja metodologian osalta, miten vaikutusten arvioinnit tulee suorittaa.

Tässä kohtaa olisi sosiaalisten vaikutusten arvioinnin paikka ja ennen kaikkea tämän asiantuntijuuden osaamisen paikka niin menetelmällisesti kuin si-

sällöllisestikin. Keitä nämä mainitut ulkopuoliset asiantuntijat ovat, ei käy ilmi, mutta tässä olisi paikka niin kansainvälisillä kuin kansallisillakin sosiaalisen asiantuntemuksen instituutioilla, hallinnolla ottaa haltuunsa kenttä, joka ei tällä hetkellä näytä olevan integroituna. Tällä asiantuntemuksen kytkennällä voidaan saavuttaa myös taloudellisia etuja pitkällä tähtäimellä, kun arvioinnin tekijät ovat sekä substanssi-, prosessi- että menetelmäosaajia. Nyt sosiaalinen ulottuvuus jää muiden sektoreiden tehtäväksi – ei sosiaalisektorin. Syynä on tehtäväjako, joka ainakin Suomen kansallisella tasolla juontaa resurssien jakoon: lääninhallitusten sosiaali- ja terveystieteiden osasto ei tee lausuntoja vaikutusten arviointeihin, koska ne eivät kuulu niiden tulossopimukseen.

Nuoret ovat fokuksessa, samoin ikääntyvät ja heidän työssä motiivointinsa. Mutta konkreettiset toimenpiteet uupuvat. Kutsutaan kumppaneiksi, ollaan joustavia työmarkkinoilla, suositaan liikkumista ja elinikäistä oppimista – mutta miten? Nämä kysymykset jäävät kovin avoimiksi. Vaikkei yksityiskohtiin voida strategiassa kovin syvälle mennäkään, jää tässä vain miettimään, millä tavalla asiat olisi ilmaissut ei- teknis-taloudellisesti orientoitunut työryhmä? Nyt avainsektorien kohdalla mainitaan teknis-taloudelliset sektorit – ja kumppaneina ja partnereina sosiaaliset ryhmät tmv.

Yliopistojen tulee luoda paremmat yhteydet teollisuuteen. Tämä on komission yhtenä tavoitteena.

Miksi vain teollisuuteen? Voisi puhua yhteydestä yrityksiin tai yliopistopintojen soveltuvuudesta työelämän tarpeisiin (ks. Kuosa ja kumpp., 2006). Eihän kyse voi olla pelkästään huipputeknologian osaamisesta, jos kerran halutaan lisätä sekä parantaa työpaikkoja – kestävästi, nykyiset ja tulevat sukupolvet huomioiden.

3.5 Hallituksen strategia-asiakirja 2004. Hallituksen poikkihallinnolliset politiikkaohjelmat ja politiikat.⁸

Tässä strategia-asiakirjassa tarkastellaan politiikkaohjelmia, joiden todetaan olevan poikkihallinnollisia. *Hallitus varmistaa näin, että hallinnonaloilla käytettävissä olevat resurssit käytetään tehokkaasti ja että toteutettavat toimenpiteet ovat mahdollisimman yhdensuuntaisia ja että eri hallinnonalojen yhteistyöstä saatavissa olevat edut käytetään täysimääräisesti hyödyksi hallitusohjelman keskeisten päämäärien edistämiseksi. Näiden politiikkaohjelmien toteuttamiseksi ministeriöiden välistä*

---

⁸ Hallituksen strategia-asiakirja 2004. Hallituksen poikkihallinnolliset politiikkaohjelmat ja politiikat. (2004). Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja.

toimivaltajakoa ei muuteta. Poliittikaohjelman tavoitteet otetaan huomioon kunkin hallinnonalan suunnitelmassa ja toteuttaessa toimivaltansa puitteissa omia toimenpiteitään.

Tässä strategiassa tuodaan esille esimerkiksi työllisyydenkehityksen vahvistaminen. Sen todetaan olevan läpikäyvä tavoite kaikilla yhteiskuntapolitiikan lohkoilla seuraavasti:

Vakauteen tähtäävän talouspolitiikan ohella hyvää työllisyyskehitystä tuetaan:

1. koulutuspolitiikalla
2. yrittäjyysohjelmalla
3. tutkimus-, kehitys- ja muilla kasvupanostuksilla
4. veropolitiikalla
5. tukemalla maltillisten palkkaratkaisujen syntymistä
6. uudistamalla työelämää, työvoimapolitiikkaa ja hyvinvointi- ja eläkejärjestelmiä
7. tasapainoisella aluepolitiikalla.

Työllisyysohjelman rahoitus on tarkoitus toteuttaa seuraavista ministeriöistä saatavilla määrärahoilla: sisäasianministeriö, opetusministeriö, kauppa- ja teollisuusministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, työministeriö. Yhteistyöministeriöt ovat edellisten lisäksi myös valtiovarainministeriö sekä Valtioneuvoston kanslia. Lisäksi tehdään tiivistä yhteistyötä Suomen Kuntaliiton ja Kansaneläkelaitoksen sekä koulutus- ja työllistymistä edistäviä palveluja tuottavien organisaatioiden kanssa. Työmarkkinajärjestöt ja muut järjestöt ovat keskeinen sidosryhmä.

Seuraavassa on otettu esimerkiksi tästä ohjelmasta kansalaisvaikuttaminen.

Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma

Edustuksellinen demokratia kohtaa uusia haasteita esimerkkeinä epävakaut äänestysprosentit, puolueiden jäsenmäärien laskeminen, uudet kansalaisvaikuttamisen muodot, tarve sovittaa yhteen päätöksenteon eri tasot paikallisesta globaaliin sekä kansainvälisten jännitteiden tuomat, kansalaisten valvontaa lisäävät uhat. Kansalaisyhteiskunta demokratian sosiaalisena perustana heikkenee.

Samalla perinteinen tapa käsittää kansalaisuus laajenee. Kansallisvaltion kansalaisuus pysyy tärkeänä, mutta saa rinnalleen korostuvan lähi-, paikallis- ja alueyhteisöjen ja toisaalta Euroopan unionin ja maailmankansalaisuuden. Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma pyrkii kuvattujen muutosten ymmärtämiseen ja tarvittavien uusien toimintamuotojen kehittämiseen.

Keskeiset tavoitteet

1. Koulu ja oppilaitokset tukevat kasvua aktiiviseen ja demokraattiseen kansalaisuuteen elinikäisen oppimisen periaatteen mukaisesti. Suomen kansalaisuuden ohella kasvatuksessa tulee ottaa huomioon EU:n kansalaisuus ja maailmankansalaisuus.
2. Kansalaisyhteiskunnan juridiset ja hallinnolliset toimintaedellytykset ovat kansalaistoiminnan kannalta suotuisia ja ajanmukaisia. Kolmannen sektorin tutkimus-, koulutus ja kehittämisspalveluita kehitetään.
3. Perinteisiä ja uusia kansalaisvaikuttamisen kanavia ja mahdollisuuksia kehitetään niin, että ne tukevat kansalaisten täyttä osallistumista yhteisöjen ja yhteiskunnan toimintaan. Hallinnolla on tarpeelliset työkalut ja asenteellinen valmius keskusteluun kansalaisten kanssa.
4. Edustuksellisen demokratian rakenteet ja käytännöt toimivat hyvin kaikilla päätöksenteon tasoilla ja niissä otetaan huomioon tapahtuvat suuret yhteiskunnalliset muutokset tietoyhteiskunnasta globalistumiseen.
5. Kansalaisvaikuttamisen perusta on kansalaisten vapaa ja vapaaehtoinen toiminta. Valtio voi kuitenkin luoda sille edellytyksiä ja osaltaan pitää huolta demokratian rakenteiden ajanmukaisuudesta. Tavoitteena on elinvoimaiseen kansalaisyhteiskuntaan perustuva vetovoimainen edustuksellinen demokratia, jota täydentää kansalaisten suora osallistuminen, vaikuttaminen ja kuulluksi tuleminen. Ohjelma on luonteeltaan prosessi, jossa myös tavoitteet täsmentyvät keskustelun ja kokemusten mukana hallituskauden ajan. Tietoyhteiskuntaohjelma tukee osaltaan kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelmaa.
6. Järjestetään demokratian haasteista käytävää keskustelua ja tuetaan aihepiiriin tutkimusta. Poliitiikkaohjelman osaamis pohjaa vahvistetaan yhteistyössä tiedeyhteisön kanssa, yhtenä osana Tiede- ja yhteiskunta-ohjelma, jonka osia ovat tiedebarometri, kansalaisvaikuttamisen tutkijafoorumi ja virtuaalisen kansalaisvaikuttamisen tutkijaverkosto. Pidetään yhteyttä pohjoismaiseen, OECD:n, Euroopan neuvoston ja EU:n keskusteluun (OM, OPM).
7. Selvitetään edustuksellisen demokratian ja kuntien vastuulla olevien tehtävien hoidon markkinaehtoistumisen ja ulkoistamisen yhteensovittamismahdollisuudet. Tarkastellaan seutukuntapohjaisen sekä maakunnallisen ja muun alueellisen verkostoitumisen ja yhteistoiminnan suhdetta kunnalliseen itsehallintoon. Valmistellaan linjaukset asiaryhmistä, jotka on pidettävä ehdottomasti kuntien itsehallinnollisessa ohjauksessa tai edellytyksistä, joilla jokin tehtäväryhmä voidaan siirtää ohuempien tai välillisempien itsehallinnon toteutusmuotojen varaan tai kokonaan

niiden ulkopuolelle. Samoin valmistellaan linjaukset ratkaisuihin, joilla itsehallinnon toteutusedellytykset turvataan/palautetaan asiaryhmissä, joiden luonne sitä vaatii (SM).

8. Tehostetaan julkishallinnon viestinnän vaikuttavuutta ja merkitystä koskevaa tutkimusta. Edistetään hallinnon avoimuutta ja viestintää koskevien uudistusten toteuttamista niin, että vireillä olevista asioista saa tietoa lainsäädännön edellyttämällä tavalla (VNK, OM).”

Näitä katsoessa tulee aivan ensiksi mieleen Callonin mallin pohjalta erilaiset mallit ja niiden hyödyntäminen: kuka milloinkin on asiantuntija ja millaista tietoa eri toimijoilta eri tilanteista voidaan saada. Toisin sanoen erilaisten kansalaisten, paikallisten vaikuttajien ja toimijoiden tiedon keräämisen merkitystä tämän päivän ja tulevaisuuden demokratian peruspilareina voitaisiin vahvistaa. Olisi löydettävä uusia kanavia ja tiedonhallintamuotoja sekä tulkkeja sille tiedolle, jota eri toimijoilla on. Hiljaisen tiedon esiintuominen edustuksellisuuden kautta on esimerkiksi yksi mahdollisuus.

3.6 *Kauppa- ja teollisuusministeriön strategia*⁹

KTM:n strategiassa on muuttuvaa toimintaympäristöä kuvattu mm. seuraavasti:

- Kiristynyt globaali kilpailu tuotannosta, investoinneista ja työvoimasta
- Ikääntyminen, muuttoliike ja muut yhteiskunnalliset muutokset
- Ympäristö- ja terveystietoisuuden lisääntyminen
- Yritysten yhteiskunnallisen vastuun lisääntyminen

Näitä kohtia avataan siten, että *globalisaatio lisää osaavan työvoiman liikkumista entistä helpommin maasta toiseen ja kilpailua käydään kansallisen toimintaympäristön houkuttelevuudella. Vanhusväestön eliniän piteneminen ja osuuden kasvu väestöstä ovat lisäämässä sosiaalimenoja ja niiden osuuden BKT:stä arvellaan strategiasa nousevan selvästi. Lisäksi todetaan, että ikääntymiseen liittyy myös toinen ongelma eli mahdollinen työvoimavaje jo tällä vuosikymmenellä.*

Vastuullinen yrittäjyys ja yleisemmin kestävä kehitys pysyvät elinkeinopolitiikan haasteina tulevina vuosina. Kansalaiset ja kuluttajat haluavat tietää entistä enemmän tuotteiden alkuperästä, laadusta ja vaikutuksista terveyteen, ja tämä tieto vaikuttaa myös heidän käyttäytymiseen, strategiassa todetaan.

”Yhteiskunnan ja talouden kaikilla aloilla pyritään kestävään kehitykseen, joka tarkoittaa taloudellisten ja sosiaalisten ja ekologisten näkökohtien tasapainoista huomioimista. Talouden kasvu on pitkällä aikavälillä välttämätöntä, jotta ympä-

ristövaatimukset kyetään täyttämään. Tuotannon ja hyvinvoinnin kehitys on saatava irti luonnonvarojen käytöstä ja ympäristön pilaantumisesta.”

Lähivuosina edessä on myös väestön ikääntymisestä johtuva kilpailu osaavasta työvoimasta muiden työnantajien kanssa. Verkostomainen toiminta lisääntyy ja hallinnonalojen väliset raja-aidat madaltuvat.

Ministeriön päämääriin puolestaan on kirjattu mm. *kansalaisten aseman turvaaminen, alueellisen kehityksen tukeminen, vahva kansallinen osaamis pohja ja kannustava innovaatioympäristö. Näiden päämäärien saavuttamiseksi todetaan: ” Ministeriön hallinnonalan virastoilla, laitoksilla ja sopimusyhteisöillä on keskeinen rooli päämäärien saavuttamisessa. Entistään parempi yhteistyö hallinnonalan sisällä sekä muiden ministeriöiden sidosryhmien kanssa on välttämätöntä.”*

Oman henkilöstön hyvinvoinnista, jaksamisesta ja osaamisesta huolehtiminen on tärkeä osa strategiaa. *”Osaava ja motivoitunut henkilöstö on tärkein käytettävissä oleva voimavara ministeriön tavoitteiden saavuttamiseksi”.*

Kun strategiaa tarkastelee sosiaalisen ulottuvuuden ja sen asiantuntijuuden ja yhteistyömahdollisuuksien näkökulmasta. Nousee kaksi asiaa vahvimmin esille:

1. kestävä kehitys on tullut jäädäkseen kaikkine ulottuvuuksineen ja näin myös vuorovaikutuksen tarve tulee lisääntymään,
2. ikääntyminen tuo sosiaalisia ongelmia. Sanamuodot molempien asioiden kohdalla ovat varauksellisia, jopa pelkästään negatiivisiakin ikääntymisen osalta. Ikääntymistä ei yhdistetä sanallisesti positiivisiin asioihin, vaan vain sosiaalisena menona, joka vaikuttaa BKT:hen. Sosiaalinen ulottuvuus mm. hyvinvoinnin ja jaksamisen osalta tulee positiivisessa valossa esille, kun strategiassa asetetaan henkilöstöpolitiikan tavoitteita. Yhteiskuntavastuuseen kanta on epäileväinen, mutta kanta oikeudenmukaisuudesta, tasa-arvosta on erittäin myönteinen oman henkilöstön osalta. Ikääntymiseen suhtaudutaan haasteellisena tehtävänä, jossa erityisesti ikääntyvän motivointi koetaan haasteena.

3.7 Hallituksen kestävän kehityksen ohjelma. Valtioneuvoston periaatepäätös ekologisen kestävyyden edistämisestä.¹⁰

Lähtökohta tälle strategialle on seuraava: *”Ensimmäisessä osassa esitetään kestävän kehityksen peruslinjaukset ekologisen kestävyyden edistämiseksi ja sitä edistävien taloudellisten ja sosiaalisten ja kulttuuristen edellytysten luomiseksi.”*

---

¹⁰ Hallituksen kestävän kehityksen ohjelma. Valtioneuvoston periaatepäätös ekologisen kestävyyden edistämisestä (1998). Suomen ympäristö 254, Ympäristöpolitiikka

Hallituksen kestävän kehityksen peruslinjaukset ovat mm. (otteita)

1. ekologisen kestävyuden edistämiseksi hallitus:
  - a. toimii ilmastomuutoksen hidastamiseksi kaikilla toimialoilla
  - b. edistää tuotanto- ja kulutustapojen muutosta ja uusiutumattomien luonnonvarojen käytön vähentämistä.
  - c. Huolehtii ympäristönsuojelun ja ympäristöterveyden korkean tason säilymisestä
2. ekologista kestävyyttä edistävien taloudellisten edellytysten luomiseksi hallitus:
  - a. edistää vakaata, sisällöltään ja laadultaan tasapainoista kasvua, joka turvaa tulevaisuuden sukupolvien elämisen edellytykset
  - b. toimii verojärjestelmän kehittämiseksi työllisyyttä tukevaan ja ympäristökuormitusta vähentävään suuntaan.
3. ekologista kestävyyttä edistävien sosiaalisten ja kulttuuristen edellytysten luomiseksi hallitus:
  - a. vahvistaa yhteiskunnan toimijoiden yhteisiä oppimis- ja kehittämisprosesseja, jotka lisäävät kykyä kohdata kestävän kehityksen muutoksia,
  - b. kehittää kansalaisten mahdollisuuksia omaehtoiseen toimintaan, osallistumiseen ja vaikuttamiseen ja edistää paikallista kestävän kehityksen toimintaa
  - c. edistää väestön hyvinvointia kiinnittäen erityistä huomiota työllisyyteen, syrjäytymisen ehkäisemiseen ja ikääntyvän väestön oloihin
  - d. vahvistaa kestävän kehityksen tietopohjaa, osaamista ja tietoutta.
  - e. *Parantaa työ-, asuin- ja elinympäristöjen terveellisyttä, viihtyisyyttä ja sosiaalista toimivuutta sekä tukee väestön terveyttä ja toimintakykyä*
  - f. Vaalii kulttuurin moninaisuutta, kulttuuriperintöä ja kulttuuri-identiteettiä.

Tämä kuvastaa ekologisen ulottuvuuden priorisointia verrattuna sosiaaliseen, taloudelliseen ja kulttuuriseen ulottuvuuteen. Sosiaalinen, kulttuurinen ja taloudellinen nähdään ekologisen kestävyuden edistäjinä, ei läpäisevänä kokonaisuutena tai tasavahvoina ulottuvuuksina. Ekologinen kestävyys on kattokäsite ja muut sen edistämiseksi tulevia apukäsitteitä.

Muutoin huomion kiinnittää hallitusohjelmassa kohta, jossa *"tuetaan kehityksensä ja lähialueiden ympäristö- ja terveysasioiden hyvää hallintaa, sosiaalista ja taloudellista kehitystä sekä yhteiskunnallista vakautta"*. Tällaista kohtaa, jossa kestävän kehityksen eri ulottuvuudet ovat näin selkeästi linkitettyinä toisiinsa, ei ole muussa yhteydessä mainittu. Tässä kohdassa on sosiaalinen linkitetty ympäristön muutoksista aiheutuviin vaikutuksiin (vrt. sosiaaliset vaikutukset).

Aluerakennetta, yhdyskuntia ja liikennettä kuvaavissa strategisissa tavoitteissa todetaan mm.

- a. Aluerakenteen muutokset tapahtuvat ekologisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti hallitusti
- b. Yhdyskuntarakenne on toimiva ja luo mahdollisuudet viihtyisään, terveelliseen ja sosiaalista hyvinvointia edistävään ympäristöön (vrt. MRL, YVA- laki, Päivänen ja kumpp., 2005)

Toimintalinjoissa todetaan näiden osalta mm, että

- a. Edistetään taajamarakenteen cheyttämistä ja sitä tukevaa kaupan rakennetta lainsäädäntöä sekä kuntien yleiskaava- ja maapoliittista yhteistyötä kehittämällä
- b. Vahvistetaan kansalaisten ja hallinnon vuorovaikutusta yhdyskuntien suunnittelussa ja tuetaan paikallista kestävän kehityksen työtä
- c. Pyritään kaikkien väestöryhmien kannalta toimiviin, monipuolisiin ja terveellisiin yhdyskuntiin.

Tutkimuksen ja koulutuksen osalta todetaan mm., että

- a. Tutkimus ja koulutus tukevat monipuolisesti ekologisen, taloudellisen sekä sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyuden toteutumista.
- b. Monitieteellinen tutkimus luo tietopohjaa kestäväan kehitykseen perustuville yhteiskunnallisille tulevaisuusvaihtoehdoille, muutosstrategioille ja elämäntapavalinnoille.

Toimintalinjoista näiden osalta todetaan mm.

- a. Toteutetaan tutkimus- ja rahoitusorganisaatioiden yhteistyönä tutkimusohjelmia, joilla edelleen selvitetään laajojen ympäristöongelmien vaikutuksia Suomen ympäristöön, talouteen ja yhteiskuntaan.
- b. Tiivistetään koulutuksen, tutkimuksen ja ympäristöalan yhteistyötä ja arvioidaan sen tuloksellisuutta kestävan kehityksen näkökulmasta.

Näistä eri tavoitteista ja toimintalinjoista pistää silmään ristiriita: toisaalta ekologinen kestävyys nähdään ensiarvoisena, toisaalta taas ekologinen muuntuu ympäristöyhteistyöksi, jolloin jää epäselväksi, mikä on ekologisen kestävyuden ja ympäristön ero ja suhde, etenkin kun sitten otetaan mukaan kuitenkin sellaisia käsitteitä kuin elinympäristö, ympäristöterveys jne. Sisältävätkö nämä sosiaalisen ja kulttuurisen ulottuvuuden ja jos niin missä suhteessa ekologiseen? Mitä asiantuntemusta tarvitaan näiden eri toimintalinjojen toteuttamiseen? Tämä näyttää pelkäästään ympäristöviranomaisten hallinnoimalta keke-ohjelmalta. Uuden sukupolven ympäristöpolitiikassa ei sosiaalinen kestävyys ole alisteisena ekologiselle kestävyydelle.

3.8 Hallituksen asuntopoliittinen ohjelma vuosille 2004 – 2006 ¹¹

Yleisessä linjauksessaan hallituksen asuntopoliittinen ohjelma vuosille 2004-2006 lähtee asuntomarkkinoiden syventyneen eriytymiskehityksen mukanaan tuomien ongelmien vähentämisestä.

”Sosiaalisesti oikeudenmukainen ja tasapainoinen asuntopoliittikka edellyttää erityisesti asuntomarkkinoiden huono-osaisimpien tilanteen parantamista.”

”Sosiaalista asuntorahoitusta kehitetään niin, että se johtaa kohtuullisiin asumismenoihin. Korkotukiehtojen kehittäminen aravaehtojen mukaan tekee järjestelmistä asuntopoliittisesti ja sosiaalisesti samanarvoisia. Tukea lisätään ns. erityisryhmille (esim. asunnottomat, vanhuksset, dementikot, mielenterveysongelmaiset, vammaiset, opiskelijat ja erityistukea tarvitsevat nuoret) huolehtien samalla asukasrakenteen monipuolisuudesta tuetuissa kohteissa.”

Sosiaalinen rajautuu pitkälle erityisryhmiin ja heidän tarpeisiinsa. On nähty erilaiset väestöryhmät ja heidän erilaiset tarpeet ja tavoitteet eri elämäntilanteissa. Näyttää kuitenkin siltä, että sosiaalista lähestytään vain ongelmina.

”Huolehditaan siitä, että lainsäädäntö ja sen soveltamiskäytäntö turvaa riittävät kaavoitukselliset ja maapoliittiset edellytykset asuntotuotannolle. Selvitetään maankäyttö- ja rakennuslain kehittämisalueita koskevat kehittämistarpeet. Viranomaisien yhteistyötä alueellisten ympäristökeskusten, muiden valtion viranomaisien ja kuntien kesken on tarpeen kehittää, jotta kaavoituksen selvitystarpeet nousevat esille riittävän ajoissa sekä ovat oikein kohdennettuja ja rajattuja. Tulee myös selvittää mahdollisuudet kaavoituksen muutoksenhakua koskevien säädösten tarkistamiseen. Hallitusohjelman perusteella toteutettavat maa- ja kaavoituspoliittiset toimenpiteet hallitus määrittelee myöhemmin. Erityisesti kasvavilla seuduilla kuntien pitkäjänteinen maapolitiikka on välttämätöntä riittävän tontti-tarjonnan turvaamiseksi ja yhdyskuntarakenteen hallitsemiseksi. Asuntotuotantotarpeen mukainen tuotanto edellyttää mm. uusimuotoisten ja kumppanuuteen perustuvien asuntoalueiden toteuttamismallin kehittämistä.”

Pyrkimys vuoropuheluun nähdään tärkeänä. Kuuluko tähän yhteistyö sosiaali- ja terveyssektorin kanssa, ei tule ilmi. Kumppanuus tarkoittaa tässä lähinnä yksityisen ja julkisen puolen kohtaamista asuntoalueiden toteuttamiseksi. Kumppanuus voi olla myös julkisen sektorin ja esimerkiksi kyläyhteisöjen kumppanuutta yhteisten asunto- ja elinolojen, viihtyvyyden turvaamiseksi. Tai yhtä hyvin yksityisten asunnontuottajien kumppanuutta ja vastuullistamista uuden

asuinalueen hyvinvoinnin suunnittelusta ja toteuttamisesta. Kumppanuus ei ole ylhäältä alas tehtävää maankäyttöpolitiikkaa, vaan tasa-arvoista asiantuntijuutta kunkin osapuolen omilla eväillä. Mitkä ovat sosiaali- ja terveyssektorin eväät ja miten niitä hyödynnetään ennakkoivassa asuntopolitiikassa tai maankäyttöpolitiikassa kunnissa tai alueellisesti?

” Ikääntyvän väestön kotona asumisen mahdollistaminen asumisen esteettömyyden parantamisen ja tarvittavien kotipalvelujen turvaamisen avulla on lähivuosien keskeinen yhteiskuntapoliittinen haaste. Asuntopolitiikassa olemassa olevan asuntokannan esteettömyyden parantaminen korjauksin sekä uustuotannon esteettömyys ovat avainasemassa. Valtion tuen kehittäminen kohdistetaan Kioton ilmastopöytäkirjan toteuttamiseen, asumisterveyden parantamiseen ja esteettömyyden edistämiseen.”

Mielenkiintoista, miten asuntopoliittisessa ohjelmassa samassa lauseessa mainitaan asuntokannan esteettömyyden parantaminen ja Kioton ilmastopöytäkirjan toteuttaminen. Mikro- ja makrotaso kohtaavat ja viedään asuntojen energian käyttöön saakka. Kansainvälinen sopimus on otettu osaksi kansallista asuntopolitiikkaa.

”Valmistellaan yhteistyössä ympäristöministeriön, sosiaali- ja terveystoimen sekä kuntakentän kanssa yhteistyössä toimenpite-esitykset vanhusväestön ja vammaisten omassa kodissa asumiseen tarvittavien palvelujen järjestämisessä ja muista asumiseen liittyvistä tarpeista.”

Tässä on käytännön toiminnankohde, jossa eri sektorit: tekninen, ympäristö ja sosiaali sekä terveys kohtaavat. Käytännön toimet ratkaisevat, miten hyvin poikkihallinnollisesta toiminnasta hyötyvät tässä tapauksessa vanhuksat ja vammaiset.

Ohjelman sosiaalipoliittisia vaikutuksia tarkastellaan seuraavasti:

”Asuntopoliittisen ohjelman sosiaalipoliittisia vaikutusten arvioinnissa lähtökohdaksi on se, miten ohjelmaan sisältyvät toimenpiteet vaikuttavat eri väestöryhmien asunto-oloihin. Ohjelma sisältää toisaalta yleisiä asuntopoliittisia toimenpiteitä, joiden tavoitteena on edistää laadukasta ja kohtuuhintaista asuntotarjontaa kotitalouden elämäntilanteesta ja asuinpaikasta riippumatta. Toisaalta ohjelmassa korostetaan sitä, että sosiaalisesti oikeudenmukainen ja tasapainoinen asuntopolitiikka edellyttää erityisesti asuntomarkkinoiden huono-osaisimpien tilanteen parantamista.”

Asuntopoliittisen ohjelman laadinnassa on sovellettu suunnitelmien ja ohjelmien ympäristövaikutusten arviointi- eli SOVA- lakia, jossa on tarkasteltu ohjelman ympäristövaikutuksia terveyteen, elinoloihin, vesiin, yhdyskuntarakenteeseen ja luonnonvarojen hyödyntämiseen. Kovin yksityiskohtainen arvio

ei ole ja selkeä puute on eri vaikutusten yhteisvaikutusten tarkastelu. Mielenkiintoista olisi myös tarkastella yllä mainittuja kaikkia kohtia sosiaalisen kautta tai esimerkiksi kumulatiivisina vaikutuksina.

3.9 Yhteenveto ja päätelmiä aineistosta

Sekä raporttien että tulevaisuusverstaan (ks. liite) aineistosta voidaan nostaa seuraavanlaisia kohtia esille. Erityisesti tulevaisuusverstaan tuloksena sosiaalinen ulottuvuus voidaan lyhyesti kiteyttää ihmislähtöiseksi, vuorovaikutteiseksi kumppanuudeksi, jota voidaan luonnehtia tekemisen, olemisen ja omistamisen kautta (vrt. Allardt, 1972: *having, loving (tässä ehkä doing) and being*).

Sosiaalisen ulottuvuuden määrittäminen tulevaisuusverstaassa kiinnittyi erityisesti yhdenvertaisuuteen, vuorovaikutukseen ja yhteiskunnan eri toimijoiden vuorovaikutukseen. Kovasti nämä muistuttavat esimerkiksi *A Fair Globalization: Creating Opportunities For All - The World Commission on the Social Dimension on Globalization* -raportin fokuksista. Sekä edellä käsiteltyihin muihin raportteihin, joissa keskitytään erityisesti korkeakoulujen ja yritysten että yksityisen ja julkisen sektorin vuorovaikutukseen. Kaikkein lähimmäksi nämä ajatukset menevät kuitenkin kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelmaa, jossa erilaiset toimijat ja kontekstisidonnainen asiantuntijuus tulivat esille.

Mitä sosiaalinen ulottuvuus puolestaan ei ole, kiteytyy talouden kautta käytäviin määrittäisiin, jossa selkeästi se ei ole pelkästään rahassa mitattavaa ja määriteltävää. Taloutta ei kuitenkaan pidä jättää sosiaalisen ulottuvuuden tarkastelun ulkopuolelle. Toinen huomio kiinnittyy individualismiin, jota sosiaalinen siis ei ole. Tämä taas puolestaan herättää ajatuksen teknis-taloudellisen ajattelun korostuneisuudesta, kuten erityisesti *Osaava avautuva Suomi* -raportissa että myös Suomi innovaatiotoiminnan kärkimaaksi -raportissa. Tässä on selkeästi ajatuksia sen suuntaan, että talous on se joka takaa myös hyvinvoinnin.

Ydinajatuksiksi nousevat ainakin seuraavat:

- Sosiaalinen on vuorovaikutusta ja osallistumista, jolloin tietoa on kerättävissä erilaisista instituutioista, kuuntelemalla tai kohtaamalla ihmisiä tai heidän puolesta puhuviaan toimijoita.
- Sosiaalisen asiantuntijuus jakaa mielipiteitä avoimen asiantuntijuuden ja professionalistisen ajattelun välillä.
- Sektoriajattelu on ongelmallinen. Sanaa sektori vieroksutaan. Sektori ei ajattele yksillä aivoilla. Olisi syytä puhua toimijoista, asiantuntijoista tai tarpeen tullen viranomaisista, kansalaisista. Erittelyä asiakontekstin mukaan haetaan. Samalla tavalla kuin koko sosiaalinen ulottuvuus koe-

taan hankala ja liian täsmentymättömänä. Sosiaalinen pitää irtikytkeä pelkästä ongelmataustaisuudesta.

- Mitä on sosiaalinen ja miten se linkittyy erityisesti ekologiseen ja taloudelliseen ulottuvuuteen erilaisissa strategioissa. Sosiaalinen näyttäytyy hyvin monitulkintaisena ja moniulotteisena – ja sitähan se onkin. Sen sijaan tiedostettu sosiaalisen ulottuvuuden monipuolinen asiantuntijuus ja sen käyttö tiedon tuottamiseen erilaisissa prosesseissa uupuu. Sosiaalinen näyttäytyy vaillinaisena, eikä sitä ole käännetty voimavaraksi. Sosiaalinen nähdään vain menoeränä (ikäntyminen esimerkiksi).
- Kenellä on tilivelvollisuus ja kenelle, jäi askarruttamaan. Tämä kietoutuu myös kysymykseen vastuusta ja oikeuksista ja näin ollen myös eri asiantuntijuuden käytöstä sekä osallistumismahdollisuuksista.
- Hyväksyttävyyys, oikeudenmukaisuus ja riskit erilaisten yksilöiden, yhteisöjen ja yhteiskuntien tulevaisuuden kannalta eivät tule esille kuin satunnaisesti.
- Asiantuntijuus lähtee professioista ja instituutioista, ei niinkään esimerkiksi paikallisesta tietämyksestä ja sen voimavaroista. Jonkinlaista elitismiä on aistittavissa niin koulutuksen kuin työelämän tulevaisuuskuviin suhteen.
- Usko suomalaiseen osaamiseen ja esimerkillisyyteen ei näy. Ideoiden haku muualta ja tähyily ”merta edemmäs” tuovat ristiriidan esimerkiksi juuri koulutuksen osalta. Suomalaista peruskoulutusta ja hyvinvointia tullaan ihmettelemään ulkomailta, mutta jostakin syystä vaikuttaisi siltä, ettei suomalaiset itse ole aivan vakuuttuneita omasta hyvinvointivaltioasiantuntijuudestaan. Tuotteistamisosaaminen näyttäisi uupuvan.

4 Päätelmiä

Yhteenvedona sosiaalisesta kestävydestä ja sen tulevaisuuden haasteista voi todeta, että tarvitaan lisää sosiaalisen kestävyuden osaamista. Yhteiskuntatieteelliset menetelmät, teorit ja ylipäänsä koko sosiaalisektorin asiantuntijuus tulee saada kokonaisvaltaisemmin eri foorumeilla käyttöön. Tämä edellyttää vuoropuhelua eri toimijoiden välillä, jolloin sosiaalinen, ekologinen, taloudellinen ja kulttuurinen ulottuvuus kohtaavat. Ei riitä pelkästään, että eri sektorit kohtaavat, vaan tarvitaan myös alhaalta ylös lähtevää ajattelua, jossa jokaisella yksilöllä on mahdollisuuksia, vastuuta, oikeuksia, velvollisuuksia. Jokainen meistä on esimerkiksi hyvän elinympäristönasiantuntija, kunhan konteksti määrittellään. Kuka kontekstin ja asiantuntijuuden määrittää, on ratkaisevaa saatavan tiedon kannalta. Minkälaista asiantuntijuutta haetaan, riippuu ongelmasta, ilmiöstä, tarpeesta ja tavoitteista. Näin tavoitteiden asettaja on ratkaisevassa asemassa esimerkiksi eri asiantuntijoiden rajapinnoilla käytävän keskustelun edistäjänä. Aivan oma asiansa on vielä, miten rajapinnoilla saatua tietoa tulkitaan ja osataan hyödyntää esimerkiksi päätöksenteossa. Tämä keskustelu jatkokoon.

Kumppanuus ja vuoropuhelu myös suunnitelmien laatimiseksi on kestävä kehityksen mukaista toimintaa. Lokaalilta tasolta on siis katsottava globaaleille areenoille ja takaisin. Ongelmien ja ilmiöiden ratkaisut ovat siirtyneet valtioilta myös järjestöille. Kysymykset vastuista, velvollisuuksista ja oikeuksista ovat osa rajapinnoilla tapahtuvaa keskustelua.

Moniarvoisuus on osa sosiaalisesti kestävästä kehitystä. Pitäisi olla sekä-että -ajattelua ja toimintaa. Aina on vaihtoehtoja ja niitä tulisi pohtia kriittisesti muistaen kestävä kehityksen ulottuvuudet tasapuolisesti. Talouden periaatteet eivät saa ajaa pehmeiden arvojen ja nk. hiljaisten ryhmien yli. Sosiaalinen kestävyys on nostettava teknistaloudellisen ulottuvuuden rinnalle – ne eivät ole irrallaan toisistaan. Tulevaisuuden kannalta on ehdottoman tärkeää oppia lukemaan heikkoja signaaleja ja tarkastella niitä eri konteksteissa. On osattava tarttua seuraaviin haasteisiin:

- tulevaisuudessa kasvavat ja kuihtuvat elinkeinot ja ammattialat; työttömyyden ehkäisy ja vapaaehtoistyön merkityksen mahdollinen lisääntyminen
- väestön keskittyminen etelään ja suuriin kaupunkeihin, aluerakenteen yksipuolistuminen
- turvallisuus
- yhteistyö eri osaamisalojen ja erilaisten organisaatioiden välillä: innovaatiot ja kilpailukyky.

- Työn uudet ajalliset ja paikkamuutokset tulisi tarkastella poikkihallinnollisesti.

Tämä edellyttää:

1. ennakkoluulottomuutta ja kriittistä tarkastelua. Sosiaalinen kestävyys ei ole rajoite, vaan mahdollisuus.
2. resursseja ja prosessiosaamista – miten kestävä kehitys läpäisee eri sektorit?
3. arvojen tarkastelua – mitä arvoja kestävyuden takana on?
4. hyväksyttävyyttä ja luotettavuutta
5. roolitarkastelua – mitkä eri sektorit tarvitaan alueella mukaan ja mitkä ovat erilaisten toimijoiden roolit?
6. vuorovaikutusta – kuinka luoda pitävä perusta?
7. aikakäsitysten arviointia ja havainnollistamista – mikä on lyhyt aika toiselle, voi olla pitkä toiselle
8. luovuutta ja innovaatiota – joustavuutta rakenteisiin
9. kumppanuutta ja vastuuta - erilaiset verkostot arkielämän ymmärrystä: yksilö, yhteisö ja yhteiskunta
10. ei ole joko-tai vaan sekä-että -toimintaperiaatteita
11. pehmeitä arvoja ja hiljaisia ryhmiä teknistaloudellisten normien ja indikaattorien rinnalle
12. heikkojen signaalien tunnistamista ja niiden tarkastelua
13. pitkänäkisyyttä ja tulevaisuuden haasteisiin tarttumista (ikäntyminen, turvallisuus jne.)
14. menetelmäosaamista – mitkä ovat alueen hyvinvoinnin seurannassa mielekkäät menetelmät eri toimijoiden näkökulmasta?

Asiantuntijuus on muutosten kourissa. On se ollut sitä jatkuvasti eli eivät muutokset ole mitään uutta. Mielenkiintoista onkin muutos prosessina ja muutosten suunnat. Sektoriasiantuntijuus on muuttumassa. Onko sosiaali- ja terveyssektori mukana sosiaalisesti kestävä kehityksen edistämässä yhdessä esimerkiksi ympäristöhallinnon kanssa, jää nähtäväksi. Sosiaalinen ulottuvuus poikkisektorisessa yhteistyössä esimerkiksi osana elinympäristön suunnittelua ei ole noussut voimavaraksi sosiaali- ja terveyssektorin toimesta. Sosiaalinen ulottuvuus on vielä liian usein erilaisten prosessien, ohjelmien tai strategioiden legitimoija, vaikka se voisi olla kilpailuetu, voimavara ja uutta luova kestävä toiminnan edellytys.

Sosiaalinen ulottuvuus on myös vuoropuhelua. Sosiaalisen ulottuvuuden muutos on monen tason keskustelua. Eri kestävä kehityksen ulottuvuudet läpäisevät parhaimmillaan instituutiot, suunnitelmat ja ohjelmat. Näin ollen sosiaali- ja terveyssektorin käytännön toiminnan, asiantuntijuuden pitäisi saa-

da kestäväen kehityksen periaatteet sisälleen ja toisaalta antaa muille sektoreille omaa osaamistaan vai onko se oma paradigmansa, joka sisältää kaikki eri ulottuvuudet?

Avoimelle asiantuntijuudelle olisi tilausta erilaisten rajapintakeskustelujen muodossa. Nämä eivät missään nimessä ole uhka tieteen- tai hallinnonaloille, vaan pitäisi nähdä nimenomaan kestäväen kehityksen mukaisina vuorovaikutteisuutta, demokratiaa ja läpinäkyvyyttä lisäävinä toimintoina. Asioiden hahmottaminen kokonaisuuksina, yli sektorirajojen yli menevinä on tavoiteltavaa tulevaisuutta. Teoreettisesti on yliopistopiireissä ollut keskustelua uudesta kestäväen kehityksen tieteestä esimerkiksi tai kestäväen kehityksen ministeriöstä. Tämän tutkimuksen nojalla esitän läpäisevyyttä. Se ei tarkoita putoamista jonkin läpi, vaan soluttautumista sisään ja kestävyuden tulemistä arkiseksi tavaksi ajatella ja toimia niin kuin on sähköpostinluku tai käsienvesu.

Ihmiset ovat oman elämänsä asiantuntijoita. Jokaisella on erilaisia tarpeita ja tavoitteita eri elämäntilanteissa elämänkaarensa varrella. Tämä näkökulma ei ole päivänselvää nykyisille yhdyskuntasuunnittelijoille ja siksi toivoisikin sosiaalisen sektorin tuovan oman asiantuntemuksensa myös heidän käytettäväkseen.

Ei pidä tietenkään unohtaa taloudellisia ja ekologisia reunaehtoja - integroitu vaikutusten arviointi tuo kokonaisvaltaisen näkemyksen. Tällöin tunnistetaan ja arvioidaan esimerkiksi elinympäristön muutosten vaikutuksia alueen elinoloihin ja toiminnallisuuteen, ihmisten hyvinvointiin ja viihtyvyyteen sekä paikan luonteeseen. Vaikutuksia tulee tarkastella ajallisesti, erilaisten alueiden ja ennen kaikkea eri ihmisryhmien kannalta. Ekologiset, taloudelliset ja sosiaaliset vaikutukset pitäisi nähdä toinen toisiinsa limittyvänä kokonaisuutena. Tärkeätä on tunnistaa muutoksista aiheutuvat mahdolliset vaikutukset, osata käyttää monipuolisia menetelmiä vaikutusten tunnistamiseksi ja arvioimiseksi, osata tulkita tuloksia ja raportoida niistä ymmärrettävästi. Siis käytännössä tietää mitä tutkii, mitä kysyy, miksi kysyy ja mitä tekee saamallaan tiedolla. Sosiaalisen sektorin asiantuntemukselle on kysyntää.

Yli sektorirajojen menevä vertikaalinen ja horisontaalinen suunnittelu on lopulta resursseja säästävää ennakointia, jossa prosessien läpinäkyvyys ja eri toimijoiden vuorovaikutus mahdollistavat pitkänäköisen, kestäväen ja erilaisten ihmisten tarpeet huomioivan suunnittelun.

Yhteiskuntatieteilijöiden integroiminen vaikutusten arviointiin on eräs keino tuoda monipuolista näkemystä yhdyskuntasuunnitteluun. Vanhuksia ja lapsiakin voidaan haastatella ja tieto on hyödynnettävissä tulevaisuuden yhdyskuntarakennetta suunniteltaessa. Konteksti on avainsana eli uudelleen: mitä tietoa halutaan, miksi ja miten sitä voidaan hyödyntää. Tätä osaamista on yhteiskuntatieteilijöillä tai ylipäänsä sosiaali- ja terveyssektorilla. Sosiaalioyöntekijällä voi olla ensiarvoisen tärkeää tietoa vanhusten arkipäivän tarpeis-

ta, jota ei muuten saada selville kuin haastattelemalla paikallisia työntekijöitä – sekä itse vanhuksia.

Sosiaalinen ulottuvuus muotoutuu erilaisissa prosesseissa, strategioissa, ohjelmissa tai linjauksissa voimavaraksi ainakin seuraavanlaiset asiat huomioiden (mukaillen Stähle ja Grönroos, 1999):

- tieto on opittava näkemään tapahtumana, eikä vain sisältönä. Avoin keskustelu ja avoin teema antavat tilaa innovatiivisuudelle. Jos ryhmä ei hallitse keskustelukulttuuria, tarvitaan fasilitaattori, joka tukee tilanteen rakentumista (tulkkina, välittäjänä, linkkinä, menetelmällisenä osajana, kokoajana, aktivoija, sovittelijana, tarkkailijana).
- asiantuntijuudet ovat tasa-arvoisia lähtökohtaisesti ja valta on jakaantunut tasapuolisesti, niin, että kaikki osallistuvat omista lähtökohdistaan.
- kuullaan ja kuunnellaan mitä muut sanovat sekä reagoidaan suoraan toisten sanomaan. Ei yksittäisiä monologeja siis vaan reflektointeja toisten sanomaan.
- oman itsensä peliin pistäminen: uskallusta katsoa asioita myös toisten ihmisten perspektiivistä.
- Asioiden käsittely koskee läsnä olevia ihmisiä ihmisinä, eikä instituutioita, olosuhteita tai disiplineja. Ei siis mennä erilaisten kulussien taakse.
- on syytä tehdä yhteenvetoja pitkin oppimismatkaa niin, että edellä kerrotut seikat eivät unohdu.
- palaute kokemuksista on avoimuuden ja luottamuksen syntymisen avaimia.
- seuranta auttaa mieltämään muutoksia ajallisesti ja paikallisesti sekä eri asiantuntijoiden näkemyksissä. Yhdessä luodut merkitykset saattavat poiketa huomattavasti, kun verrataan ajallisesti eri näkemyksiä.

Kestävä kehityksen voisi mieltää puuksi, joka kasvattaa niin juuriaan kuin latvustoaankin yhä laveammalle ja laveammalle. Siis käsite on vahvasti kontekstisidonnainen ja saa uusia merkityksiä ajassa ja paikassa. Kestävä kehitys punoo yhteen erilaisia, toimijoita, asioita ja ilmiöitä - kunnes hajoaa ja uusi käsite ottaa vallan.

Näyttää siltä, että

- hyvinvointikeskustelu rajoittuu pitkälti terveyteen ja jättää sosiaalipoliittisen näkökulman ulkopuolelle – saatikka sitten yli sektorirajojen menevän näkökulman.

- kestävä kehitys ei ole läpäisevänä mukana, vaan sektoreittain ja silloinkin talouspainotteisesti tai ekologispainotteisena.
- missään vaiheessa hyvinvointia tai sosiaalista ei pureta auki ympäristön kautta. Elinympäristön todetaan olevan yksi keskeinen hyvinvoinnin tekijä, mutta hyvää elinympäristöä ei avata tätä kautta.
- yhteisöllisyys ja poikkisektorisuus lienevät tulevaisuuden avainvälineitä. Tarvitaanko uutta yhteisöllisyyttä ja uudenlaista globaalia konsensusta vai mikä on ratkaisu? Uudenlaiset rakenteelliset ratkaisut myös asiantuntijuuden uudelleen organisoinnissa ovat tarpeen. Tämä tarkoittaa uudenlaisia areenoita, jotka ovat sekä rakenteellisesti että myös tilassa tapahtuvia kohtaamismahdollisuuksia eri asiantuntijoille.

Suomessa palvelujen osuus viennistä on OECD-maiden alhaisimpia. Sosiaali- ja terveyssektorin palveluiden vieminen voisi olla juuri sellainen uutta luova sektorin, johon mm. ammattikorkeakoulujen ja yrityshautomoiden kautta voitaisiin saada tuntuvaa parannusta. Tarvitaan kuitenkin eri sektoreiden välillä vuoropuhelua, jotta eri toimijat löytävät tekijät, toimijat, aiheet ja aihiot, verkostot, kysynnän ja tarjonnan jne. Eikö kannattaisi keskustella suomalaisen hyvinvointivaltion palveluiden markkinointia niin että sosiaali- ja terveyssektori on mukana? Suomessa pitäisi osata tuotteistaa osaamista entistä paremmin myös sosiaali- ja terveyspuolella kuin sivistyksenkin saralla. Peruskoulu kuin hyvinvointipalveluitakin, äitiysneuvola, äitiyspakkaus tai vaikka sotaveteraanien kuntoutus voisivat olla sellaisia konsepteja, joita kannattaisi viedä intensiivisemmin muuallekin maailmaan. Suomessa tarvitaan osaamista oman osaamisen markkinointiin myös ulkomailla, mutta myös Suomen rajojen sisällä rajapinnoilla käytävä keskustelu on voimavaramme: on siis kuunneltava, opittava ja tahdottava ja annettava tilaa.

Viitteet

- Ahokas, I. & Kaivo-oja, J. (2003). Benchmarking European Information Society Developments. Foresight. The Journal of Futures Studies, Strategic Thinking and Policy 5(1): 44–54.
- Allardt, E. (1972): Dimensions of welfare in a comparative study of the Scandinavian societies. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia 173. Helsinki.
- Beck, U.; Giddens, A. ja Lash, S. (1995): Nykyajan jäljillä. Refleksiivinen modernisaatio. Tampere: Vastapaino.
- Bruun, H.; Hukkinen, J.; Huutoniemi, K. & Thompson Klein, J. (2005): Promoting interdisciplinary research. The case of the Academy of Finland. Publications of the Academy of Finland 8/05.
- Callon, M. (1999): The Role of Lay People in the Production and Dissemination of Scientific Knowledge. Science, Technology and Society 4:1. Sage Publications. Thousand Oaks.
- Eräsaari, R. (2003): Asiantuntijuus ja objektiivisuus. Julkaisematon käsikirjoitus.
- Eräsaari, R. (1995): Hyvinvointivaltion muodonmuutos. Kirjassa Eräsaari, R. & Rahkonen, K. (toim.) (1995): Hyvinvointivaltion tragedia. Keskustelua eurooppalaisesta hyvinvointivaltiosta. Gaudeamus. Tampere.
- Eskola, J. (1998): Eläytymismenetelmä sosiaalitutkimuksen tiedonhankintamenetelmänä. Väitöskirja. TAJU. Tampere.
- Felt, U.; Nowotny, H. ja Taschwer, K. (1995): Wissenschaftsforschung. Eine Einführung. Frankfurt/Main: Campus Verlag.
- Hacking, I. (1999): The Social Construction of What? Cambridge: Harvard University Press.
- Hallituksen asuntopoliittinen ohjelma vuosille 2004 – 2006. Ympäristöministeriön moiniste 126. (2004)
- Hallituksen kestävä kehityksen ohjelma. Valtioneuvoston periaatepäätös ekologisen kestävyden edistämisestä (1998). Suomen ympäristö 254, Ympäristöpolitiikka
- Hallituksen strategia-asiakirja 2004. Hallituksen poikkihallinnolliset politiikkaohjelmat ja politiikat. (2004). Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja.
- Hautamäki, A. (toim.) (1997). Tietoyhteiskunnan luonteesta ja käsitteestä. Raportti tietoyhteiskunnan neuvottelukunnalle. 11.3.1997. Tietoyhteiskunnan perusteet työryhmä (Hautamäki Antti, Keskinen Auli, Heinonen Sirkka, Himanen Pekka, Rainio Antti, Haglund Henry, Parjo Lea & Sundqvist Folke). SITRA, Helsinki
- Heinonen, S., Hietanen, O., Kiiskilä, K & Koskinen, L. (2003): Kestäväkö tietoyhteiskunta? Käsitemaalyysiä ja alustavia arvioita. Suomen ympäristö. Ympäristöpolitiikka 603. Ympäristöministeriö. Helsinki.
- Hokkanen, P. & Kojo, M. (2003): Ympäristövaikutusten arviointimenettelyn vaikutus päätöksentekoon. Suomen ympäristö. Alueiden käyttö 612. Ympäristöministeriö. Helsinki.
- Horelli, L. (2003): Valittajista tekijöiksi. Nuoret valtautumisen verkoissa Pohjois-Karjalassa. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisu B 86. Teknillinen korkeakoulu. Espoo.

- Hämäläinen, T & Heiskala, R. (toim.) (2004): Sosiaaliset innovaatiot ja yhteiskunnan uudistumiskyky. Edita. Helsinki.
- ILO (2004): A fair globalization: Creating opportunities for all. The World Commission on the Social Dimension on Globalization.
- Jungk, R. ja Müllert, N. (1987): Tulevaisuusverstaat. Helsingin yliopiston ylioppilaskunta, Kansan sivistystyön liitto ja Ruohonjuuri Oy.
- Kaivola, T. & Rohweder, L. (toim.) (2006): Korkeakouluopetus kestäväksi. Opas YK:n kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmentä varten. Opetusministeriön julkaisuja 2006:4
- Kauppa- ja teollisuusministeriön strategia. KTM julkaisuja 1/ 2004.
- Kohl, J. (2006): Sosiaalisesti kestävä asiantuntijuus läpäisee. Teoksessa Taina Kaivola ja Liisa Rohweder (toim.). Korkeakouluopetus kestäväksi. Opas YK:n kestävästä kehitystä edistävän koulutuksen vuosikymmentä varten. Opetusministeriön julkaisuja 2006:4
- Kohl, J. (2006): Ympäristöasiantuntijuuden jäljillä. Väitöskirjan käsikirjoitus. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos.
- Kohl, J. & Sairinen, R. (2004): Sosiaalisten vaikutusten arvioinnin laatu. Teoksessa Sairinen, R. & Kohl, J. (toim.) (2004): Ihminen ja ympäristön muutos. Sosiaalisten vaikutusten arvioinnin teoriaa ja käytäntöjä (Social Impact Assessment). Teknillinen korkeakoulu. YTK:n julkaisuja B 87.
- Kohl, J. (2004): Pesäpuu ehkä säilyy, mutta säilyykö mummon mökki? Dialogi 6/2004. Kohti kestäviä valintoja. Kansallisesti ja globaalisti kestävä Suomi. Kansallinen kestävä kehityksen strategia (2006). Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2006. <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=53983&lan=FI>
- Kuosa, T., Kohl, J., Salonen, S. ja Tapio, P. (2006): Kestävän kehityksen torille 2020. Esiselvitys ympäristöalan koulutustarpeesta. Suomen ympäristö 822. Ympäristöministeriö.
- Laki ympäristövaikutusten arviointimenettelystä 468/1994.
- Maankäyttö- ja rakennuslaki MRL 132/1999.
- Nowotny, H.; Scott, P. ja Gibbons, M. (2001): Re-thinking science: Knowledge and the public in an age of uncertainty. Cambridge: Polity Press.
- Osaaminen, innovaatiot ja kansainvälistyminen (2003): Valtion tiede- ja teknologia-neuvoston (VTTN) julkaisuja.
- Osaava, avautuva ja uudistuva Suomi. Suomi maailmantaloudessa -selvityksen loppuraportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 19/2004.
- Prigogine, I. & Nicholis, G. (1989): Exploring complexity: An Introduction. New York: Freeman.
- Päivänen, J., Kohl, J. ja kumpp. (2005): Sosiaalisten vaikutusten arviointi kaavoituksessa. Avauksia sisältöön ja menetelmiin. Suomen ympäristö. Alueiden käyttö 766. Ympäristöministeriö.
- Päivänen, J., Saarikoski, P. & Virrankoski, L. (2004): Elämänkaarikortteli – kohti sosiaalisesti kestävästä asumista ja kaupunkielämästä. Suomen ympäristö. Asuminen 716. Ympäristöministeriö.
- Rönnerberg, L. ja Simpura, J. (toim.) (2003): Sosiaalipolitiikan globaalit ulottuvuudet.

- Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto. Suomen ICSW.
- Saaristo, K. (2000): Avoin asiantuntijuus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 66.
- Sairinen, R. & Kohl, J. (toim.) (2004): Ihminen ja ympäristön muutos. Sosiaalisten vaikutusten arvioinnin teoriaa ja käytäntöjä. Teknillinen korkeakoulu. YTK:n julkaisuja B 87.
- Sitra (2005): Suomi innovaatiotoiminnan kärkimaaksi. Kilpailukykyinen innovaatioympäristö -kehittämishjelman loppuraportti. Helsinki: Sitra.
- Stähle, P. & Grönroos, M. (1999): Knowledge management – tietopääoma yrityksen kilpailutekijänä. WSOY. Helsinki.
- Tapaninen, A. ja kumpp. (1998): Sosiaalinen kohtaa teknisen. Palvelurakenteen ympäristöt –projekti 1994-1997. Aiheita 9/1998. Stakes.
- Tuusa, P. (2006): Kunnioittava kohtaaminen auttaa jaksamaan. Kuntalehti 13/2006. 61-63.
- Vertio, H. (2003): Järjestöt asiantuntijoina. Kirjassa Niemelä, J. & Dufva, V. (2003): Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisuja 56-63.
- WCED (1987): Our Common Future. Oxford & New York: Oxford University Press. World Commission on Environment and Development.
- Willamo, R. (2005): Kokonaisvaltainen lähestymistapa ympäristönsuojelutieteissä. Sisällön moniulotteisuus ympäristönsuojelijan haasteena. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Environmentalica Fennica 23.
- Working together for growth and jobs. A new start for the Lisbon Strategy. Commission of The European Communities. Communication to the Spring European Council. Brussels, 02.02.2005. COM (2005)24. Communication from President Barroso in the agreement with Vice-President Verheugen.
- Yli-Pelkonen, V. & Kohl, J. (2005): The role of local ecological knowledge in sustainable urban planning: perspectives from Finland. Sustainability: Science, Practice, & Policy 1(1) 15 pp. <http://ejournal.nbi.org/archives/vol1iss1/0410-007.yli-pelkonen.html>
- Ympäristöministeriö ja Kauppa- ja teollisuusministeriö (2005): Vähemmästä enemmän ja paremmin. Kestävän kulutuksen ja tuotannon toimikunnan (KULTU) ehdotus kansalliseksi ohjelmaksi. Helsinki: Edita.

Sähköiset lähteet (30.5.2006)

- BBC News 8.10.2004. <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/africa/3726084.stm>
- EU:n Urban II –yhteisöaloiteohjelma <http://www.urbanfinland.info/>
- Kansallisen kestävän kehityksen strategian päivitys <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=48817&lan=fi>
- Kulttuuri maaseudun voimavarana (Kulma)- hanke. <http://www.tukkk.fi/tutu/Kulma/default.htm>
- Oppiva kaupunkisuunnittelu-hanke <http://opus.tkk.fi>

Salon kaupungin hyvinvointikertomus <http://ixos.turkuamk.fi/terveysprojektit/hyvinvointikertomus/default.htm>

Sosiaali- ja terveysministeriö <http://www.stm.fi/> (2005)

Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategiat 2010 <http://pre20031103.stm.fi/suomi/tao/julkaisut/strategia/strategiat2010/strategia2010.pdf>

Stakes <http://www.stakes.fi>

Suomen akatemia <http://www.aka.fi>

Suomen kestävän kehityksen toimikunta <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=4427&lan=fi>

Suomen kotiseutuliitto <http://www.suomenkotiseutuliitto.fi>

Ympäristöministeriö: <http://www.ymparisto.fi>

Ympäristöministeriö, Pohjolan estävän kehityksen strategian tarkistus <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=7517&lan=fi>

Ympäristöministeriö, KULTU-ohjelma <http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=36844&lan=fi>

Wikipedia, Wangari Maathai http://www.Wikipedia.org/wiki/Wangari_Maathai

www.aka.fi

www.transdisciplinarity.ch

www.interdisciplines.org

www.puistot.turku.fi

www.urbanfinland.info/Resource.phx/community/mainpage/mainpage.htx

Liite:

Sosiaalinen ulottuvuus tulevaisuuden voimavarana -tulevaisuusverstas

Tavoitteet

Tulevaisuusverstas on menetelmä, jonka avulla ryhmä ihmisiä rakentaa yhdessä tulevaisuutta (Jungk & Müllert, 1987). Tässä hankkeessa tulevaisuusverstaassa sovellettiin tulevaisuusosaamisen lisäksi nk. ajatusten kenttä -menetelmää (ks. esim. Tapaninen ja kumpp., 1998) ja eläytymismenetelmää (ks. Eskola, 1998).

Verstaassa oli tarkoitus saada uusia ideoita eri sektoreiden rajapinnoilla käytäviin keskusteluihin sosiaalisesta ulottuvuudesta konkreettisina toimina, käytäntöinä ja strategioina. Tavoitteena oli pohtia

1. Miksi sosiaalinen ulottuvuus on tulevaisuuden voimavara?
2. Miten edistää sosiaalista ulottuvuutta?
3. Mitä hyötyä on eri sektoreiden rajapintakeskusteluista?

Erityisesti mietittiin, miten sosiaalisektorin asiantuntijuus integroidaan entistä vahvemmin kestävään kehitykseen. Sosiaalinen ulottuvuus voi olla globaalin kilpailun voimavara, mutta miten?

Tulevaisuusverstas jaettiin kahteen osaan ja kahteen eri tehtävään. Ensimmäisessä osiossa tarkasteltiin, sitä kuka käyttää sosiaalisektorin puheenvuorot, jos se ei sitä itse tee ja miksi näin on. Toisessa vaiheessa pureuduttiin siihen, miten sosiaalisektorin ääni tulisi saada kuuluviin muilla sektoreilla.

Tilaisuus pidettiin sosiaali- ja terveysministeriössä 17.1.2006 kello 13.-16.30.

OHJELMA

- 13.00 *Markku Wilenius*, Tulevaisuuden tutkimuskeskus:
Suomi ja globaalit haasteet – sosiaalisesta voimavara?
- 13.15 *Liisa Ollila*, STM: Miksi sosiaalinen ulottuvuus on ajankohtaista?
- 13.30 *Johanna Kohl*, Tulevaisuuden tutkimuskeskus:
Asiantuntijuus ja sosiaalinen – haasteita vuorovaikutukseen.
- 13.45 **Verstas 1: Kuka keskustelee sosiaalisektorin suulla?**
- 14.30 Keskustelu ensimmäisestä osiosta
- 15.00 *Marketta Kyttä*, Väestöliitto:
Sosiaalinen ja elinympäristö: esimerkkejä evästyksiksi.
- 15.15 **Verstas 2: Sosiaalinen osaksi elinympäristön suunnittelua**
- 16.00 Keskustelu ja tulevaisuuden näkökulmat
- 16.30 Tilaisuuden päätös

Markku Wilenius Tulevaisuuden tutkimuskeskuksesta piti puheenvuoron, jossa hän mietti sosiaalisen ulottuvuuden tulevaisuuden merkitystä Matti Wuoren ajatusten kautta. Wuori määritteli kansainväliselle toiminnalle kolme tasoa, joista globaalin yhteistoiminnan taso sisältää viitteitä sosiaalisen merkityksen kasvuun. Globaalin yhteistoiminnan tasolla kansalaisjärjestöt toimivat nykyistä läheisemmässä yhteistyössä hallitusten kanssa päätöksenteossa. Tällöin sosiaalisen rooli yhteisöllisenä voimavarana tulee olemaan yhä tärkeämpi.

Liisa Ollila sosiaali- ja terveysministeriön kansainvälisten asioiden toimistosta kertoi lisää ”Sosiaalinen ulottuvuus tulevaisuuden voimavarana” -projektin taustalla vaikuttavista ajatuksista. Sosiaali- ja terveysministeriössä taustalla voidaan nähdä 1900-luvun lopussa tehdyt kansainvälisen terveysalan yhteistyölinjaukset. Tällöin kirjatulla linjauksilla on ollut vaikutuksena se, että yhteistyö on terveysalalla lisääntynyt. Kaikkiin suuriin YK:n konferensseihin (lapset, ikääntyminen, kestävä kehitys, AIDS ym.) sisältyy sosiaalinen ulottuvuus. Kansainvälisellä tasolla toimittaessa on kuitenkin havaittu, että muut sektorit eivät aina ymmärrä, mitä sosiaalisen sektorin edustajat puhuvat. Esimerkiksi ympäristöalan edustajat eivät ymmärrä missä terveysalalla mennään jne. Samaa aikaan kun toimintaa kansainvälisesti aktivoitiin, huomattiin, että kotimaastakin puuttuu yhtenäiset strategiset linjaukset siitä, mistä perusasioista pitäisi pitää kiinni. Havaittiin tarve sovittaa yhteen politiikkaa eri toimijoiden välillä. STM:n sisällä perustettiin sosiaalisen kehityksen työryhmä, jonka linjauksia tukemaan otettiin tähän hankkeeseen Tulevaisuuden tutkimuskeskus.

Johanna Kohl Tulevaisuuden tutkimuskeskuksesta piti puheenvuoron kyseisestä käynnissä olevasta ”Sosiaalinen ulottuvuus tulevaisuuden voimavarana” -hankkeesta sekä kertoi, miten projektissa hyödynnetään Kohlin (2006) väitöskirjaansa varten tekemää tutkimusta asiantuntijuudesta, sosiaalisen olemuksesta sekä sektorien rajapinnoilla käytävistä dialogeista.

Mitä on sosiaalinen ulottuvuus ja ketkä ovat sen asiantuntijoita?

Ensimmäistä verstastehtävää varten osallistujat kirjoittivat lapuille, mitä sosiaalinen ulottuvuus heidän mielestään on, ja mitä se ei ole (nk. ajatusten kenttä- menetelmä). Tämän jälkeen verstaalaiset esittelivät itsensä ja näkemyksensä vieden laput samalla fläppitaululle. Seuraavassa vaiheessa osallistujat jakautuivat neljään ryhmään, joissa keskusteltiin esitetyistä näkemyksistä teemalla ”Kuka puhuu sosiaalsektorin suulla?”.

Lyhyt yhteenveto siitä, miten sosiaalista ulottuvuutta määriteltiin: Sosiaalinen on selkeästi ihmislähtöistä, vuorovaikutteista, jota voidaan luonnehtia tekemisen, olemisen ja omistamisen (vrt. Allardt, 1972: having, loving and being) kautta esimerkiksi seuraavin luonnehdinnoin (eivät yksiselitteisiä).

Sosiaalinen ulottuvuus on:

Having:

- vuorovaikutus kumulatiivista pääomaa
- sosiaalinen pääoma
- yhteiskunnallisten kustannusten arviointi (social costs)
- valtaa ja vaikuttamista

Loving, doing

- eri sektorit läpäisevä näkökulma
- yllättävät monitieteiset näkökulmayhdistelmät ovat käytännössä vaativia mutta ei mahdottomia
- kumppanuutta
- toisen mielipiteen kunnioittaminen
- toimenpiteiden loppuvaikutusten ymmärtämistä
- yhdenvertaisen yhteiskunnan edistämistä
- oikeudenmukaisuutta
- demokratiaa ja hyvinvointia
- ihmisten välistä yhteyttä, kohtaamista ja yhteistoimintaa
- ihmisten yhteisöllistä elinvoimaa
- toimivia ja sopeutuvia verkostoja ja rakenteita
- ihmisten välistä vuorovaikutusta
- eri toimijoiden välistä rakentavaa vuorovaikutusta yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi
- avarakatseisuus
- välittämistä
- ihmisten välisen vuorovaikutuksen tulos
- kansalaisten osallistuminen suunnitteluun ja päätöksentekoon
- kaikenlaisten ihmisten huomioonottamista –ketään ei unohdeta eikä jätetä
- heikoista huolehtimista

Being

- sukupuolilukutaitoinen malli
- kansalaisten asiantuntemusta omasta elämästään
- solidaarinen malli
- yhteistyötä ja yhteisvastuuta
- informaalinen rakenne
- kaikkialla läsnä olevaa mutta ei kaiken kattavaa
- uudelleen määrittelyä, mahdollisuuksia
- kehityksen tukipilari tai lähtökohta, kova fakta

Sosiaalinen ulottuvuus ei ole:

Yksilöistä - yhteisöihin ja yhteiskuntaan

- ei ole yksilöllistä
- yltiöindividualismia, sosiaalisista siteistä piittaamatta
- sosiaalinen ulottuvuus ei kohdistu ihmiseen itseensä
- tarkoitettu vain harvoille
- ei ole pelkkä sektori
- pelkästään pehmoasiaa
- ei ole kansalliseen rajoittuva
- kovuutta, välinpitämättömyyttä toisista ihmisistä ja yhteisöistä
- välinpitämättömyyttä
- luontokappaleiden välistä vuorovaikutusta
- arvovapaata-ei ole ihmis- ja sukupuolisokea

Kilpailu ja oma etu

- pelkkää kilpailua
- kilpailua ilman yhteistoimintaa
- kilpailua, jossa jonkun on hävittävä
- voittamista hinnalla millä hyvänsä
- omien tavoitteiden yksisilmäistä eteenpäin viemistä
- oman edun edistämistä muiden kustannuksella
- ei ole voiton maksimointia
- ei vain voiton maksimointia

Ei talouden ylivaltaa

- numeroihin tuijottamista
- pelkkiä taloudellisia arvoja
- puhdasta sosiaalisten asioiden valjastamista talouden käyttöön
- ei ole puhtaan ”talouden” lähtökohta
- markkinoiden valtaa
- ei ole talouden vastakohta
- pelkkää sosialismia
- pelkästään tulonsiirtoja, tukipolitiikkaa
- ei ole palvelujen kuluttamista
- ei ole materiaalista
- ei aina mitattavaa

Lyhyenä yhteenvetona merkille pantavaa on, että sosiaalinen ulottuvuus on ja ei ole eivät ole suoraan toistensa vastakohtat. Sosiaalisen ulottuvuuden kohdalla kiinnittyy huomio erityisesti yhdenvertaisuuteen, vuorovaikutukseen ja

yhteiskunnan eri toimijoiden vuorovaikutukseen. Kovasti nämä muistuttavat esimerkiksi A Fair Globalization: Creating Opportunities For All - The World Commission on the Social Dimension on Globalization -raportin fokuksista. Sekä edellä käsiteltyihin muihin raportteihin, joissa keskitytään erityisesti korkeakoulujen ja yritysten että yksityisen ja julkisen sektorin vuorovaikutukseen. Kaikkein lähimmäksi nämä ajatukset menevät kuitenkin Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelmaa, jossa erilaiset toimijat ja kontekstisidonnainen asiantuntijuus tulivat esille.

Se mitä sosiaalinen ulottuvuus puolestaan ei ole kiteytyy talouden kautta käytäviin määrittelyihin, jossa selkeästi se ei ole pelkästään rahassa mitattavaa ja määriteltävää, muttei taloutta kuitenkaan pidä jättää ulkopuolelle. Toinen huomio kiinnittyy individualismiin, jota sosiaalinen siis ei ole. Tämä taas puolestaan herättää ajatuksen teknis-taloudellisen ajattelun korostuneisuudesta erityisesti Osaava avautuva Suomi- raportissa että myös Suomi innovaatiotoiminnan kärkimaaksi -raportissa. Tässä on selkeästi osin ajatuksia sen suuntaan, että talous on se joka takaa myös hyvinvoinnin. Toiset osallistujat tosin eivät olisi tätä allekirjoittamassa, mikä puolestaan näkyy seuraavassa, kun keskustelu jatkui ryhmissä.

Ryhmissä käydyt keskustelut kiteytyvät seuraavasti:

- Sosiaalinen on vuorovaikutusta ja osallistumista Calloninkin esittämällä tavalla, jolloin tietoa on kerättävissä erilaisista instituutioista, kuulemalla tai kohtaamalla ihmisiä tai heidän puolesta puhuviaan toimijoita.
- Sosiaalinen on liian usein negatiivissävyisesti tulkittava – ongelmalähtöinen. Tämä muistuttaa kysymystäni asuntopoliittisen ohjelman suhteen. Tämä puoli korostuu muun kuin sosiaalisektorin käsityksissä.
- Teknis-taloudellisen asema suhteessa sosiaaliseen jakaa mielipiteitä
- Sosiaalisen asiantuntijuus jakaa mielipiteitä avoimen asiantuntijuuden ja professionalistisen ajattelun välillä.
- Sektoriajattelu on ongelmallinen. Sanaa sektorin vieroksutaan. Sektori ei ajattele yksillä aivoilla. Olisi syytä puhua toimijoista, asiantuntijoista tai tarpeen tullen viranomaisista, kansalaisista. Erittelyä asiakontekstin mukaan haetaan. Samalla tavalla kuin koko sosiaalinen ulottuvuus koetaan hankala ja liian täsmennyttömänä.

Kohti poikkialinnollista elinympäristön suunnittelua?

Perhetutkimuksen erityistutkija **Marketta Kyttä** Väestöliitosta puhui elinympäristöstä tulevaisuusverstaan toisen osion alkajaisiksi. Ympäristöpsykologian

keskeinen periaate on yksilöllisten toiveiden ja pyrkimysten yhteensopivuus elinympäristön kanssa. Yhteensopimattomuudesta seuraa stressiä ja konflikteja. Ihmisillä on siis pyrkimys lisätä yhteensopivuutta.

Ihmisyystävällisen elinympäristön ulottuvuuksia ovat esimerkiksi esteettisyys, toiminnallisuus, terveellisyys, elvyttävyys, turvallisuus ja yhteisöllisyys. Kyttä esitteli ”Oppiva kaupunkisuunnittelu” – hanketta, jossa on käytetty uutta webmenetelmää, ”pehmo-GIS”:iä, jonka avulla ”pehmodata” pystytään kiinnittämään ympäristöön. Kyseessä on paikkatietopohjainen tietokanta, jonka yhtenä kerroksena pehmonäkökulmat voisivat tulevaisuudessa toivottavasti olla. Ideana on nivoa materiaalista ja sosiaalista yhteen. Esimerkiksi kevyen liikenteen väylien suunnittelulla käyttäjiä kuulleen luodaan hyvinvointia. Tällaisten ympäristödetaljien suunnittelua tulisi lisätä Suomessakin, ja erityisesti näihin tulisi asukkaiden voida vaikuttaa.

”Oppiva kaupunkisuunnittelu” -hankkeessa (<http://opus.tkk.fi/>) saaduissa tuloksissa tärkeimpiä ympäristön laatutekijöitä ovat asukkaiden mielestä turvallisuus, rauhallisuus, siisteys ja luonnonläheisyys. Sosiaalinen ympäristö sijoittuu Suomessa 1 %:n mielestä tärkeimmäksi. Negatiivisella puolella on sosiaalinen turvattomuus. Yhteisöllisyys ja yksityisyys ovat aina parivaljakko, joiden välillä tasapainoillaan. Molemmat ovat ihmisen perustarpeita. Näiden suhteen tärkein hyvinvointia edistävä tekijä on mahdollisuus itse kontrolloida yksityisyyden ja yhteisöllisyyden määrää.

”Oppiva kaupunkisuunnittelu” -hankkeen tulokset tuntuvat viittaavan siihen, että yksityisyyden suojeleminen on keskeistä. Halutaan ikään kuin linnoittautua omaan kotipiiriin. Tämä voidaan ehkä tulkita vastareaktioksi työelämän hektisyydelle. Tarvitaan yksityisyyttä, jotta voidaan olla yhteisöllisiä.

Asuinviihtyvyyteen vaikuttavat suuresti laadukas asuinympäristö, asunnon ominaisuudet ja kulkuyhteydet. Asuinpaikkaan sitouttavia tekijöitä ovat ihmisen suhteet: perheellisille elinympäristön pysyvyys tärkeintä. Lähtökohtana yhdyskuntasuunnittelussa pitäisi olla urbaani, ihmisystävällinen kylä. Kylää on yhdyskuntasuunnittelussa tavallisesti pidetty taantumuksen huipentumana. Uusi kyläyhteisö voisi kuitenkin olla kevyempi kuin perinteinen kylä. Esimerkiksi Helsingin Kivikon Ruutikujan suunnittelun tietopohjana ovat olleet käyttäjien kokemukset ja hiljainen tieto. Tuloksena on pidetty asuinalue ja tavanomaista sitoutuneemmat asukkaat.

Kytän väitöskirjatutkimus (2003) käsitteli lapsuuden elinympäristöjä Suomessa ja ulkomailla. Tuloksissa havaittiin, että suomalaiset lapset elävät enimmäkseen melukylämäisesti (vrt. Astrid Lindgrenin sadut), ts. heillä on mahdollisuus tutustua elinympäristöön suhteellisen itsenäisesti. Tässä suhteessa suomalaislapset poikkesivat muista tutkimuksen lapsiryhmistä. Onko suomalaisessa lapsuudessa siis jotain aivan erityistä, jota voitaisiin pitää suomalaisena vetovoimatekijänä?

Uusi maankäyttö- ja rakennuslakihan edellyttää osallistuvaa suunnittelua, mutta käytännössä se on jäänyt lain kirjaimeksi ilman että sen henki olisi mennyt läpi. Oikeasti osallistava suunnittelu vaatisi resursointia eikä mitään resursseja varattu suunnittelijoille silloin kun laki tuli voimaan – siellä ollaan voimatonta. Sukupolviero on selvästi nähtävissä myös: uudella suunnittelijapolvella on enemmän halua osallistuvaan suunnitteluun.

Verstaan toinen tehtävä tehtiin nk. eläytymismenetelmällä (soveltaen Eskola 1998): ryhmäläisten tehtävänä oli kehittää konkreettisia keinoja, joilla sosiaalinen saadaan osaksi elinympäristön suunnittelua. Kukin kirjasi ajatuksensa paperille itsenäisesti, jonka jälkeen paperin ajatuksia jatkoi seuraava ryhmäläinen. Näin syntyi tarina sosiaalisen asiantuntijuuden integroimisesta elinympäristön suunnitteluun.

Seuraavassa on yksi esimerkki tarinoista.

- *Tärkeää olisi, että (tulevien) asukkaiden näkemykset olisivat osa alueen suunnittelua. Tämä edellyttää suunnittelijoita sitä, että he voivat / osaavat kuulla asukkaiden mielipiteet ja ottaa ne huomioon. Tarvitsemme siis oikeasti osallistavaa suunnittelua.*
- *Asukaslähtöinen suunnittelu edellyttää sitä, että käytössä olisi työkaluja suunnittelun avuksi. Voitaisiin kenties luoda esim. tietokonesovelluksia, jotka antavat / auttavat asukasta hahmottamaan omia tarpeitaan, realisoivat valintojen tuomaa toteutusta (antavat ennusteen ja näkemyksen siitä mitä todellisuus olisi, jos...). Usein asukas ei tiedä valintojensa tulosten vaikutusta ja merkitystä. Visualisoinnista olisi apua. Tarvitaan siis apuvälineitä, esim. sähköinen asunnonsuunnittelun ”SIM”house -peli.*
- *Tärkeää suunnittelussa on yhdenvertaisuusperiaatteen noudattaminen. Ei saa lähteä siitä, että toisalle luodaan ”slummeja” ja toisalle ”linnoja” ja asujat valitaan sen mukaan. Paljon on tehtävä, jotta tämä päämäärä toteutuisi ja siihen tarvitaan kaikkien ao. asiantuntijoiden yhteistyötä sekä myös asukkaiden / kansalaisten mahdollisuutta vaikuttaa.*
- *Yhdenvertaisuusperiaate, kaikille sama mahdollisuus, ei tarvetta / välttämättömyyttä käyttää tätä mahdollisuutta.*

Esimerkit tulevat paikalliselta tasolta ihmisten arjesta. Näistä on kuitenkin löydettävissä avauksia valtakunnankin tasolle. Paikallista asiantuntijuutta ei tule ylenkatsoa. Menetelmällisesti teknologian hyödyntäminen asukaslähtöisyyden saavuttamiseksi korostuu. Ylipäänsä menetelmien monipuolinen käyttö eri asiantuntijuuksien esiintuomiseksi on toivottavaa. Innovatiivisuutta kaivataan.

Tasa-arvoisuus, yhdenvertaisuus ja oikeudenmukaisuus korostuvat tässä. Mielenkiintoista on sanan osallistava käyttö osallistuvan sijaan. Osallistava on

ylhäältä alas ohjattua, jolloin joku taho luo puitteet ja mahdolliset toimintatavat osallistumiselle. Se ei ole alhaalta ylös ohjautuvaa. Osallistumisesta kirjoitettiin muissakin tarinoissa, joista yhtenä esimerkkinä seuraavassa pohdinta osallistumisen rajoittamisesta.

Muissa tarinoissa korostuivat seuraavat asiat:

- Toisaalta halutaan lisätä osallistumismahdollisuuksia ja lisätä vuoropuhelua eri toimijoiden kanssa, mutta toisaalta ylhäältä alas ohjautuvalla osallistumisella ihmiset otetaan mukaan suunnitteluun ja pidetään huoli, ettei päätöksenteko osallistumisen takia hidastu.
- Kokemukselliselle paikallistiedolle ei anneta arvoa. Osallistumisen on lopulta prosessin legitimoija, muttei tiedonlähde tai päätöksenteon pohja. Tästä seuraakin se visainen kysymys, johon yhä useammin törmätään eli miten käytännön elinympäristön suunnittelussa osallistumisen kautta tulevat mahdollisuudet, mutta myös uhat prosessien pitkittymisestä (ks. esim. Hokkanen & Kojo, 2003 ja Horelli, 2003).
- Kohtaamisareenaa käytetään metaforana, jota voisi verrata tässä raportissa käytettyyn toriajatukseen: käytännön toimintojen, vuorovaikutuksen ja elämysten kohtaamispaikka erilaisille toimijoille. Tarvitaan tilaa, jossa eri toimijat kohtaavat eri tarpeineen ja tavoitteineen niin kunta- kuin valtakunnallisenkin tasolla.
- Konkreettisella, ihmisten arjen tasolle laskeutuminen tuo vahvasti esille sosiaalisen vuorovaikutusulottuvuuden ja sen merkityksen ihmisen hyvinvoinnin kannalta. Yhteisöllisyyden uusi tuleminen Sosiaalinen on kohtaamista, toimintaa ja keskinäistä vuorovaikutusta arjessa. Sosiaalinen kestävyys ei tässä lähde talouskeskeisestä ajattelusta.

Toisena esimerkkinä tarinoista seuraava:

- *Kunta kaavoittaa alueet ihmisten mittaiseksi*
- *Rakentajat rakentavat kunnollisia taloja*
- *Se ihmisen mittainen on tilaa ja laatua, ei pelkkää tehokkuutta. Kestävä kehitys vaatii laatua. Ihmisten on voitava osallistua suunnitteluun – lasten ehdoilla, esim. vanhuksille penkkejä.*
- *Alueilla, joissa esim. paljon vanhuksia, kunnan viranomaisten syytä aktivoida naapuritapua niin, että ihmiset auttaisivat toisiaan arkielämän pikkuasioissa (siivous, ruokahuolto ym.) maksua vastaan.*
- *Tiloista tehdään muutettavia, jolloin niitä voidaan muokata väestönmuutosten ja muuttuvien tarpeiden myötä*

- Sosiaalisia areenoja rakennetaan hiekkalaatikoista ja pesutuvista lähtien. Sosiaalisia lahjakkuuksia hyödynnetään ja arvostetaan.

Tämä tarina tuo mieleen erityisesti kestävästä kulutuksesta ja tuotantoa pohtineen kansallisen toimikunnan (KULTU) raportin suositukset, joita olivat mm. (2005):

”Elinympäristöjen viihtyisyys, yhteisöllisyys sekä kansalaisten mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa ympäristöönsä lisääntyvät. Suomalaisten asuinympäristöjen luonnonläheisyys, puhdas ilma, puhtaat vedet, mahdollisuus nauttia hiljaisuudesta, kulttuurimaisemat, rakennusperintö sekä luonnon monimuotoisuus turvataan. Vapaa-ajanviettomahdollisuudet lähivirkistysalueilla ja asuinalueilla paranevat. Vanhusten asumista kotona ja palvelutaloissa edistetään kaavoituksella (lähelle palveluja ja joukkoliikennettä) sekä edistämällä tietotekniikan hyväksikäyttöä asumismukavuuden ja turvallisuuden lisäämiseksi.

Kohoava elintaso kanavoituu kestäviin hyödykkeisiin, palvelujen ostoon, kulttuuri- ja luontoharrastuksiin sekä ekologisesti kestävään matkailuun. Parannetaan ekotehokkaiden palvelujen kilpailukykyä vaihtoehtona uusien tavaroiden hankkimiselle. Tämä koskee erityisesti huolto-, korjaus- ja vuokrauspalveluita. Kuluttajien valintojen pohjaksi on saatavilla helposti omaksuttavaa tietoa tavaroiden ja palvelujen ominaisuuksista sekä niiden parhaista käyttötavoista. Pitkäikäisten ja kalliiden tuotteiden yhteiskäyttö ja vuokraaminen yleistyvät.”

Viimeisenä esimerkkinä tarinoista seuraava:

- Sellainen ympäristö, johon haluaa kotiutua ja asua pitkään. Ihmisiä, asukkaita kuunnellen ja ajan kanssa.
- Ympäristö, jossa asukkaiden tarpeet otetaan huomioon ja varaudutaan myös tulevaisuudessa tapahtuviin muutoksiin. Samaa mieltä siitä, että toteutetaan huonosti Suomessa, mutta tilanne paranisi, jos saataisiin kaikki toimijat saman pöydän ääreen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.
- Asumonrakennuttajille ohjeistusta, opastusta. Ostajille annettava tietoa valintojen merkityksestä, esim. elinkaariasumisessa. Kehittäminen edellyttää sitä, että poliittinen tahtotila hyväksyy ja tukee kestävästä kehitystä ja yhteiskunnallista hyvinvointia edistävää rakennettua ympäristöä.
- Kestävästä kehitystä on myös se, että luontoympäristö osataan ottaa alusta lähtien huomioon suunnittelussa. Tämä tarkoittaa antiteesiä vallitsevalle suunnittelukäytännölle, jossa luonto usein ”rakennetaan” lopuksi osaksi asuinympäristöä (ruohokenttä ja ruusupensas).

Tässä tarinassa korostuvat erityisesti aika ja ekologisen ja sosiaalisen kestävyys-
den integrointi. Elämänkaariasuminen (ks. Päivänen ja kumpp., 2004) ja toi-
saalta ajan kanssa suunnitteleminen vuorovaikutuksessa eri ihmisten kanssa
ovat tämän tarinan ytimessä. Sen lisäksi tuodaan kestävänsä kehityksen ekolo-
ginen ulottuvuus tarkasteluun – myös ajallinen ulottuvuus – kun toiveena esi-
tetään luonnonympäristön huomioiminen suunnittelussa alusta lähtien. Luon-
to rakennetaan jälkikäteen –mitä siis arvostetaan: nurmea vai perhosniittyjä?
Näiden ei pitäisi olla joko-tai -ratkaisuja, vaan sekä –että, jolloin jälleen olisi
hyötyä eri toimijoiden tietotaidoista. Onko mahdollista Suomessa, että asuk-
kaat itse osallistuvat jo suunnitteluvaiheessa tulevan elinympäristönsä rakenta-
miseen, jotta saadaan erilaisia, monipuolisia ja viihtyisiä ympäristöjä?

Yhteenvetona tarinoissa kiinnittyy huomio voimakkaaseen paikallisen asi-
antuntemuksen käyttöön eri sosiaali- ja terveyssektorin asiantuntemuksen li-
säksi. Haetaan poikkisektorisuutta – niin alhaalta ylös- lähtevää toimintaa (it-
seohjautuvaa, mutta kuitenkin niin, että puitteisiin tulee resurssit ja mm. tilat)
kuin myös ylhäältä alas lähtevää toimintaa, jolloin ihmiset osallistetaan suun-
nitteluun. Ennen kaikkea esillä on myös hyvin konkreettisia yhteisöllisyyden
muotoja, jotka muistuttavat myös menneistä pihapiireistä. Tehokkuusajattelun
toinen puoli näyttäisi olevan viihtyisyys ihmisen kaikissa eri elämänvaiheissa.
Tällöin asiantuntijoina ovat erilaiset asukkaat, joiden erilaiset tarpeet otetaan
suunnittelussa huomioon. Tämä edellyttää areenaa, jossa kohtaavat niin suun-
nittelijat, asukkaat kuin myös esimerkiksi sosiaali- ja terveyssektorin toimijat.
Haasteita yhteistyölle asettaa mm. erilaiset kielet, joita eri toimijat puhuvat.
Kestävyys eri ulottuvuuksien tarkastelu käy erityisesti käytännön esimer-
keistä esille. Niissä nivoutuvat eri ulottuvuuden yhdeksi hyvän elinympäristön
määrittäjäksi, jossa eri sosiaalista ja ekologista ei lokeroita irti toisistaan.

Kiteyttäisin näistä tarinoista tulleet ajatukset seuraavanlaisiin havaintoihin.

1. Osallistuminen ja osallistaminen ovat sanapari, jota käytetään sujuvasti
rinnakkain – välttämättä tiedostamatta niiden eroja.
2. Arkielämä sen kaikessa moninaisuudessaan eri ihmisten erilaisissa elä-
mäntilanteissa nousee vahvasti esille. Tämä on sitä sosiaalista.
3. Vuorovaikutus ja pyrkimys yhteisöllisyyteen myös näyttäisivät tekevän
paluuta – yhteisen pihapiirin kaipuu. Aaltoliike yksilöllisestä elinympä-
ristöstä on heilahtamassa kohti yhteisöllistä, mutta sillä varauksella, että
ihmisten valinnanvapauden ja erilaisuus hyväksytään. Ei kaavamaisuut-
ta, ei liian tiivistä, ei liikaa osallistumista. Kuka sanoo, mikä on sopivasti
ja missä kulkee yksityisen ja yhteisöllisyyden raja milloinkin? Onko se
pelkkää politiikkaa vai voisiko se olla myös tulevaisuuden laaja-alaista
asiantuntijuutta, jossa niin vertikaalinen kuin horisontaalinenkin asian-
tuntijuus korostuvat?

Yhteenveto tulevaisuusverstaasta ja havainnollistuksia

Sosiaalinen ulottuvuus tulevaisuuden voimavarana herätti ainakin seuraavia ajatuksia:

- asiantuntijuus nähtiin laaja-alaisena pääpiirteissään eli sosiaalinen ei ole vain sosiaalisektorin asia, eikä esimerkiksi ympäristö vain ympäristöviranomaisten asia,
- ei ole joko-tai vaan sekä-että -toimintaperiaatteita,
- tarvitaan teknistaloudellisten normien ja indikaattorien rinnalle pehmeitä arvoja sosiaalisen laaja-alaista ymmärtämistä - sosiaalista kumppanuutta esimerkiksi - erilaiset verkostot arkielämän ymmärrystä: yksilö, yhteisö ja yhteiskunta,
- tarve jatkokeskustelulle jäi ainakin seuraavista asioista: miksi sosiaalinen ulottuvuus jää elinympäristön suunnittelussa tehokkuusajattelun jalkoihin, miten elinympäristön viihtyvyys käytännössä voi olla sosiaalisektorin (mikä on tämä sektori) asia, miten asukkaiden ääni saadaan paremmin kuuluville.

Sosiaalisten vaikutusten arviointi kaavoituksessa -oppaassa (Päivänen ja kumpp., 2005) on verstaassakin esille nousseita elinympäristön eri ulottuvuuksia havainnollistettu innovatiivisesti kartalla yhdistäen eri sektoreiden ja toimijoiden tarpeet ja tiedot. Kartta on tässä areena, jossa eri asiantuntijuudet kohtaavat. Espoon keskuksen alueen sosiaalista toiminnallisuutta sekä elämyksellisyyttä on havainnollistettu seuraavasti:

Kuva 1 Espoon keskuksen sosiaalinen toiminnallisuus (Päivänen ja kumpp., 2004)

Tähän kuvaan on koottu tulevaisuuden tarpeita erilaisten toimijoiden kannalta. Esimerkiksi paikallisten palvelujen saatavuus ja liikenne- ja liikuntareittien kytkeytyminen paikallisiin palveluihin, työpaikkoihin ja virkistysalueisiin on kuvattuna. Lisäksi se, miten yhdyskuntarakenne tukee fyysistä aktiivisuutta ja miten esteettömyys on otettu huomioon niin liikenteessä kuin asumisessa. Aivan oma mielenkiintoinen aspektinsa on skeittirampit asiantuntijuuden kannalta. Kävi ilmi, että metsäinen, syrjäinen paikka oli asiantuntijoiden eli tässä tapauksessa siis skeittaajien mielestä oiva sijainti. Paikallisen asiantuntemuksen käyttö ja kuunteleminen olivat avaimia hyvän elinympäristön rakentamiseen nuorten kannalta.

Kuva 2 Tässä kuvassa on esitetty Espoon keskuksen alueen elämyksellisyttä. (Päivänen ja kump., 2005)

Viihtyisyys, turvallisuus ja terveellisyys on nostettu kuvaan eri väestöryhmien näkökulmasta. Samoin on haluttu korostaa tärkeiksi koettuja ja arvokkaita paikkoja (historia, kulttuuriympäristö, estetiikka, luonto, maisema, harrastuspaikat) sekä niiden merkitystä eri ihmisryhmille. Kestävän kehityksen mukaisesti kuvasta on löydettävissä myös sosiaalisesti ja kulttuurisesti tärkeitä asioita, joista taideaukioista voisi muodostua identiteettiä tukevia paikkoja. Tällaiseen tähtää myös Suomen kotiseutuliiton kotikaupunkipolut –projekti, jossa Espoon keskus on ollut yksi pilottialue – tutustu omaan elinympäristösi ja samalla juuru ja sitoudu siihen (www.suomenkotiseutuliitto.fi) .

Tässä kuvassa on eräs kohta vielä, joka sopii hyvin vetämään yhteen niin ekologisen ja sosiaalisen linkittymisen kuin paikallisen asiantuntemuksen tärkeyden suunnittelussa. Kuvassa on oja, jonka alueen suunnittelija on halunnut peittää. Alueen asukkaat puolestaan ovat vedonneet ojan säilyttämiseen henkireikänä betonikeitaan keskellä. Sen varrella on mahdollista kokea vuodenaikojen vaihtelut leskenlehdistä ensimmäiseen jäärätteeseen. Kuka on asiantuntija – suunnittelija vai asukkaat vai sekä että? Molemmat ja siksi kokonaisuuksien näkeminen on haaste – minkälaisia seuraamuksia viherkaistan poistaminen tai jättäminen tuo tullessaan. On osattava ennakoida eri toimijoiden näkökulmas-

ta. Teknis-taloudellisen suunnittelun rinnalla tulee olla sosio-ekologista osaamista.

Juuri tätä on tehty Salossa, jossa hyvinvointikertomusta on tehty poikkihallinnollisesti – tosin asukkaat eivät tässäkään ole vielä agoralla. Poikkihallinnollinen suunnittelu koetaan usein hitaana ja aikaa vievänä, mutta se on lopulta resursseja säästävää ja tehokkuutta lisäävää, kun yhteistyökanava on saatu auki. Salossa sosiaali-, terveys-, sivistys- ja tekninen toimi ovat yhdessä tarkastelleet salolaisten hyvinvointia ja pahoinvointia ja ratkaisuja erilaisiin ongelmiin. Hyvinvointi on siis eri sektorit läpäisevä. <http://ixos.turkuamk.fi/terveysprojektit/hyvinvointikertomus/default.htm>

Tulevaisuusverstaaseen kutsutut

Hiila, Helena: Väestöliitto

Karjalainen, Timo: Stakes

Ketokoski-Rexed, Anja-Riitta: UM

Kohl, Johanna: Tulevaisuuden tutkimuskeskus

Kruuti, Petri: UM

Kuuskoski, Eeva: Mannerheimin lastensuojeluliitto

Kyttä, Marketta: Väestöliitto

Myhrman, Rolf: STM

Nurmi-Koikkalainen, Päivi: Stakes

Ollila, Liisa: STM

Saari, Juho: STM

Salonen, Sofi: Tulevaisuuden tutkimuskeskus

Tanhua, Hannele: STM

Tirkkonen, Juhani: KTM

Tommola-Kruse, Aila: TM

Vertio, Harri: Suomen syöpäyhdistys

Viinikainen, Tytti: Tiehallinto

Vilponiemi, Katja: Tulevaosuuden tutkimuskeskus

Voipio, Timo: UM

Wilenius, Markku: Tulevaisuuden tutkimuskeskus

SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖN JULKAISUJA

ISSN 1236-2050

- 2006: 1 Sosiaaliturvan suunta 2005–2006.
ISBN 952-00-1935-9 (nid.)
ISBN 952-00-1936-7 (PDF)
- 2 Huumausainetestaus työelämässä.
ISBN 952-00-1981-2 (nid.)
ISBN 952-00-1982-0 (PDF)
- 3 Narkotikatestning i arbetslivet.
ISBN 952-00-1983-9 (inh.)
ISBN 952-00-1984-7 (PDF)
- 4 Sosiaali- ja terveystietomus 2006.
ISBN 952-00-1996-0 (nid.)
ISBN 952-00-1997-9 (PDF)
- 5 Romanit toimijoina yhteiskunnassa. Romaniasiaian neuvottelukunta 50 vuotta -juhlajulkaisu. Toim. Sarita Friman-Korpela, Anne-Mari Mäki.
ISBN 952-00-1998-7 (nid.)
ISBN 952-00-1999-5 (PDF)
- 6 Sosiaalihuollon täydennyskoulutussuositus. Opas kunnille ja kuntayhtymille. Toim. Anu Kallio, Pirjo Sarvimäki.
ISBN 952-00-2004-7 (nid.)
ISBN 952-00-2005-5 (PDF)
- 7 Rekommendation om kompletterande utbildning inom socialvården. Handbok för kommuner och samkommuner. Red. av Anu Kallio, Pirjo Sarvimäki.
ISBN 952-00-2006-3 (inh.)
ISBN 952-00-2007-1 (PDF)
- 8 National Occupational Safety and Health Profile of Finland.
ISBN 952-00-2010-1 (paperback)
ISBN 952-00-2011-X (PDF)
- National Occupational Safety and Health Profile of Finland. Analytical Report.
ISBN 952-00-1979-0 (PDF)
- 9 Valtioneuvoston selonteko vammaispolitiikasta 2006.
ISBN 952-00-2018-7 (nid.)
ISBN 952-00-2019-5 (PDF)
- 10 Statsrådets redogörelse om handikappolitiken 2006.
ISBN 952-00-2022-5 (inh.)
ISBN 952-00-2023-3 (PDF)
- 11 Government Report on Disability Policy 2006.
ISBN 952-00-2024-1 (paperback)
ISBN 952-00-2025-X (PDF)
- 12 Opiskeluterveydenhuollon opas.
ISBN 952-00-2026-8 (nid.)
ISBN 952-00-2027-6 (PDF)

- 2006: 13   Handbok för studenthälsovården.
ISBN 952-00-2028-4 (inh.)
ISBN 952-00-2029-2 (PDF)
- 14   Sosiaali- ja terveystalouden strategiat 2015. Kohti sosiaalisesti kestäväää ja taloudellisesti elinvoimaista yhteiskuntaa.
ISBN 952-00-2057-8 (nid.)
ISBN 952-00-2058-6 (PDF)
- 15   Strategier för social- och hälsovårdspolitikerna år 2015. Mot ett socialt hållbart och ekonomiskt livskraftigt samhälle.
ISBN 952-00-2059-4 (inh.)
ISBN 952-00-2060-8 (PDF)
- 16   Strategies for Social Protection 2015. Towards a socially and economically sustainable society.
ISBN 952-00-2061-6 (paperback)
ISBN 952-00-2062-4 (PDF)
- 17   Trends in Social Protection in Finland 2005–2006.
ISBN 952-00-2087-X (paperback)
ISBN 952-00-2088-8 (PDF)
- 18   Euroopan neuvoston vammaispoliittinen toimintaohjelma.
ISBN 952-00-1969-3 (nid.)
ISBN 952-00-1970-7 (PDF)
- 19   Terveystalouden edistämisen laatusuositus.
ISBN 952-00-1975-8 (nid.)
ISBN 952-00-1976-6 (PDF)
- 20   Kvalitetsrekommendation för främjande av hälsa. (Publiceras endast på webben www.stm.fi/svenska)
ISBN 952-00-1977-4 (PDF)
- 21   Valtakunnallinen tuberkuloosiohjelma 2006.
ISBN 952-00-2120-5 (nid.)
ISBN 952-00-2121-3 (PDF)
- 22   Nationellt tuberkulosprogram 2006. (Publiceras endast på webben www.stm.fi/svenska)
ISBN 952-00-2123-X (PDF)
- 23   Miehet ja tasa-arvopolitiikka.
ISBN 952-00-2140-X (nid.)
ISBN 952-00-2141-8 (PDF)
- 24   Turvallisesti kotona ja vapaa-aikana. Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyntavoiteohjelma vuosille 2007-2012.
ISBN 952-00-2163-9 (nid.)
ISBN 952-00-2164-7 (PDF)
- 25   Valtakunnallinen suunnitelma influenssapandemian varalle.
ISBN 952-00-2198-1 (nid.)
ISBN 952-00-2199-X (PDF)
- 26   Johanna Kohl. Sosiaalinen ulottuvuus tulevaisuuden voimavarana.
ISBN 952-00-2216-3 (nid.)
ISBN 952-00-2217-1 (PDF)